

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 37

(2020–2021)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Næringsgrunnlag for levende samiske lokalsamfunn

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 37

(2020–2021)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Næringsgrunnlag for levende samiske lokalsamfunn

Innhold

1	Innledning	5	4.5	Digitalisering og teknologi – nye muligheter for vekst og verdiskapning	35
1.1	Overordnede mål og rammer	6		Digital infrastruktur	35
1.1.1	En distriktspolitikk som støtter opp om levende samiske lokalsamfunn	6	4.5.1	Data som ressurs	36
1.1.2	Kulturelle normer og verdier – veivisere for samisk entreprenørskap	7	4.5.2	Bergverk og mineralutvinning	37
1.1.3	FNs bærekraftsmål	8	4.6	Sametingets merknad	38
1.1.4	Nasjonale og internasjonale rammer for samepolitikken	8	5	Virkemidler for nærings- utvikling i de samiske samfunnene	39
1.1.5	Klimaendringer – nye forutsetninger og utfordringer for næringsutvikling i samiske områder	9	5.1	Virkemiddelaktørens rolle og samarbeid for utvikling av samisk næringsliv	41
2	Samiske områder – utviklingstrekk og kjennetegn	10	5.1.1	N2 – samarbeid omkring utvikling av verdikjeder	42
2.1	Hvordan definere samisk område?	10	5.1.2	Næringshagens funksjon	42
2.1.1	Sametingets merknad	10	5.2	Sentrale virkemidler for næringsutvikling og innovasjon ...	43
2.2	Kjennetegn ved og utvikling i samiske områder	11	5.2.1	Sametingets næringsrettede virkemidler	43
3	Sametingets nærings- politikk	15	5.2.2	Innovasjon Norges tildelinger	45
4	Næringsgrunnlag i samiske områder	17	5.2.3	Bruk av SkatteFUNN-ordningen ..	46
4.1	Reindrift	17	5.2.4	Regionale forskningsfond	47
4.1.1	Press på reindriftsarealene	19	5.3	Regjeringens skattepolitikk gir lokale ringvirkninger	48
4.1.2	Bærekraftig reindrift	20	5.4	Omstilling og vekst fordrer tilgang til kapital	48
4.1.3	Manglende svensk-norsk reinbeitekonvensjon	21	5.4.1	Sametingets merknad	49
4.1.4	Rovvilt	21	5.5	Differensiert arbeidsavgift gir fordeler for næringslivet	49
4.1.5	Klimaendringer gir store konsekvenser for reindrifts- næringen	21	6	Godt å leve i samiske områder	50
4.1.6	Sametingets merknad	22	6.1	Tilgang på egnede boliger	50
4.2	Jordbruk	23	6.2	Kultur- og fritidstilbud	51
4.2.1	Sametingets merknad	25	6.3	Småbyene og tettstedene gir tilgang til tjenester	52
4.3	Marine næringer	26	6.4	Tilrettelegging for fjernarbeid gir tilgang på kompetansesarbeidsplasser	53
4.3.1	Kystfiske	26	6.5	Personrettede virkemidler	54
4.3.2	Havbruksnæringen	27	7	Tilrettelegging for næringsutvikling	55
4.3.3	Sametingets merknad	27	7.1	Kommunene og fylkes- kommunenes rolle	55
4.4	Samisk språk og kultur som grunnlag for næringsutvikling	28	7.1.1	Konsultasjoner med Sametinget og andre samiske interesser	55
4.4.1	Kreative næringer	28	7.1.2	Samarbeid mellom kommuner	56
4.4.2	Samisk kultur som grunnlag for reiseliv	31	7.1.3	Arealinngrep og dialog med samiske interesser	56
4.4.3	Sametingets merknad	34			

7.2	Samarbeid for utvikling	57	8.1.2	Økt satsing på fleksible utdanningstilbud som møter regionale behov	63
7.2.1	Regionalt nordområdeforum	57	8.1.3	Flere valgmuligheter i videregående opplæring	64
7.2.2	Interreg – verktøy for samiske samarbeid over landegrensene	58	8.2	Kompetanse- og utdannings-tilbud tilpasset lokale arbeids- markeders behov	65
7.2.3	Den digitale grunnmuren	58	8.3	Mobilisere til kompetanse- utvikling	65
7.3	Samferdsel	59	8.3.1	Bedriftsintern opplæring	65
7.3.1	Utbygging og forbedring av riksveier som er viktige for samiske samfunn	59	8.3.2	Mobilisering til kompetanse- heving i bedriftene	66
7.3.2	Økt satsing på fylkesveiene	60	8.3.3	Karriereveiledning	66
7.3.3	Smarte kollektivløsninger som øker tilgjengelighet	60	8.4	Ungt utenforskap	67
7.3.4	Klimaendringer og mer utsatt infrastruktur	60	8.4.1	Unge gamere som ressurs for arbeidslivet	67
7.3.5	Sametingets merknad	61			
8	Tilgang på utdanning og kompetent arbeidskraft	62	9	Økonomiske og administrative konsekvenser	68
8.1	Tilgang til utdanning og kompetanseutvikling der du bor	63	Vedlegg		
8.1.1	Desentral struktur for høyere utdanning	63	1	Bidrag til bærekraftsmålene	72

Særskilt vedlegg: Sametingets årsmelding 2020

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 37

(2020–2021)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Næringsgrunnlag for levende samiske lokalsamfunn

*Tilråding fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet 18. juni 2021,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Innledning

Som det går fram av Granavolden-plattformen, vil regjeringen legge til rette for levende lokalsamfunn og vekst i hele Norge. Denne stortingsmeldingen, hvor temaet er næringsgrunnlag for levende samiske lokalsamfunn, følger opp dette punktet i plattformen.

Telemarksforskings *Regional analyse for Samisk område 2020* viser en nedgang i folketallet i samiske områder siste 10 år. Fraflytting og befolkningsnedgang i disse områdene er en av de største truslene mot samiske språk, samisk kultur og samisk levemåte.

Et aktivt næringsliv, hvor kreativitet, skaperkraft og kunnskap inngår som nøkkelfaktorer, er viktige forutsetninger for levedyktige samiske samfunn. Ved å gi samiske samfunn flere bein å stå på, kan vi bidra til bevaring og utvikling av samiske språk og samisk kultur. Samtidig må vi utnytte ressursene på en bærekraftig måte som gir grunnlag for lønnsomme arbeidsplasser.

Å legge til rette for at befolkningen i de samiske samfunnene har tilgang på utdannings- og kompetansetilbud der de bor, gjennom blant

annet desentraliserte eller fleksible tilbud, reduserer behovet for å flytte ut for å ta utdanning. Samtidig er det viktig å legge til rette for at samisk ungdom som velger å flytte tilbake til hjemkommunen etter endt utdanning, har jobbmuligheter.

Regjeringen har sammen med kommuner, fylkeskommuner og Sametinget, et felles ansvar for å finne løsninger som kan bidra til bo- og bilyst og ny næringsaktivitet i samiske områder. I denne meldingen omtales noen av utfordringene som kommuner med samisk befolkning står overfor når de skal tilrettelegge for ny næringsaktivitet. Det vises også til gode eksempler der nye næringer har bidratt til vekst og økt bostedsattraktivitet.

Med denne meldingen vil regjeringen beskrive næringsgrunnlaget i samiske områder, redegjøre for næringspolitiske virkemidler som vil kunne være relevante for næringsutvikling i samiske områder og se nærmere på hvilke betingelser som må være på plass for å stimulere til arbeidsplassutvikling og bostedsattraktivitet. Skal vi få til en god næringsutvikling i de samiske

områdene, er det avgjørende at det også i disse områdene finnes tilgang på relevant kompetanse med god kvalitet.

Regjeringen Solberg har de siste årene lagt fram en nordområdemelding, en distriktsmelding og nedsatt to utvalg som har sett på demografiske utfordringer i distriktene og næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn.¹ Samtidig har regjeringen fått råd om hva som bør gjøres for at distriktene skal være et godt og attraktivt sted å arbeide og bo i fra Ungdommens distriktspanel. Panelet bestod av ti ungdommer som representerte hvert sitt fylke og la fram sine forslag våren 2021. Regjeringen legger nå også fram tre distriktpolitiske strategier om vekstkraftige småbyer og tettsteder i distriktene, om næringsutvikling i kyst-Norge og næringsutvikling i fjell- og innlands-Norge. Alle disse omfatter og berører de samiske samfunnene.

Denne meldingen er den tredje i rekken av årlige framoverskuende meldinger til Stortinget om samisk språk, kultur og samfunnsliv. Regjeringen legger fram slike meldinger hvert år, men temaene for meldingen varierer fra år til år. De har likevel til felles at Sametingets årsrapport er fast vedlegg, og at Sametingets vurderinger kommer fram i selve meldingsteksten. Sametinget har blitt involvert i arbeidet med meldingen. Det har blant annet blitt avholdt flere møter underveis og Sametinget har fått tilsendt tidligere utkast. Sameetingets innspill og merknader er delvis innarbeidet i meldingsteksten og delvis lagt inn som egne underkapitler.

1.1 Overordnede mål og rammer

I Granavolden-plattformen har regjeringen signalisert sine hovedprioriteringer for samepolitikken i årene som kommer. Regjeringen vil bevare Sameetinget og konsultasjonsordningen mellom Sameetinget og regjeringen. Videre vil regjeringen utvikle samisk næringsliv, herunder reiseliv, knyttet til samisk kultur og de tradisjonelle samiske næringer. Regjeringen jobber også med å følge opp NOU 2016: 18 *Hjertespråket*, sammen med Sametinget.

1.1.1 En distriktpolitikk som støtter opp om levende samiske lokalsamfunn

Regjeringen ønsker levende lokalsamfunn og vekst i hele landet. Et sterkt, mangfoldig og konkurransedyktig næringsliv er avgjørende for å opprettholde et godt velferdsnivå i alle deler av landet. En aktiv nærings- og sysselsettingspolitikk er sammen med en offensiv distriktpolitikk grunnlaget for bosetting også i samiske områder. Det viktigste for levende lokalsamfunn i hele Norge er et næringsliv som opprettholder og skaper nye lønnsomme arbeidsplasser. Rammebetingelser som gjelder generelt for distriktene har også betydning for verdiskaping og utvikling av næringslivet i samiske bosettingsområder.

Regjeringen fører en framtidrettet næringspolitikk, som legger til rette for verdiskaping og vekst i privat sektor og omstilling av næringslivet. Bred nærings sammensetning og et større mangfold av arbeidsplasser gir et godt grunnlag for omstilling og økt verdiskaping. Gjennom arbeids-, nærings- og skattepolitikken fører regjeringen en politikk som gir folk en jobb å gå til og gjør det mulig for bedriftene å vokse og skape fremtidens jobber.

Regjeringen vil fortsette å legge til rette for at vi kan høste av de rike naturressurser som gir grunnlag for aktivitet, innovasjon og positiv utvikling i hele landet. Disse ressursene må tas i bruk på en bærekraftig måte og veies opp mot andre interesser for å skape lønnsomme arbeidsplasser. Derfor har regjeringen lagt fram tre regionalpolitiske strategier, som i større grad differensierer dagens distriktpolitikk.

Småbystrategien skal bidra til å styrke småbyer som attraktive kraftsentre i regionen. Gjennom strategien ønsker regjeringen å gjøre småbyene mer attraktive, samtidig som de blir bedre rustet til å bistå og samarbeide med distriktskommunene rundt. Strategien forener dermed både distrikts- og regionalpolitikk, bypolitikk og bærekraftsforpliktelsene. Dette gjelder også småbyene og tettstedene i samiske områder, som skal være attraktive å leve i.

Strategiene for kyst og fjell og innland skal bidra til å legge til rette for at næringsutvikling, som i større grad hensyntar de regionale forskjellene mellom kysten, fjellet og innlandet.

Strategiene peker på at regjeringens næringspolitikk har som mål å sikre næringslivet rammebetingelser som stimulerer til vekst og utvikling. Næringspolitikken skal bygges på brede virkemidler som fremmer innovasjon og nyskaping, og som støtter opp om de beste prosjektene på tvers

¹ Meld. St. 9 (2020–2021)
NOU 2020: 15
Meld. St. 5 (2019–2020)
NOU 2020: 12

av alle sektorer. Små og mellomstore bedrifter er viktige for sysselsettingen og verdiskapingen i alle deler av landet – også i de samiske områdene.

Gjennom kunnskap og forskning legges grunnlaget for nye jobber med høy verdiskaping, som kan understøtte et bærekraftig velferds-samfunn. Med utdanningsinstitusjoner slik som Nord Universitet, UiT Norges arktiske universitet og Samisk høyskole står samiske områder godt rustet for å legge til rette for utdanning som svarer ut framtidens kompetansebehov.

Næringsutvikling, særlig i Distrikts-Norge, er blant annet avhengig av god infrastruktur. Regjeringen vil derfor fortsette den sterke satsingen på kommunikasjon og samferdsel i hele landet. For å sikre levende samiske lokalsamfunn vil også digitalisering og ny teknologi ha en nøkkelrolle. For eksempel har regjeringen i Nasjonal transportplan 2022–2033 prioritert flere store viktige veiprosjekter som vil ha betydning for samiske samfunn i Nordland og Troms og Finnmark, jmfør Meld. St. 20 (2020–2021) *Nasjonal transportplan 2022–2033* og omtale under kap. 7.3.1.

Næringsstrukturen i samiske samfunn preges av små næringsaktører, små arbeidsmarkeder og store avstander. Regjeringen vil sikre gode generelle rammevilkår og et skattesystem som er tilpasset små og mellomstore bedrifter. Administrative og byråkratiske forenklinger og digitalisering skal gjøre det enklere å starte, omstille, fornye og drive små og mellomstore bedrifter. Disse grepene vil komme også samiske samfunn til gode.

Beslutninger og politikk på kommunalt og regionalt nivå har avgjørende betydning for i hvilken grad samisk språk, kultur, næringer og samfunnsliv kan utvikle seg på en god måte. Fylkeskommunene har et særlig ansvar for regional utvikling i bred forstand. En aktiv innsats også fra regionale aktører er avgjørende for at samiske samfunn opprettholdes og utvikles til attraktive steder der folk ønsker å bo.

Primærnæringene har en viktig plass i store deler av samiske områder, og utgjør en del av grunnlaget for sysselsetting og bosetting i disse områdene. Primærnæringene er dessuten svært viktige som språk- og kulturbærere. Et rikt samisk språk innen primærnæringene viser hvor viktig disse næringene fortsatt er og har vært langt tilbake i tid. Duodjitradisjoner og matkulturen er også tett knyttet til utøvelsen av primærnæringene.

Regjeringen er opptatt av å fremme positiv utvikling innenfor ulike typer næringer. Næringer innen service og tjenesteyting, bygg og anlegg, logistikk/transport og industri vil i årene fram-

over være viktig for bosettingen i samiske samfunn.

1.1.2 Kulturelle normer og verdier – veivisere for samisk entreprenørskap

Det samiske begrepet birgejupmi, som til norsk kan oversettes til «å klare seg/berges», angir en viktig verdi og livsfilosofi i samisk kultur. Birgejupmi er ideen om et evighetsperspektiv, naturens selvfornyende evne, måtehold og en sirkulær økonomi. Det viser til samenes naturbaserte levesett, hvor evnen til å klare seg handler om å sanke av utmarka og naturen det som er tilstrekkelig for eget livsopphold. Birgejupmi er også et viktig grunnlag for samenes tradisjon for mangesysleri, der de i takt med årstidene kombinerer næringer som reindrift, småbruksdrift og fiske med sanking, jakt og duodji/duodje/duedtie (nord-, lule- og sørsamisk benevnelse av samisk håndverk). Birgejupmi er tett knyttet opp mot høsting av fornybare naturgoder, på samisk omtalt som meahcceávkastallan. Begge handler om å bruke naturressursene direkte i husholdet, men også for salg for å skaffe kontantinntekter.²

I rapporten *Guovdageaidnu – Offelaš Sámis – Kautokeino veiviseren i Sápmi* vises det til at birgejupmi og samenes tradisjon for mangesysleri er et viktig utgangspunkt for entreprenørvirksomhet i samiske områder.³ Birgejupmi og mangesysleriet gjør en som selvstendig næringsdrivende mindre sårbare for endringer. Skulle det være behov for det, er det enkelt å finne nye løsninger og legge om driften. Man har ofte også et sterkt personlig engasjement og dedikasjonen for egen bedrift og eget arbeid. På den andre siden kan måtehold og en tankegang om at man har nok til å klare seg, og ikke trenger mer, hindre en fra å tenke utvikling og vekst. Birgejupmi kan holde tilbake bedrifter med potensial for økt omsetningen og vekst, eller det kan hindre selvstendig næringsdrivende til å legge om virksomheten fra deltid til heltid.

I omstillingsarbeidet i Kautokeino kommune har det kommet frem at kommunene i samiske områder har en viktig rolle i arbeidet med å hjelpe næringsaktører som ønsker utvikling, men ofte ikke har egne ressurser til å gjennomføre utviklingsarbeidet. Det er viktig at næringsaktørene settes i kontakt med kommunenes og fylkeskommunenes støtteapparat. Samtidig må et slikt

² *Meahcci – et grunnlag for identitet, kultur og birgejupmi* – Rapport fra Sametingets arbeidsgruppe for utmark

³ *Guovdageaidnu – Offelaš Sámis – Kautokeino veiviseren i Sápmi* Ny utviklingsanalyse og samfunnsanalyse

utviklingsarbeid respektere og legge til grunn samisk kultur, hvor birgejupmi og mangesysleri er viktig.

1.1.3 FNs bærekraftsmål

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Et sentralt prinsipp i bærekraftsmålene er at ingen skal utelates. Regjeringen har besluttet at bærekraftsmålene utgjør det politiske hovedsporet for å ta tak i vår tids største nasjonale og globale utfordringer. Bærekraftsmålene ble lansert på samisk den 25. oktober 2020 i Tromsø av FN-sambandet.

Det er til sammen 17 bærekraftsmål med underliggende delmål innenfor en rekke områder. I arbeidet med å utvikle næringsgrunnlaget i samiske lokalsamfunn er flere delmål aktuelle. Bærekraftsperspektivet er innarbeidet i lover som Finnmarksloven og reindriftsloven, og i forslag til ny plan- og bygningslov og havressurslov. Det er iverksatt konkrete tiltak og etablert flere virkemiddelordninger over blant annet Sametingets og Innovasjon Norges budsjetter som følger opp flere av bærekraftsmålene.

Bærekraftbegrepet ble i 1987 etablert i allmennheten i rapporten *Our Common Future*, også kjent som Brundtland-rapporten. I rapporten ble bærekraftig utvikling omtalt som «*utvikling som imøtekommer behovene til dagens generasjon uten å redusere mulighetene for kommende generasjoner til å dekke sine behov.*» Bærekraftig utvikling ble også trukket fram som målsetning i handlingsplanen *Agenda 21*, som ble vedtatt under FNs konferanse om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i Brasil i juni 1992.

Bærekraftsbegrepet innbefatter både en økologisk, økonomisk, sosial og kulturell dimensjon. Noen prinsipper som går igjen i sammenhenger hvor bærekraftsbegrepet benyttes er føre-var-prinsipper og risikovurderinger, ivaretagelse av miljøhensyn, folkelig deltakelse i beslutningsprosesser, bevaring av biologisk mangfold, rettferdighet mellom generasjoner, globalt perspektiv, forpliktelse til bruk av mønsterpraksis (best practice), intet tap av humankapital eller naturkapital, kontinuerlig forbedring og behov for god planlegging.

Sametinget mener at begrepet «birgejupmi» er nært knyttet opp mot bærekraftsbegrepet. Med utgangspunkt i bærekraftsbegrepet og birgejupmi mener Sametinget at næringsutvikling i samiske områder må ha som utgangspunkt en satsing på næringer som bruker ressursene på en måte som

kommer kommende generasjoner til gode. Ideen om et evighetsperspektiv, naturens selvfornyende evne, måtehold og en sirkulær økonomi bør etter Sametingets syn legges til grunn som viktige prinsipper i planleggingen og etableringen av ny næringsaktivitet.

Sametinget er i ferd med å utarbeide en samisk bærekraftsportal. Målet med denne portalen er å framskaffe og formidle kunnskap og informasjon om FNs bærekraftsmål ut ifra et samisk ståsted. Sametinget mener at det bør vurderes å opprette en grenseoverskridende tankesmie om klimaendringer og rettferdig utvikling i Sápmi.⁴

Sametinget vil se FNs bærekraftsmål i lys av FNs erklæring om urfolks rettigheter. Etter Sametingets syn har FNs erklæring om urfolks rettigheter og FNs bærekraftsmål mange sammenfallende målsettinger, og de understøtter hverandre gjensidig.⁵ Sametinget mener for eksempel at det er vanskelig å nå prinsippet om at ingen skal utelates (Leaving no one behind), som er et av hovedprinsippene i bærekraftsmålene, uten at myndighetene samtidig sørger for at urfolks rettigheter blir respektert. Videre mener Sametinget at urfolk, som er en verdens mest sårbare grupper, må prioriteres i arbeidet med å følge opp bærekraftsmålene. Sametinget viser til at endringer av miljø, klima, biologisk mangfold og økosystemer vil ha betydning for samenes rett til selv å kunne utvikle og ta vare på sitt språk, sin kultur og sitt levesett, noe som ifølge Sametinget også understøttes i FNs urfolkserklæring og i FNs bærekraftsmål.

1.1.4 Nasjonale og internasjonale rammer for samepolitikken

Norge har ratifisert FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter artikkel 27 og ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Norge er derfor forpliktet til å ivareta det materielle grunnlaget for den samiske kulturutøvelsen, og sikre reindriften og andre samiske næringer. FNs erklæring om urfolks rettigheter er ikke folkerettslig bindende, men gir tilsvarende politiske forpliktelser overfor samene som urfolk. Sametinget og andre representanter

⁴ Sápmi brukes av samer til å betegne samenes historiske bosetningsområde. Området har ingen formelle grenser, men det er vanlig å ta med Nord-Norge, Trøndelag og noen områder sør for Trøndelag, slik som Trollheimen og Femundsmarka-traktene. Utenfor Norge regnes Kolahalvøya i Russland, Lappland i Finland og Norrland i Sverige som innenfor Sápmi, (Sápmi – Store norske leksikon)

⁵ UNDRIP (2020)

for samiske interesser skal sikres deltakelse og innflytelse i behandlingen av saker som angår denne kulturutøvelsen.

Urfolks rett til å bli konsultert i spørsmål som kan få direkte betydning for dem, følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, som Norge ratifiserte i 1990. FNs menneskerettskomité har også innfortolket en konsultasjonsplikt i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27. Plikten er i dag gjennomført i norsk rett gjennom Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget fra 2005.

I februar 2021 fremmet regjeringen forslag til Stortinget om å lovfeste regler om konsultasjoner i sameloven, jmfør Prop. 86 L (2020–2021) *Endringer i sameloven mv. (konsultasjoner)*. Lovendringene ble vedtatt av Stortinget 3. juni 2021, og skal etter planen tre i kraft 1. juli 2021. Reglene skal legge til rette for mer effektive og bedre konsultasjoner mellom offentlige myndigheter og Sametinget eller andre berørte samiske interesser. Loven forankrer konsultasjonsplikten for alle forvaltningsnivåer, også kommuner og fylkeskommuner. Lovfestingen av konsultasjonsplikten endrer ikke på det kommunale selvstyret. Se også omtale under kapittel 7.1.1.

I tråd med intensjonen i sameloven og i forarbeidene til denne, har Sametinget siden etableringen i 1989 gradvis fått økt innflytelse i saker som angår den samiske befolkningen. Senest i 2019 ble Sametinget med ny budsjettordning gitt større frihet til selv å prioritere årlige budsjettammer. Det meste av Sametingets grunnbevilgning tildeles nå over Kommunal- og moderniseringsdepartementets kap. 560, post 50 Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Gjennom sine virkemiddelordninger rettet blant annet mot kultur, språk, næringer og opplæring, bidrar Sametinget til vekst og utvikling i ulike lokalsamfunn, også i de samfunnene som tradisjonelt ikke oppfattes som samiske områder.

1.1.5 Klimaendringer – nye forutsetninger og utfordringer for næringsutvikling i samiske områder

En rapport om kunnskap om konsekvenser av klimaendringer i Norge har sett på tilpasning og sårbarhet for klimaendringer for samisk kultur og næringsvirksomhet.⁶ Rapporten viser at samer i Norge som er involvert i tradisjonelle naturressursbaserte næringsaktiviteter, opplever at klimaendringene endrer grunnlaget for virksomheten deres. Gjennom innvirkning på naturressursgrunnlaget for samenes næringsaktivitet kan klimaendringene skape sårbarhet for samisk kultur. Allerede i dag ser vi at klimaendringene har store konsekvenser for reindriften, jmfør omtale under kap. 4.1.6.

Klimaendringene kan bidra til økt produktivitet og gi nye muligheter for landbruket i samiske områder på grunn av forlenget vekstsesong og høyere temperatur. Landbruket har alltid søkt best mulig tilpasning til vær- og klimavariasjoner. I Norge kan endret klima gi nye muligheter for produksjon, men endringen vil også medføre økt usikkerhet.⁷ Hyppigere tining og frysing av jordene vinterstid, ustabile vekstforhold og utfordringer med tilgang til jordene på grunn av ustabile grunnforhold, skaper utfordringer for bøndene også i de samiske områdene.

Klimaendringene har også konsekvenser for fiskerinæringen. Innsig av fisk og fiskens vandringmønster påvirkes av endret klima og varmere hav. Dette medfører nye muligheter – men også nye utfordringer for tradisjonelle virksomheter.

⁶ Aall, C. m.fl. (2019)

⁷ Meld. St. 9 (2020–2021)

2 Samiske områder – utviklingstrekk og kjennetegn

Det er mange faktorer som påvirker befolkningsutviklingen i samfunnet. Trendene er at det blir stadig flere innbyggere i Norge, men at det er flytting fra mindre tettsteder og dermed økende aldring i distriktskommuner. Den samiske befolkningen ser ut til å følge de generelle trendene i samfunnet, og det er grunn til å tro at det bor stadig flere samer i byene.

2.1 Hvordan definere samisk område?

Den samiske befolkningen bor spredt i hele Norge. Det finnes ingen offisiell statistikk over hvem som er samer og hvor i Norge de er bosatt. Dermed finnes det heller ikke noe datagrunnlag for å lage individbasert statistikk om personer med samisk-etnisk tilhørighet.

Statistisk sentralbyrå (SSB) lager imidlertid samisk statistikk som er geografisk avgrenset til STN-området.¹ Området omfatter 21 hele kommuner og deler av 10 kommuner. Alle disse er lokalisert nord for Saltfjellet. Det var 54 307 personer som bodde i STN-områdene 1. januar 2020. Statistikken omfatter ikke sør-, pite- og lulesamisk område og byer. Siden 2018 er det bare gjort en begrenset oppdatering av statistikken for STN-området.

I tillegg utarbeider Telemarksforskning, på oppdrag av Sametinget, årlige analyser av nærings- og befolkningsutviklingen for samiske områder. Analysene omfatter 21 kommuner med samisk befolkning.² Det bodde 41 189 personer i disse kommunene 1. januar 2020.

Forskning og utvikling av god statistikk er viktig for en opplyst samfunnsdebatt og for gode politiske beslutninger. Med god forskning og statistikk utvikles faktabaserte svar på utviklingstrekk og utfordringer i samiske samfunn. Regjeringen

støtter opp om dette arbeidet gjennom blant annet årlige tildelinger til Forskningsrådets program for samisk forskning og Faglig analysegruppe for samisk statistikk.

2.1.1 Sametingets merknad

Sametinget understreker at den geografisk baserte statistikken som produseres i dag presenterer et lite utsnitt av situasjonen i de samiske samfunnene, og at den langt fra er tilstrekkelig. Etter Sametingets syn er det behov for å undersøke nærmere hvilket tallgrunnlag som kreves for å utvikle en mer treffsikker samisk statistikk. Å utarbeide statistikk på grunnlag av etnisitet er imidlertid av historiske årsaker omdiskutert.

Sametinget viser til at Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) høsten 2020 lanserte rapporten *En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge*. I denne skriver NIM blant annet:

Innsamling, oppdeling og systematisering av statistiske data om urfolk er blant annet i FN og Europarådet ansett som en viktig del av oppfyllelsen av statens menneskerettighetsforpliktelser.³

Rapporten tar blant annet opp behovet for individbasert samisk statistikk. Behovet begrunnes i statens plikt til å rapportere på overholdelse av menneskerettighetsindikatorer for den samiske befolkningen. Det vektlegges imidlertid at det er det samiske folk selv som skal utøve en kollektiv kontroll over egne statistiske data. Innsamlingsprosessene skal være basert på deltagelse og samtykke, samt at det skal praktiseres selvidentifisering ved registrering. Sametinget har påbegynt et arbeid som skal se på hvordan man eventuelt kan gjennomføre en slik registrering på frivillig basis. Dette arbeidet er i startgropen.

¹ Samiske forhold. Statistikkbanken STN-området er det geografiske virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling (STN). En oversikt over hvilke kommuner som inngår i STN-området, finnes på Statistisk sentralbyrås nettside.

² Regional analyse for Samisk område 2019

³ En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge – NIM (nhri.no)

2.2 Kjennetegn ved og utvikling i samiske områder

Det finnes ingen presis definisjon av hva som legges i begrepet «samisk område». I denne stortingsmeldingen tar vi utgangspunkt i de 21 kommunene som brukes i Telemarksforskings analyse av samisk område.

Disse samiske kommunene er alle distriktskommuner, der de aller fleste er i Troms og Finnmark (17 kommuner), i tillegg til to kommuner hver i Nordland og Trøndelag. Dette er kommuner med lav sentralitet – 19 kommuner er på det laveste sentralitetsnivået 6 og to på sentralitet 5.⁴ Folk bor på store arealer, gjerne i små bygder, med noe avstand til kommunale sentere. Store avstander begrenser pendlingen. Folk bor og jobber i stor grad i samme kommune, hvor arbeidsmarkedene også er små. Liten befolkning gir lite marked for tjenester, og dermed er også omfanget av tjenester mindre i disse samiske lokalsamfunnene.

Som andre distriktskommuner på sentralitetsnivå 6 har de samiske lokalsamfunnene en næringsstruktur som skiller seg betydelig fra landet som helhet. Lokaliseringskvotienten er et mål på hvor stor en næring er i et område sammenlignet med landsgjennomsnittet. Figur 2.1 viser lokaliseringkvotientene til de ulike bransjene i samisk område. Bransjer med lokaliseringkvotient over 1 er bransjer som samisk område har relativt mye av. Samisk område har en svært stor andel av arbeidsplassene i fiske og havbruk, og også relativt mye landbruk, el-produksjon, næringsmiddelindustri, overnatting og andre tjenester.⁵ Samisk område har også en relativt høy andel sysselsatte i kommunal sektor.

De offentlige samiske institusjonene er i statistikken karakterisert som statlige arbeidsplasser, og disse gjør at samisk område har noen flere statlige arbeidsplasser sammenlignet med andre distriktskommuner.⁶ Fra et samisk perspektiv kan de samiske majoritetskommunene Kárášjohka/Karasjok og Guovdageaidnu/Kautokeino, samt Deatnu/Tana og Unjárga/Nesseby sies å være

⁴ Sentralitet er en indeks med verdi for hver enkelt kommune, basert på nærhet til arbeidsplasser og servicefunksjoner. Disse verdiene er gruppert sammen til seks klasser. Gruppe 1 er kategorien med de mest sentrale kommunene (høyeste sentralitetsindeksene) og gruppe 6 inneholder de minst sentrale (laveste sentralitetsindeksene).

⁵ Vareide m.fl. (2020)

⁶ De samiske institusjonene under Sametinget blir i statistikken kategorisert som statlig. Samisk område har likevel en mindre andel statlige arbeidsplasser enn landet som helhet.

det samepolitiske sentrum.⁷ Det er i disse kommunene vi finner de samiske kjerneinstitusjonene Sametinget, Samisk høgskole, NRK Sápmi, Det Samiske Nasjonalteatret Beaivváš, Sámi klinikk – Finnmarkssykehuset, Indre og Østre Finnmark tingrett og Internasjonalt reindriftssenter, i tillegg finnes institusjoner som Saemien Sijte i Snåsa og Árran Lulesamiske senter i Hamarøy kommune. Disse institusjonene er nøkkelinstitusjoner for de samiske lokalsamfunnene, og viktige arbeidsplasser for befolkningen – da særlig for kvinner med høyere utdanning.

De samiske institusjonene er sentrale kunnskapsorganisasjoner og gjør at andelen med høyere utdanning i samisk område (23,9 prosent) er større enn i andre distriktskommuner på laveste sentralitet (sentralitet 6 med 22,3 prosent). Utdanningsnivået er særlig høyt for kvinner i Guovdageaidnu/Kautokeino og Kárášjohka/Karasjok. Her har 44 prosent av kvinnene høyere utdanning, noe som er over landsgjennomsnittet for kvinner på 39 prosent. Trenden er likevel at næringslivet i distriktene og i de samiske områdene i mindre grad etterspør høyere utdanning, og utdanningsnivået er derfor klart lavere enn landsgjennomsnittet på 34,7 prosent.

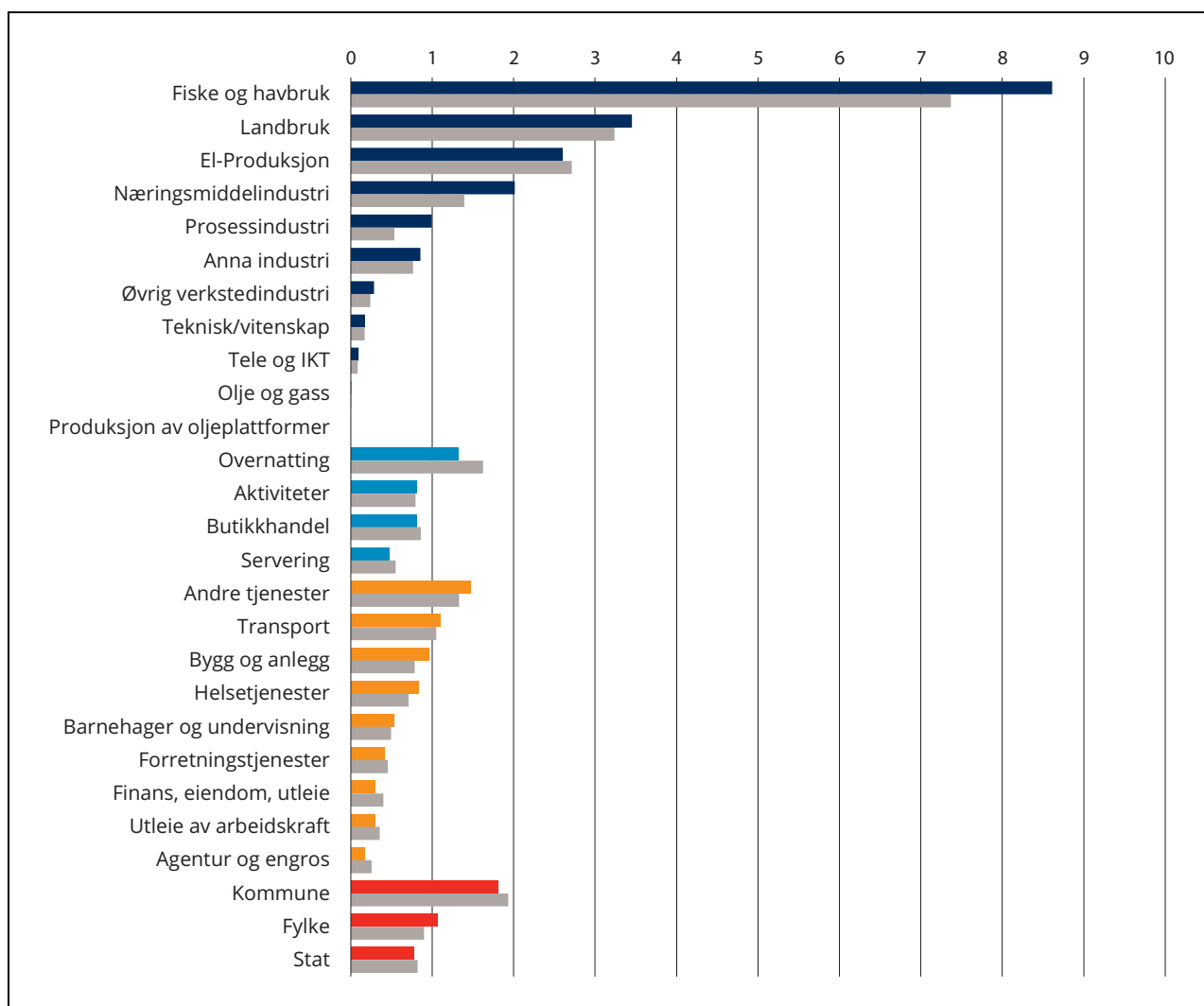
Næringsutvikling: Både vekst og nedgang i primærnæringene

Telemarksforskings analyser viser at samisk område har hatt lite gunstige betingelser for å få vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet de siste ti årene. Det skyldes en kombinasjon av at samisk område har en overvekt av næringer med svakere vekst enn for landsgjennomsnittet og at befolkningsveksten er lavere. I områder med lavere vekst i folketallet enn gjennomsnittet vil bedrifter som retter seg mot et lokalt marked få mindre vekstimpulser, det gjelder for eksempel innenfor handel, servering, bygg og anlegg.

Totalt sett var sysselsettingsveksten i næringslivet svakt negativ i perioden 2010–2019.⁸ Det er samtidig store variasjoner i det samiske området, og det er flere kommuner som har hatt bedre arbeidsplassvekst enn gjennomsnittet for landet i perioden. Telemarksforskings analyser viser også at næringslivet i Samisk område har hatt en bedre utvikling enn forventet og således vært relativt

⁷ Selle, Per et. al., 2015

⁸ Det var antakelig vekst i sysselsettingen i næringslivet i denne perioden, men endring i registreringen av sysselsetting i 2015 ga en markant nedgang i registrerte sysselsatte i privat sektor dette året.

Figur 2.1 Lokaliseringskvotienter i 2019 for ulike bransjer i samisk område sammenliknet med 2009.

Kilde: Telemarksforskning (2021)

attraktivt for næringslivet.⁹ Særlig fiskeri og havbruk og den tilhørende næringsmiddelindustrien har hatt vekst i sysselsettingen i perioden 2010–2019. Det samme gjelder bygg og anlegg. Dette er utviklingstrekk samisk område deler med andre distriktskommuner. Nedgang i sysselsettingen i landbruk og handel er heller ikke unikt for samisk område.

Klart lavere befolkningsvekst enn for landet som helhet har også gitt seg utslag i lavere sysselsettingsvekst i kommunal sektor i samisk område. Sysselsettingen i kommunesektoren følger befolkningens tjenestebehov, og veksten i kommunal sektor har i stor grad kommet i kommuner med høy befolkningsvekt. Samisk område har som andre distriktskommuner hatt nedgang i statlig sysselsetting. Dette skyldes en utvikling vi har

sett gjennom de siste to-tre tiårene, der digitalisering av tjenester reduserer behovet for lokal tilstedeværelse, og de ansatte blir samlet i større fagmiljøer. Dette bidrar til økt kvalitet i oppgaveløsningen, samtidig som tjenestene i mange tilfeller blir mer tilgjengelige for brukere over hele landet.¹⁰

Verdiskaping i samiske områder

Flere studier antyder lavere verdiskaping i samiske områder sammenlignet både med landsgjennomsnittet og andre distriktskommuner. Dette skyldes både at færre er sysselsatte (lavere sysselsettingsandel) og også at produktiviteten er lavere i næringslivet.¹¹

⁹ Vareide m.fl. (2020)

¹⁰ Meld. St. 5 (2019–2020)

¹¹ Torvmo, P. (2018) og Vareide, K. (2020)

Samisk område har hatt en lav sysselsettingsandel i forhold til landsgjennomsnittet i alle år etter 2000. I 2019 var 62,2 prosent av alle innbyggere mellom 15 og 74 år sysselsatt, mens tilsvarende andel i hele landet var 66,8 prosent. Distriktskommuner har lavere sysselsettingsandel enn landsgjennomsnittet. En årsak til dette er at befolkningen i distriktene er eldre, og eldre har jevnt over lavere sysselsetting. Korrigert for befolkningens kjønns- og alderssammensetning er sysselsettingsandelen høyere i distriktskommuner enn i landet for øvrig. Men i samisk område er sysselsettingen lavere også etter denne korrigeringen.¹²

Andelen sysselsatte har likevel hatt en positiv utvikling og bedret seg over tid og korrigert for ulikheter i befolkningssammensetningen har sysselsettingsandelen nærmet seg landsgjennomsnittet.¹³

Telemarkforskning viser at næringslivet i samisk område har lavere produktivitet enn landsgjennomsnittet. Produktiviteten er også klart lavere enn i andre distriktskommuner.¹⁴ Ifølge regional analyse av samisk område er næringsstrukturen i utgangspunktet gunstig for å ha høy produktivitet. Men samisk område har jevnt over lavere produktivitet enn landsgjennomsnittet og også sammenlignet med andre distriktskommuner i hver enkelt næring. Produktivitetsveksten er derimot klart høyere i samiske områder enn på landsbasis. Telemarkforskning anslår en vekst i produktiviteten på 57 prosent mellom 2008 og 2019 i samiske områder, sammenlignet med vekst på 16 prosent i landet for øvrig.¹⁵ Også Torvmo (2018) anslår høyere vekst i verdiskapingen per innbygger i STN-området mellom 2013 og 2016 (22 prosent vekst i STN-området og 8 prosent vekst i landet som helhet).¹⁶

Det samiske området har en næringsstruktur som gjør at antall nyetableringer og lønnsomheten i næringslivet er lavere enn for landet som

helhet. Det har likevel vært en forbedring over tid, særlig var nyetableringsfrekvensen økende forut for koronapandemien.¹⁷

Lavere sysselsettingsandel og lavere produktivitet i næringslivet gir seg utslag i lavere inntekt. Gjennomsnittsinntekten er betydelig lavere i samisk område.¹⁸ En forklaring som er gitt på lavere registrert markedsinntekt er at det i nord-områdene er sterk tradisjon for egenproduksjon fra jakt, fiske, reindrift og mange former for utmarksbruk.¹⁹ Veksten i gjennomsnittsinntekt har derimot vært høyere i samiske områder enn for landet som helhet mellom 2008 og 2018, noe som kan skyldes høyere vekst i produktivitet og verdiskaping per innbygger.

Koronapandemien: Økt arbeidsledighet, men mindre enn i byene

De omfattende smittevernstiltakene fra midten av mars 2020 påvirket næringslivet og arbeidsmarkedet i stor grad. Mange arbeidstakere ble permitterte eller mistet jobben. Konsekvensene av smittevernstiltakene traff bredt, men enkelte næringer og yrkeskategorier ble særlig hardt rammet, som reiseliv og personlig tjenesteyting. Dette er yrker som for stor del er avhengige av tett kontakt mellom mennesker, og der tiltakene ofte innebar nedstenging av virksomheten eller betydelig redusert kundegrunnlag. Som i andre land var det byene og de mest sentrale delene av Norge som har hatt den størst økningen i arbeidsledighet. Arbeidsledigheten i samisk område var derfor i desember 2020 lavere enn ledigheten i landet ellers. Dette er dermed en uvanlig situasjon, da ledigheten lenge har vært høyere i samisk område.

Samtidig har samisk område hatt større nedgang i sysselsettingen i næringslivet enn både landet som helhet og andre distriktsområder. Det kreves mer undersøkelse av hva som er årsakene til denne nedgangen, hvilke næringer som er mest påvirket og dermed om sysselsettingen vil ta seg opp igjen når pandemien er tilbakelagt.

Svakere befolkningsutvikling i distriktene og i samiske områder

Distriktskommuner har i hele etterkrigstiden hatt svak befolkningsvekst eller befolkningsnedgang. Som for andre distriktskommuner, har samisk

¹² Vareide, K. (2020)

¹³ Vareide, K. (2020).

¹⁴ Vareide, K. (2020) Samiske områder har 21 prosent lavere produktivitet enn landsgjennomsnittet og hele 39 prosent lavere produktivitet enn kommuner på sentralitet 6. Analysene inkluderer ikke bransjene oljeutvinning, finans, landbruk og utenlandsk sjøfart og inkluderer kun regnskapspliktige. Den høye produktiviteten i distriktskommuner på sentralitet 6 henger særlig sammen med høyt driftsresultat innen ei-produksjon og fisk og havbruk. I disse bransjene går relativt lite av verdiskapingen til lønsmottakere sammenlignet med andre bransjer.

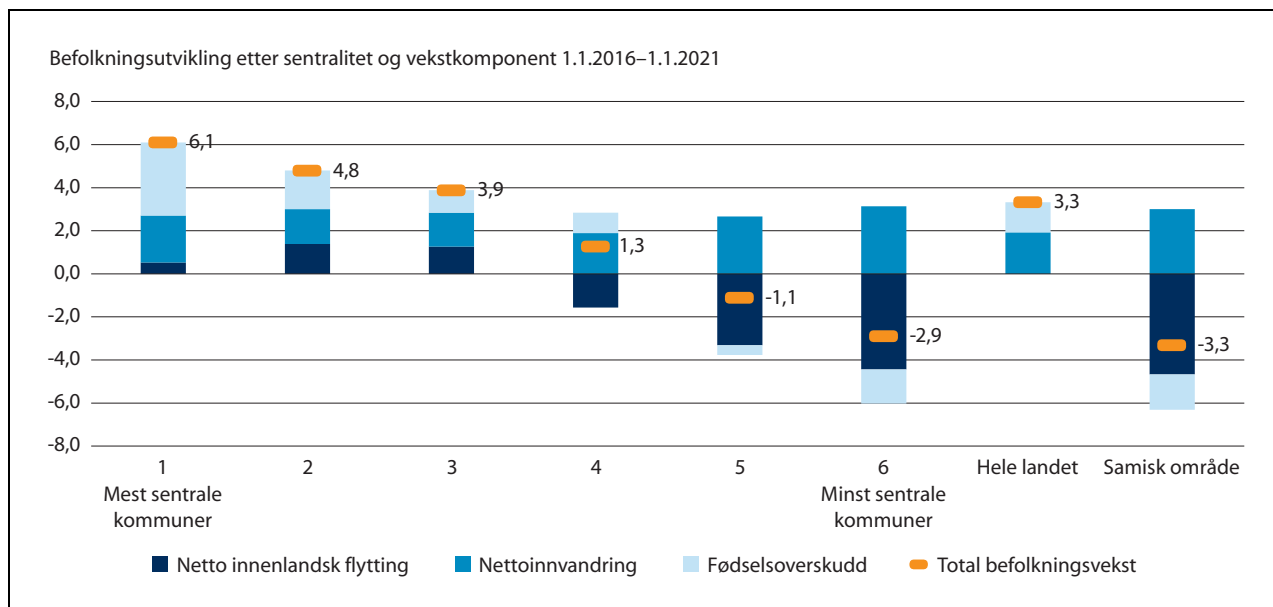
¹⁵ Vareide, K. (2020) Endringen er korrigert for inflasjon. Årsakene til lavere produktivitet i næringene i samisk område er ikke diskutert nærmere.

¹⁶ Torvmo, P. (2018)

¹⁷ Vareide, K. m.fl. (2019)

¹⁸ Dette fremkommer også av analyser av STN-området (Sønsethø, A. (2020))

¹⁹ Holen, D. et al (2015).

Figur 2.2 Endring i folketallet etter sentralitet som følge av netto innenlandsk flytting, nettoinnvandring og fødselsoverskudd (2016–2021). Tall i prosent

Kilde: SSB (tabell 01223)

område hatt nedgang i folketallet de siste fem årene. Nedgangen skyldes dels at samisk område har et fødselsunderskudd, men særlig at det har vært netto utflytting fra området i de siste årene. Innvandringen er relativt høy til distriktskommuner og samisk område, men innvandringen har vært lavere de siste årene enn mellom 2007–2017.

Det var under koronapandemien i 2020 økt netto innenlandsk utflytting fra samisk område. Dette i motsetning til andre distriktskommuner der utflyttingen ble litt redusert. Samtidig økte nettoinnvandringen noe. Dette i motsetning til landet ellers der nettoinnvandringen ble kraftig redusert.

Telemarksforskning beregner hvorvidt kommuner har mer eller mindre nettoflytting enn det arbeidsplassutviklingen i og omkring kommunen og kommunens sentralitet skulle tilsi. For hele det samiske området var det i perioden 2010–2019 en større netto tilflytting enn forventet. De siste par årene (2018–2019) har derimot nettoflytting vært lavere enn forventet. Det skyldes økt utflytting kombinert med færre innvandrere.²⁰

²⁰ Telemarksforskning, Regional analyse.

3 Sametingets næringspolitikk

Samene er ett folk, men det samiske samfunnet kan deles inn på ulike måter som eksempelvis språklig, næringsmessig, kulturelt og geografisk. Til sammen utgjør alle disse momentene helheten i samisk kultur og samfunnsliv. Levedyktige samiske lokalsamfunn er en betingelse for styrking og videreutvikling av samisk språk, kultur, næringer og samfunnsliv. Å sikre en god bosettingsutvikling og et aktivt næringsliv er viktige forutsetninger for dette.

Sametingets verdiskapingspolitikk kommer fram i sametingsrådets tiltredelseserklæring for perioden 2017–2021 *Muohtačalmmit-erklæringen*, og baserer seg på en kunnskapsbasert næringsutvikling, hvor økt kunnskap og ny viten, sammen med tradisjonell kunnskap skal danne grunnlag for et fremtidsrettet næringsliv. På denne måten sikres det at tradisjonelle og nye næringer kan utvikles side om side.

En viktig del av næringslivet i det samiske området er primærnæringer som reindrift, jordbruk, marine næringer, fiskeri, utmarksnæringer og duodji. Felles for disse næringene er at de er tradisjonelle næringer og er viktige kulturbærere. Samenes bosettingsområde varierer fra sjø til innland, og hvordan naturressursene blir nyttiggjort varierer deretter. Kombinasjonsnæring er en nødvendig tilpasning til de omskiftelige ressursgrunnlagene i naturbasert næringsutøvelse. Det er viktig å sikre naturgrunnlaget for tradisjonelle næringer.

I næringsmelding *Šattolaš Sápmi – Bærekraftig næringsutvikling – Sametingsmelding om næringsutvikling* har Sametinget spisset sin politiske innsats og virkemiddelbruk.

Sametingets hovedmål for næringspolitikken er:

Samiske områder skal ha sterke næringer som utvikler og opprettholder livskraftige samiske samfunn. Etter Sametingets syn er det avgjørende at næringsutvikling skjer på en bærekraftig måte, der hensyn til kultur, natur og miljø er gjennomgående. Kjernen for levende samiske lokalsamfunn bygger på samisk språk og kultur, og det er viktig at disse vektlegges ved næringsutvikling.

Det overordnede målet i næringsmeldingen er at Sametinget vil prioritere nyetableringer og innovasjoner som har tydelig forankring i samisk språk, kultur og samfunnsliv. Det vil etter Sametingets mening både ivareta, utvikle og å bygge livskraftige samiske samfunn som ivaretar samisk kultur og verdier for fremtiden. Sametinget har pekt ut følgende grupper som prioriteres ved næringssetninger:

- Førstegangsetablerere, dette gjelder gründere som skal initiere, skape eller opprette noe nytt. Førstegangsetablering i denne sammenheng knyttes til å starte ny næring/virksomhet.
- Tidligfase-innovasjon, forskning og utvikling relaterer seg til næringsvirksomheter som skal gjennomføre prosjekter med tydelige elementer av nyskaping.
- Sametinget vil også kunne yte finansiering til investeringsprosjekter. Det vil gjelde for alle næringer der dette har stor samfunnsmessig betydning.
- Ungdom og kvinner er en særlig prioritert målgruppe.

For Sametinget er det viktig å kunne måle resultater av den innsatsen som legges ned i næringspolitikken. I årene fremover skal Sametinget prioritere primærnæringer, duodji, kreative næringer, samisk reiseliv og variert næringsliv. Sametingets næringsmelding er skrevet før situasjonen med korona var et faktum. Det er grunn til å tro at virkninger av pandemien vil gi behov for å tenke annerledes enn det som ble gjort da Sametinget behandlet meldingen.

Sametinget vil også prioritere økt innsats på næringsrettet arbeid i nettverk mellom bedrifter og andre ressursmiljøer. Samarbeid er en viktig nøkkel for næringsutvikling. Dagens teknologi gjør at fysiske avstander blir mindre og åpner opp nye markeder. Sametinget ønsker å sette søkelys på samenes immaterielle rettigheter, samt å bygge en sterk merkevare med utgangspunkt i samisk språk, kultur og næring og bruke dette som et konkurransefortrinn i markedet.

Sametinget har et bredt samfunnsansvar og ansvar for flere ulike fagsektorer. En stor del av

Sametingets budsjett, to tredjedeler, blir bevilget videre til samiske institusjoner og organisasjoner. Disse institusjonene og organisasjonene er viktige for utviklingen av det samiske samfunnet. Samiske festivaler skaper bolyst og gir en arena for samiske artister. I de samiske språksentrene finnes et samiskspråklig fellesskap hvor språkene både høres og synes. Språksentrene tilbyr samiskopplæring og de har ulike prosjekter for å utvikle samisk språk. Samiske museer og kulturhus skaper samiske møteplasser og er viktige kunnskapskilder om samenes historie. Dette er noen eksempler på institusjoner og organisasjoner som skaper bolyst og bidrar til at samiske lokalsamfunn er levende.

Sametinget understreker at språk og kultur inngår som viktige immaterielle ressurser for utvikling av samiske næringer, og kulturnæringer spesielt. Et tema som er tatt opp i Sametingets språkstrategi, er mangel på samisk språkkompetanse på alle samfunnsområder.¹ En helhetlig satsning på rekruttering av samiskspråklig personell, og tilbud om opplæring i samisk for studenter og fagpersonell, er helt nødvendig for å dekke fremtidige behov i samfunnet. Samisk høgskole er en viktig utdanningsinstitusjon i Sápmi, og gir mulighet til å ta høyere utdanning med et samisk perspektiv. UiT – Norges arktiske universitet og Nord universitet har også studietilbud som gir slik mulighet. Det utvikles også nye studietilbud og utdanningsprogrammer. Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino har tilbud om å velge idrettslinje med E-sport. E-sport er ulike former for dataspillkonkurranser og linjen

er bygd opp som en toppidrettslinje. Dette viser hvordan ny kunnskap også implementeres i det samiske samfunnet og slik er utdanningstilbudet både formet etter tradisjonell kunnskap og ny kunnskap.

Etter Sametingets syn er det en utfordring at tradisjonell kunnskap ikke tas nok hensyn til i forvaltningen. Sametinget mener at det er et behov for å omsette slik kunnskap i forvaltningspraksis. En mulig vei er at tradisjonell kunnskap institusjonaliseres. Sametinget har etablert en arbeidsgruppe som skal vurdere alternative løsninger for hvordan en fremtidig organisering av tradisjonell kunnskap bør være. Arbeidsgruppen foreslår å opprette et fagorgan og nettverk for aktører innen tradisjonell kunnskap, i tillegg til at det etableres duodji-sentre for å ivareta duodji som kulturbærer.² Internasjonalt og i fagmiljøene blir denne tradisjonelle kunnskapen mer og mer verdsatt og det er viktig at denne kunnskapen dokumenteres og viderebringes til fremtidige generasjoner.

Konsekvensene for næringslivet i samiske områder etter koronapandemien er ikke tilstrekkelig analysert. Vi vet imidlertid at reiselivet, sammen med kunstnere og kulturarbeidere, er de som er sterkest berørt av pandemien. Vi vet også at antall arbeidstakere i samisk område hadde et betydelig fall i første og andre kvartal 2020. Selv om tallene ble noe bedre for 3. og 4. kvartal, så er antall arbeidstakere lavere enn før pandemien. Det er etter Sametingets vurdering behov for en bedre kartlegging av konsekvensene av pandemien og en tilpasset strategi for næringsutvikling etter pandemien.

¹ *Gielleluttjeme – Giellalápptim – Giellalokten*. Sametingets strategier for samiske språk (2018)

² Olli, A.M., m.fl. (2021)

4 Næringsgrunnlag i samiske områder

Regjeringen og Sametinget er enige om at en bred nærings sammensetning og et større mangfold av arbeidsplasser gir et godt grunnlag for omstilling og økt verdiskaping. Primærnæringer som reindrift, fiske og utmarksnæringer er aktive språkbærere, og er sentrale for det samiske språks eksistens i samiske samfunn. Et variert næringsliv, bestående av et vidt spekter av virksomheter, er en viktig forutsetning for levende samiske lokalsamfunn. Flere yrkesvalg vil kunne lokke unge tilbake til sine samiske hjemkommuner.

4.1 Reindrift

I Granavolden-erklæringen slår regjeringen fast at:

«Den samiske reindriften er en viktig kulturbærer for det samiske folk. Grunnlaget for dette sikres gjennom en bærekraftig og dyrevelferdsmessig forsvarlig bruk av beiteområdene. Derfor vil regjeringen i samarbeid med reindriftnæringen legge til rette for en økologisk bærekraftig reindriftnæring. Næringen må fortsette markedsorienteringen.»

Reindriften er en urfolksnæring og kulturbærer som bidrar med verdiskaping i form av reinkjøttproduksjon, produksjon av tradisjonelt håndverk og design, kulturformidling, m.m. Reindriften utnytter naturressurser som få andre kan utnytte.

Reindriftnæringen er en liten næring i norsk målestokk, men i samisk og lokal sammenheng har næringen en svært stor betydning for økonomi, sysselsetting og kultur. I Norge foregår reindriften i 135 kommuner, og nesten 40 prosent av Norges areal er reinbeiteområde. Per 2020 er det ca. 2 500 personer som har rein i eget reinmerke. Reinmerke er en tradisjonell snittform i reinens øre, unikt for hver reineier. Mange får sitt eget reinmerke som barn. Videre har antall siidaandeler holdt seg stabilt på rundt 530–550 andeler de siste årene. Om lag 75 prosent av reindriften

foregår i Finnmark som er det største reindriftsområde i Norge.

De reindriftpolitiske virkemidlene er i all hovedsak reindriftsloven og reindriftsavtalen. Formålet med reindriftsloven er å legge til rette for en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift med basis i samisk kultur, tradisjon og sedvane til gagn for reindriftsbefolkningen selv og samfunnet ellers. For å nå disse målene skal loven gi grunnlag for en hensiktsmessig organisering og forvaltning av reindriften. Reindriften skal bevares som et viktig grunnlag for samisk kultur og samfunnsliv i samsvar med Grunnlovens § 108 og folkerettens regler om urbefolkning og minoriteter. Loven skal videre bidra til sikring av reindriftsarealene i det samiske reinbeiteområdet som reindriften viktigste ressursgrunnlag.

Reindriftsavtalen er, ved siden av reindriftsloven, det viktigste redskapet for å følge opp målene og retningslinjene i reindriftpolitikken. I forhandlingene om reindriftsavtalen drøftes de sentrale økonomiske spørsmålene som knytter seg til utviklingen i næringen. Her fastsettes retningslinjene for bruken av de økonomiske virkemidlene – blant annet ut fra reindriftslovens intensjon og bestemmelser, og ut fra de behov og utfordringer næringen til enhver tid står overfor.

Årlig legger Økonomisk utvalg for reindrift fram rapporten *Totalregnskap for reindriftnæringen*. Rapporten viser økonomiutviklingen i reindriften og skal være et utgangspunkt for forhandlingene mellom staten, ved Landbruks- og matdepartementet, og reindriftnæringen, ved Norske Reindriftsamers Landsforbund, om en næringsavtale for reindriften.

Grunnlaget for reindriftpolitikken er Meld. St. 32 (2016–2017) *Reindrift. Lang tradisjon – unike muligheter* og Stortingets behandling av denne. I tillegg behandler Stortinget reindriftpolitikken to ganger i året; ved den årlige reindriftsavtaleproposisjonen og ved behandlingen av det årlige statsbudsjettet. Ved Stortingets behandling har det de siste årene vært bred politisk enighet om den dreining man har hatt i virkemidlene de senere årene, med vektlegging av

Boks 4.1 Rørosrein

Rørosrein er en sørsamisk familiedrevet foredlings- og opplevelsesbedrift som har vunnet flere priser for virksomheten sin. Ved siden av å drive tradisjonell reindrift, har familien etablert en egen foredlingsbedrift hvor kjøttet bearbejdes med mål om å kunne tilby best mulig kvalitet og naturlige, rene smaker. I tillegg til kjøttproduksjon formidler Rørosrein sørsamisk kultur til besøkende i regionen, og tilbyr også turer med kjørerein.

«En smak av evighet» er bedriftens motto, og viser til at de bruker kunnskap fra tusenårig tradisjon i all sin verdiskapning. I det ligger også god forvaltning av natur og miljø. Rørosrein vant Innovasjon Norges bedriftstutviklingspris for Sør-Trøndelag i 2018, og har tidligere vunnet flere priser for kjøttproduksjonen sin, som består av både rene råvarer og bearbejdede produkter. Rørosrein har gode nettsider som blant annet inneholder oppskrifter på delikate retter med reinkjøtt.

Rørosrein har blitt en solid aktør som mat- og opplevelsesbedrift i Rørosregionen. Bedriften har en bevisst strategi om å formidle sørsamisk historie, kultur og tradisjon. Besøkende på familiens gård får lære om reindriften før og nå, sørsamisk språk, sløyd, mattradisjoner og kulturen ellers. Rørosrein ble også kjent gjennom NRK-serien «Åtte årstider» i 2012.

Figur 4.1 Daglig leder i Røros rein, Eva Nordfjell.

Foto: Tom Gustavsen

næringsretting og tilrettelegging for dem som har reindrift som hovedvirksomhet.

Inntektene fra reindriften kommer i hovedsak fra salg av kjøtt. Markedet for reinsdyrkjøtt har gjennom flere år vært i en positiv utvikling, og prisen til reineier har økt betraktelig siden 2012.

Regjeringen har som målsetting å redusere offentlige overføringer, og å øke omstillingen slik at næringer i økt grad greier å skaffe seg inntekt gjennom produksjon og verdiskapning.

Regjeringen har gjort betydelige endringer som gir reindriftsnæringen bedre rammebetingelser. Regjeringen har innført avgiftsfritak ved kjøp av driftsmidler i reindriften. Fra og med 1. juli 2018 ble det gitt nye regler om fritak for engangsavgift og fradragsrett for merverdiavgift for snøscootere og ATV-er til bruk i reindriftsnæringen. Kjøretøy som brukes som driftsmidler i

reindriftsnæringen får på denne måte en mer lik avgiftsbehandling som kjøretøy som benyttes som driftsmidler i landbruket.

I 2021 ble reindriftsfradraget økt til samme nivå som jordbruksfradraget. Det generelle fradraget er økt fra 63 500 kroner til 90 000 kroner, og det maksimale fradraget fra 166 400 kroner til 190 400 kroner. Satsen i fradraget er videreført uendret på 38 prosent. Dette innebærer en skattelettelse på om lag 1 mill. kroner i 2021. Samtidig ble lov om eiendomsskatt endret, slik at kommunen ikke lenger kan kreve eiendomsskatt for anlegg i reindriftsnæringen.

Regjeringen iverksatte tiltak for å redusere konsekvensene av de vanskelige beiteforholdene. Beitekrisen var tema under forhandlingene om Reindriftsavtalen 2020/2021, og avtalepartene ble enige om å overføre 10 mill. kroner fra egen-

Boks 4.2 Ut på vidda

Ut på vidda er lærings- og omsorgstjenester i regi av reindriftsfamilier. Samenes språk, kultur, tradisjon, historie, reindriften og naturen danner grunnlaget for *Ut på vidda*-tilbudene. De som benytter seg av tilbudene gis en unik mulighet til å lære om samisk kultur gjennom nærkontakt med en reindriftsfamilie, og deres arbeids hverdag. Økte kunnskaper gir et godt grunnlag for forståelse, respekt og samarbeid. Formidlingen og aktivitetene er autentiske, og basert på kunnskap og kompetanse som bare reindriftsfamiliene selv har opparbeidet gjennom mange år.

Samiske barn kan av ulike grunner ha behov for å lære mer om eller ha en mer jevnlig kontakt med kulturen og språket sitt. Det kan gjøres gjennom lærings- og omsorgstjenester i reindriftsfamilier. *Ut på vidda* skal ikke erstatte de ordinære kommunale tjenestene, barnehage-tilbud eller skoletilbud, men kan være et godt supplement, en ressurs og et verktøy for læring, mestring, fysisk aktivitet og fellesskap.

Utbruddet av korona har og vil fortsatt ha innvirkning på arbeidet med *Ut på vidda*. Flere av familiene kombinerer turisme og *Ut på vidda*, der de utnytter sesongene og investeringer i bygninger og utstyr. Nordlyssesongen er fra oktober til mars, mens *Ut på vidda*-tilbud passer best vår, sommer og høst. I forbindelse med koronapandemien har kjøperne avlyst oppdragene i *Ut på vidda* mens reiselivet er blitt satt på vent.

Både av hensyn til de 25–30 tilbyderne som allerede er etablert og aktuelle kjøpere av tjenestene er det viktig å gjøre programmet kjent i aktuelle regioner, kommuner, institusjoner og organisasjoner.

I forbindelse med forhandlingene om Reindriftsavtalen 2019/2020 ble Landbruks- og matdepartementet og Norske Reindriftssamers Landsforbund enige om å etablere lærings- og omsorgstjenester i reindriftsfamilier, *Ut på vidda*, som en permanent ordning.

kapitalen i Reindriftens utviklingsfond til kriseberedskapsfondet. Midlene skulle dekke tilskudd til innkjøp av fôr. Fra april til juni vedtok Stortinget en bevilgning på 30 mill. kroner til kriseberedskapsfondet, slik at det totalt ble tilført 40 mill. kroner til kriseberedskapsfondet våren 2020. Det ble også åpnet for tilskudd til uttransport av fôr, og i Troms og Finnmark organiserte statsforvalteren transport av fôr med helikopter. Finnmarks-eiendommen og Sametinget tildelte tilskudd til transportering av dyr på henholdsvis 2 mill. kroner og 1,75 mill. kroner.

For å avbøte noe på den vanskelige situasjonen ble Norske Reindriftssamers Landsforbund og Landbruks- og matdepartementet enige om å etablere et ekstraordinært tilskudd på 30 000 kroner til alle siidaandeler og reinlag som var tilskuddsberettiget i 2020. I tillegg ble det besluttet at kalveslaktetilskudd for driftsåret 2020/2021 blir gitt til alle dyr. De ekstraordinære tilskuddene blir dekket over reindriftsavtalen. Ordningene finansieres innenfor reindriftsavtalens ramme.

Dersom reindriften fortsatt skal ha et økonomisk grunnlag for heltidsutøvere, og samtidig styrke den familiebaserte reindriften, må man legge til rette for at reindriftsfamiliene kan drive

med alternativ virksomhet i tilknytning til reindriften, for eksempel innenfor reiseliv, lærings- og omsorgsbaserte tjenester, videreføring og lokalmat.

4.1.1 Press på reindriftsarealene

Å ta vare på nødvendige arealer for fremtidig produksjon og lønnsomhet er en av reindriften største utfordringer. Under forhandlingene om Reindriftsavtalen 2021/2022 var det rettet særskilt oppmerksomhet mot denne utfordringen. Avtalepartene (Landbruks- og matdepartementet og Norske Reindriftssamers Landsforbund) ble blant annet enige om å etablere et treårig pilotprosjekt for en rådgivningstjeneste i arealsaker i regi av Norske Reindriftssamers Landsforbund. Dette vil gi et sterkt kompetanse- og rådgivningsmiljø til stor nytte for næringen i arealsaker. I tillegg er forskningsprosjekter som skal gi mer kunnskap om areallinngrepets innvirkning, prioritert over reindriften utviklingsfond. Det jobbes videre aktivt med å gi økt kunnskap og kompetanse i næringen om blant annet plan- og bygningsloven og å tilgjengeliggjøre dynamiske kart over reindriften arealbruk. Fremover vil Landbruks- og matdepartementet sammen med Statistisk sen-

Boks 4.3 Kraftutbygginger påvirker reindriften

Det er gjort flere studier av hvordan vindkraftverk og kraftledninger påvirker reindriften. En gjennomgang av studier som har tatt for seg vindkraftverk og reindrift i Norge og Sverige, viser at det er stor variasjon i konklusjonene, særlig når det gjelder driftsfasen. Det er enighet om at anleggsarbeid, menneskelig aktivitet og veier påvirker reinens adferd og reindriften driftsmønster. Reindriftsutøvere erfarer at vindkraftverk gir unnvikelseeffekter også i driftsfasen, noe enkelte studier også viser. Dette kan relateres til visuelle effekter av turbinene, ikke bare menneskelig aktivitet. I noen reinbeitedistrikt kan enkelte av de negative effektene være mulig å redusere gjennom avbøtende tiltak og tilpasninger.¹ Hva som er en begrensende arealtype, kan variere mellom de ulike reinbeitedistriktene.

Regjeringen er opptatt av god lokal og regional forankring av konsesjonsprosessene for vindkraft, jmfør Meld. St. 28 (2019–2020) *Vindkraft på land – Endringer i konsesjonsbehandlingen*. I meldingen varsler regjeringen også bedre involvering av samiske interesser og reindriftsmyndighetene i konsesjonsbehandlingen. Reindriften arealbrukskart og reindriften egen beskrivelse av arealbruk skal legges til grunn for konsekvensutredningene, og berørte reinbeitedistrikter skal gis mulighet til medvirkning i utredningsprosessen. Samlede virkninger av eksisterende og planlagte tiltak for reindriften skal vurderes og vektlegges i konsesjonsbehandlingen.

¹ NVE (2018)

tralbyrå se nærmere på hvordan man kan få bedre data for utvikling av reindriften arealressurser, som kan benyttes sammen med reindriften arealbrukskart.

Plan- og bygningsloven er den sentrale loven når det gjelder arealforvaltning innenfor reinbeiteområdene. Det er viktig at de verktøyene som ligger i plan- og bygningsloven blir brukt for å bidra til at reindriften har tilgang på de arealer som er nødvendig for økt produksjon og lønnsomhet. Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet har i 2021 ferdigstilt en veileder for plan- og bygningsloven og reindrift. Veilederen synliggjør både hvordan reindriftsinteresser skal ivaretas i planleggingsprosesser og hvilke plikter og rettigheter reindriften har. Veilederen skal være et verktøy for alle aktører som er involvert i planleggingsprosesser som berører reindriften områdene.

Søknader om konsesjon til energianlegg eller annen type utbygging som krever arealinngrep i reindriften områder, må vurderes opp mot statens forpliktelser overfor samene som urfolk. Det skal legges til rette for at det kan gjennomføres konsultasjoner med de berørte reinbeitedistriktene/siidaene og andre med bruksrettigheter knyttet til reindrift både i meldings- og søknadsfasen av et energianlegg eller andre typer utbygging i reindriften områder. Olje- og energideparte-

mentet gjennomfører i tillegg konsultasjoner i klagesaker. Konsultasjoner med Sametinget skal samordnes med systemet for innsigelse i konsesjonssaker.¹ Sametinget kan fremme innsigelser mot forslag til kommuneplanens arealdel og reguleringsplan i spørsmål som er av vesentlig betydning for samisk kultur eller næringsutøvelse, jmfør plan- og bygningslovens § 5-4.

4.1.2 Bærekraftig reindrift

En arbeidsgruppe bestående av representanter fra Sametinget, Norske Reindriftsamers Landsforbund og Landbruks- og matdepartementet har utarbeidet et forslag til kriterier og indikatorer for målet om en økologisk, økonomisk og bærekraftig reindrift. Arbeidet er forankret i Meld. St. 32 (2016–2017). Arbeidsgruppen har utarbeidet kriterier og indikatorer som skal brukes i evalueringer av virkemiddelbruk, i departementets rapportering til Stortinget, og i departementets styringsdialog med underliggende virksomheter. Rapport om kriterier for bærekraftsmålene i reindriftpolitikken er sendt på høring til blant andre Sametinget og Norske Reindriftsamers Landsforbund, med høringsfrist 28. juni 2021. Landbruks- og matdepartementet legger opp til at valgte kriterier og

¹ Meld. St. 25 (2015–2016)

indikatorer innarbeides i budsjettproposisjonen for 2022.

Reindriftsforvaltningen har over flere år jobbet målrettet for å redusere reintallet slik at dette kommer under bærekraftig antall på 210 600 dyr i vårflokk. Siden 2015 har reintallet totalt sett tilnærmet vært innenfor det fastsatte antallet. Reduksjon i reintall har medført at slaktevektene i flere reinbeitedistrikt har økt, noe som igjen har bidratt til økt inntjening på salg av reinkjøtt. Imidlertid er det fortsatt slik at flere reinbeitedistrikt har for lave slaktevekter. Det er derfor viktig at forvaltningen fortsatt har stor oppmerksomhet på et reintall som er økologisk bærekraftig og som legger til rette for god dyrevelferd.

Det er store regionale forskjeller når det gjelder utfordringene knyttet til reintall, og det er i all hovedsak reindriften i Finnmark som har utfordringer med å holde seg under det fastsatte reintallet på 148 800 rein. Øst-Finnmark var per 2020 under sitt fastsatte reintall, mens Vest-Finnmark ikke har vært under sitt fastsatte reintall siden 2015. Vest-Finnmark hadde et reintall på 78 909 i 2020, noe som var noe over fastsatt øvre reintall på 78 150 dyr.

4.1.3 Manglende svensk-norsk reinbeitekonvensjon

Reindriften opplever videre utfordringer knyttet til at det ikke foreligger noen konvensjon om grenseoverskridende reindrift mellom Norge og Sverige. 1972-konvensjonen opphørte å gjelde i 2005 og man har ikke fått på plass en ny konvensjon mellom de to landene. I denne uavklarte situasjonen er det nødvendig med tiltak både for å bedre forholdene for norsk reindrift, samtidig som det er behov for en effektiv og økologisk bærekraftig forvaltning av den reindriften som foregår fra svenske samebyer på norsk område. Landbruks- og matdepartementet har derfor iverksatt tiltak som bidrar til at svensk reindrift i Norge utøves i tråd med norsk lov. På den måten sikres også den norske reindriften tilfredsstillende og forutsigbare vilkår. I tillegg har norske myndigheter tatt initiativ overfor svenske myndigheter om å gjenoppta dialogen om den grenseoverskridende reindriften. Det er planlagt videre drøftelse med svenske myndigheter for veien videre for å legge til rette for en velordnet grenseoverskridende reindrift. Landbruks- og matdepartementet vil involvere Norske Reindriftsamers Landsforbund og Sametinget på egnet måte i det videre arbeidet.

4.1.4 Rovvilt

Tap til rovvilt en utfordring for reindriften. Noen få reinbeitedistrikt har over flere år fått erstattet opp mot halvparten av kalveproduksjonen som tap til rovvilt. Selv om staten yter full erstatning for tapene i samsvar med naturmangfoldloven, opplever samiske reindriftsutøvere at tapene har negative konsekvenser for den enkelte siidaandel og reindriftsfamilie som går ut over reglene i naturmangfoldloven om full erstatning. Rovviltforvaltningen skal fortsatt føre en politikk og planlegge og iverksette tiltak i samsvar med Bernkonvensjonen, naturmangfoldloven, rovviltforlikene av 2004 og 2011 og flertallsvedtak om ulv av 2016. Statens forpliktelser overfor samene som urfolk, herunder Grunnloven § 108, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 og ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, skal også legges til grunn. Rovviltforvaltningen skal fortsatt søke å finne gode og balanserte løsninger som både ivaretar hensyn til beitenæringen og rovviltet, herunder lavest mulig tap av tamrein til rovvilt, hensynet til bestandsmålene og en tydelig soneforvaltning.

For samisk reindrift er det både snakk om materielle forpliktelser og forpliktelser til å sikre blant annet naturgrunnlaget for den samiske reindriften, samt prosessuelle forpliktelser som gjelder konsultasjoner og deltagelse i beslutninger som vil kunne påvirke samiske interesser direkte. Samiske interesser involveres gjennom konsultasjoner i saker på rovviltfeltet som kan påvirke samiske interesser direkte.

4.1.5 Klimaendringer gir store konsekvenser for reindriftsnæringen

Det er dokumentert at klimaendringenes påvirkninger på reindriften er omfattende. Basert på klimaframskrivningene, vil effekten av klimaendringene tilta sterkt fram mot år 2100. Dette som følge av blant annet temperaturstigning, mer nedbør og lengre vekstsesong. Behovet for tilpassing av næringen til et endret klima, og beskyttelse av reindriftens naturgrunnlag mot annen negativ påvirkning, er derfor sentralt.²

Beitekrisen gir indikasjoner på hvilke konsekvenser endringer i klima kan ha for reindriftsnæringen. Vinteren og våren 2020 opplevde reindriften en svært omfattende beitekrise, der 75 prosent av reindriften var rammet. Det ble erklært beitekrise i de fleste distrikter i Troms og Finn-

² Meld. St. 9 (2020–2021)

mark og Nordland, og det var vanskelige beiteforhold også i reinbeiteområdet Sør-Trøndelag/Hedmark. Våren kom svært sent, og det lå gjennomgående mye snø langt ut i juni måned i de fleste reinbeiteområdene. Reinlagene i Sør-Norge hadde også krevende driftsforhold, og da særlig i april og mai.

De ekstraordinære bevilgningene til innkjøp og uttransport av fôr, reduserte tapene på vinterbeite. Krisen har imidlertid gitt konsekvenser for produksjon og for næringens økonomi. Kalvetilgangen er redusert i samtlige reinbeiteområder. Det var en betydelig reduksjon i slakteuttaket i 2020. Sammenlignet med 2019 var det en reduksjon på i underkant av 40 prosent. Krisen satte mange reindriftsfamilier i en betydelig vanskelig økonomisk situasjon. I enkelte reinbeitedistrikt forventes det at beitekrisen vil kunne ha negative konsekvenser flere år frem i tid.

Krisen viste at det var et stort behov for strategier og tilpasninger og for beredskap for uforutsette hendelser. En arbeidsgruppe leverte i desember 2020 rapport 45/2020 om *Gjennomgang av beitekrisen i reindriften*. Rapporten foreslår en rekke tiltak som kan gjøre både forvaltning og næring bedre forberedt på framtidige kriser. Avtalepartene har hovedsakelig sluttet seg til rapportens anbefalinger og det er iverksatt konkrete tiltak for å følge opp disse anbefalingene. Framover vil det være viktig å bygge opp kriseberedskapsfondet, og avtalepartene er enige om å tilføre fondet 4,5 mill. kroner i 2022. Med disse tiltakene har man styrket beredskapen betydelig. Landbruks- og matdepartementet skal rapportere på gjennomføringen av tiltakene i proposisjonen til reindriftsavtalen 2022–2023.

4.1.6 Sametingets merknad

Reindriftnæringen har en sterk kulturell og språklig betydning for det samiske samfunnet. Næringen er en av de eldste næringene i samiske lokalsamfunn, og er fortsatt næringsgrunnlag for mange familier. Tradisjonelt har samisk reindrift en nomadisk driftsform og baserer seg på siiddastallan, hvor større eller mindre samarbeidsgrupper utøver reindrift i fellesskap på bestemte arealer (siidaer). Reindrift er en av de primærnæringene som ikke sliter med rekrutteringen.

Sametingets hovedmål i reindriftpolitikken er å ivareta reindriften rettigheter, styrke reindriften tradisjonelle karakterer som familiebasert næring, og opprettholde det tette båndet mellom næringsaktiviteten og kulturutøvelsen.³ Det ble gjennomført konsultasjoner mellom Sametinget og regje-

ringen om Meld. St. 32 (2016–2017) *Reindrift. Lang tradisjon – unike muligheter*. Sametingets hovedinnspill var at regjeringens reindriftpolitikk, slik denne framkom av meldingen, bar preg av kontroll- og reguleringsbehov. Selv om det under konsultasjonene ikke ble oppnådd enighet mellom regjeringen, Sametinget og Norske Reindriftsamers Landsforbund om de fleste tiltakene i meldingen, ble meldingen fremmet for Stortinget.

Den nomadiske driftsformen gjør at næringen er avhengig av beiteområder av ulik økologisk kvalitet. Reindriftnæringen er sårbar, og forstyrrelser eller inngrep i beiteområder kan påvirke næringen negativt. Om beiteområdene blir innskrenket, kan det føre til stress for reinen og påvirke dyrevelferden negativt. Da særlig i kritiske perioder, som for eksempel under kalvingen. Ansvar for å sikre reindriften arealer er delt mellom statlige organer, Sametinget og reinbeitedistriktene. Reindriften rett til beiter er grunnlagt ved alderstidsbruk, men i praksis er arealinnegrep ofte en politisk interesseoverveing mellom reindrift og andre samfunnsinteresser.

Ofte konkurrerer reindrift og vindkraft om de samme høytliggende områdene. Der det er gode vindforhold for vindkraft, kan det være gode beite- og luftingsområder for reinen, noe som er viktig av dyrevelferdsmessige hensyn. Utbygging av vindkraft kan ha både direkte og indirekte konsekvenser for reindriften driftsform. De direkte konsekvensene er tap av beite og stress- og atferdsendringer hos reinen. Indirekte vil aktiviteten både i drifts- og anleggsfasen kunne endre dyrenes bevegelsesmønster. Det er per i dag uvisst hvordan vindkraftverk påvirker reindriftnæringens inntjening, men fra reindriftsutøvere får Sametinget tilbakemeldinger om at de opplever at vindkraftanlegg, med tilhørende infrastruktur, påvirker reindriftnæringens inntjening negativt.

Reindrift som urfolksnæring har rett til medvirkning og konsultasjoner ved planer og tiltak som kan berøre deres interesser. Medvirkning og konsultasjoner gir ofte dialog og avbøtende tiltak. Det er nødvendig at avtaler om avbøtende tiltak følges opp, slik at man i størst mulig grad reduserer de negative virkningene planer og tiltak har.

Dagens reindriftpolitikk er basert på delmålene økonomisk, økologisk og kulturell bærekraftig reindrift. Sametinget har oppnevnt, sammen med Norske Reindriftsamers Landsforbund, et lovutvalg som skal gjøre en helhetlig

³ Sametingets melding om reindrift 2016.

vurdering av dagens reindrifftslov. Utredningen til lovutvalget skal være ferdig sommeren 2021. Utvalget skal blant annet vurdere endringer i reindrifftsloven, som vil styrke reindrifftens arealvern. Under forutsetning av at arbeidet med utredningen av reindrifftsloven er ferdig sommeren 2021, har regjeringen signalisert at man venter med eventuelle endringer av reindrifftsloven til lovutvalget har kommet med sin utredning.

Tradisjonell kunnskap danner grunnlaget for arbeidet i reindrifften. Dette kan blant annet omfatte kunnskap om kvalitetene til de ulike beiteområdene, reinens og flokkens bevegelsesmønstre og kunnskap om reinens biologi. Reindrifftens fagspråk kan knyttes tett opp mot driftsformen og tradisjonell kunnskap. Sametinget tildeler tilskudd som skal bidra til å fremme reindrifft som en familiebasert næring og løfte tradisjonskunnskapen i næringen. Årlig fremmes det en rapport som viser den økonomiske utviklingen i reindrifftnæringen. Det er behov for å gjøre lignende rapporter som måler de kulturelle aspektene ved reindriffta.

Tradisjonelt er reindrifften en familiebasert næring, og det er viktig å styrke kvinnes rolle i næringen. I dagens samfunn har kvinnene ofte arbeid utenfor reindrifften og det er få kvinner som har siidaandel i reindrifften. Ved at mange kvinner jobber utenfor reindrifften, blir kontinuiteten i kvinners tradisjonelle arbeidsoppgaver svekket. For å fremme likestilling og styrke kvinnes stilling i reindrifften blir det årlig satt av øremerkede midler over reindrifftavtalen til kvinnerettede tiltak i reindrifften.⁴

Sametinget mener det er viktig å arbeide for å finne løsninger for norsk-svensk reinbeitekonvensjon. I 2013 fikk en samisk arbeidsgruppe, bestående av sametingene i Norge og Sverige og reindrifftens organisasjoner i begge land, i oppdrag å arbeide videre for å komme til enighet om en ny norsk-svensk reinbeitekonvensjon. Resultatet av dette arbeidet forelå i mars 2014.⁵

Sametinget har en forventning om at arbeidet med svensk-norsk reinbeitekonvensjon tas opp igjen og forventer at dette skjer i nært samarbeid med det norske og svenske Sametinget.

Rovvilt som gaupe, jerv, bjørn, ulv, kongeørn og havørn, er en stor utfordring i mange reinbeiteområder. I enkelte områder tar rovvilt opp mot halvparten av kalvene (Ressursregnskap for reindrifftnæringen, Landbruksdirektoratet 2019).

⁴ Regler for tilskudd til kvinnerettede tiltak i reindrifften – Landbruksdirektoratet

⁵ Meld. St. 32 (2016–2017)

Dette vil true den enkeltes reineiernes inntektsgrunnlag og levebrød, og det er viktig å sikre at rovviltbestanden ikke hemmer reineiernes inntekt så kraftig at de ikke kan leve av reindrifft.

Etter Sametingets syn er det et stort behov for å evaluere dagens rovviltforvaltning.

De samiske primærnæringene har i dag utfordringer med rovviltbestanden og de lider store tap. Dette er en situasjon som er kritisk og påvirker lønnsomheten i næringene. Sametinget mener det er viktig at man har en forsvarlig bestand av rovvilt og at man kan livnære seg av tradisjonelle primærnæringer i dag.

Sametinget ser behovet for følgende tiltak innenfor reindrifftnæringen:

- Jevnlige rapporter om kulturell bærekraftig utvikling, tilsvarende *Totalregnskap for reindrifftnæringen*.
- Årlig status om arealinngrep.
- Oppfølging av reindrifftutvalget som er oppnevnt av Sametinget og Norske Reindrifftsamers Landsforbund.
- Etablere et reindrifftfaglig samarbeid over grensene.
- Utarbeide kurspakker om håndteringen av blant annet arealprosesser for distriktene.
- Organisert tilrettelegging av turløyper og turmål skal inngå i sti- og løypeplan og sendes på høring til reinbeitedistriktene.
- Prosjekt hvor målet er å implementere reindrifftens erfaringsbaserte kunnskap i rovviltforvaltningen.

4.2 Jordbruk

Jordbruk er en viktig del av næringsgrunnlaget i samiske områder, hvor det spiller en betydelig rolle som grunnlag for sysselsetting, verdiskaping, produksjon av matvarer og som grunnlag for bosetting. Jordbruket er også viktig for videreføringen av samiske språk og kulturtradisjoner. Samisk språk brukes aktivt i næringen og er dermed også en naturlig arena for videreføringen og utviklingen av samisk språk.

Jordbruksproduksjonen i Nord-Norge er unik, som følge av at lang, lys dag og lav temperatur gir spesielle vekstbetingelser. For mange plante produkter gir forholdene en særlig arktisk kvalitet både for smak og konsistens på råvarene.⁶ Mat med lokal identitet etterspørres stadig mer, og det

⁶ NIBIO-rapport (2018)

er et betydelig potensial for vekst innen nordnorsk landbruk.

Et av hovedmålene for regjeringens landbrukspolitikk er å legge til rette for landbruk over hele landet. Landbrukspolitikken i de samiske områdene omfattes av regjeringens tiltak for et aktivt landbruk i distriktene. Jordbrukets andel av den totale sysselsettingen i Nord-Norge er på nivå med landssnittet. I landsdelen ble det i 2019 utført om lag 4300 årsverk i jordbruket, i tillegg kommer om lag 1200 årsverk i den delen av næringsmiddelindustrien som foredler jordbruksråvarer og i leverandørnæringene til jordbruket.

Innenfor landsdelen er det stor variasjon i driftsomsfang. I 2019 var for eksempel gjennomsnittlig totalareal per jordbruksforetak 290 dekar i Nordland mot 330 dekar i Finnmark. Gjennomsnittlig melkekvote for foretak med produksjon av kumelk varierte i 2020 mellom 196 700 liter i Troms og 248 700 liter i Finnmark.

For å bidra til landbruk i hele landet er det fastsatt en geografisk differensiering av de økonomiske virkemidlene i jordbruket, noe som bidrar til stabilitet i den regionale produksjonsfordelingen og dermed til et landbruk i også samiske områder. Dette skjer blant annet gjennom høyere tilskuddssatser enn for landet ellers. Nivå og fordeling av budsjettstøtten på de ulike tilskuddsordningene over jordbruksavtalen er en viktig del av de årlige jordbruksforhandlingene mellom regjeringen og jordbrukets organisasjoner.

Jordbruk i samiske områder er spredt over store områder med til dels stor avstand mellom gårdene. De klimatiske forholdene gjør at produksjon av melk og kjøtt fra storfe, sau/lam og svin er de viktigste produksjonene. Av hensyn til dyrevelferd er det i forskrift fastsatt maksimal transporttid for slaktedyr. Bestemmelsene bidrar til en geografisk fordeling av slaktevirksomhet i Norge.

Tine og Nortura har mottakplikt for leveranser fra jordbruksforetakene av henholdsvis melk og dyr til slakt. Jordbruket i de samiske områdene er slik sikret avsetning for produksjonen sin uavhengig av de enkelte foretakenes lokalisering og driftsomsfang.

Landbruket spiller en viktig rolle i utviklingen av samiske områder gjennom sitt bidrag til spredt bosetting, sysselsetting, verdiskaping med bærekraftig bruk av naturressursene og vedlikehold av kulturlandskap. Dette gir levende bygder og godt vedlikeholdte kulturlandskap, og i økende grad også et landbruksbasert reiseliv som tilbyr opplevelser innen natur, kultur og lokalmat.

En av utfordringene i de samiske områdene er at antallet bruk har hatt en jevn nedgang over mange år. Når enkelte kommuner nå kun har noen få bruk igjen, så utfordrer det jordbruksmiljøene og muligheter for samarbeid mellom gårdene. Det er viktig at slakteri- og meieriforetakene i regionen har tilstrekkelig råvaretilgang for å bidra til å sikre driftsgrunnlaget. Å opprettholde slike anlegg bidrar også til sysselsetting i distriktene.

Matnasjonen Norge

Regjeringens strategi *Matnasjonen Norge* synliggjør mat- og måltidsnæringenes betydning for vekst og verdiskaping i hele landet, og vektlegger samordning av næringspolitikken på matområder med andre næringsområder og med helse- og folkehelsepolitikken. Visjonen for *Matnasjonen Norge* er at i 2030 skal mat være en kilde til glede, stolthet, god helse og fellesskap i hele befolkningen og et synlig element i turistlandet Norge. Norge skal være internasjonalt kjent for en spennende matkultur, stor sjømateksport og mat- og drikkeopplevelser i verdensklasse. Strategien vektlegger særskilt fire utvalgte innsatsområder. Disse omfatter 1) produksjon av og tilbud om bærekraftig, trygg og sunn mat av høy kvalitet, 2) skape grunnlag for vekst og verdiskaping i hele landet, 3) innovasjon og mangfold og 4) kompetanse, kunnskap og omdømmebygging.

Reindriftsnæringen har betydning for vekst og verdiskaping i flere deler av landet, og er et viktig element i utviklingen av Norge som en matnasjon.

Et bærekraftig matsystem er et grunnleggende premis for en sterk matnasjon

Bygging av sterke mat- og reiselivsregioner er en viktig del av *Matnasjonen Norge*. Mat- og reiselivsregionene som dekker de samiske områdene – region Nord og region Trøndelag – jobber målrettet med utgangspunkt i regionenes særskilte ressurser og fortrinn. Målet er å i større grad løfte fram og synliggjøre jordbruks- og reindriftsbaserte bedrifter som tilbyr særpregede mat- og drikkeprodukter i sitt område, og bidra til økt samarbeid mellom matprodusenter og reiselivs- og turistnæringene. Her er mulighetene store for ytterligere utvikling.

Regjeringen vil samarbeide med regionene for å ta ut mulighetene i enda større grad. Strategi for reiseliv basert på landbruket og reindriftens ressurser, *Opplevingar for ein kvar smak* (2017),

omtaler nærmere hva som ligger i en sterkere utnyttning av samisk kultur og de landbruks- og reindriftsbaserte ressursene, for å kunne bygge en tydelig mat- og reiselivsregion. Reinkjøttet er «smaken av naturen», og markedssituasjonen har over flere år vært i en positiv utvikling. Det er et potensial for i sterkere grad å kunne utvikle helhetlige reiselivsprodukter basert på natur, samisk kultur, reindrift og samisk mat. Utviklingen må skje gjennom å ivareta en grunnleggende etisk dimensjon. Det er derfor viktig at reindriften selv er pådriver og premissleverandør i utviklingen.

Med prosjektet *Máistu*, som er det nord-samisk ordet for smak, ønsker Sametinget å se nye muligheter i bruken og videreføringen av reinkjøtt, samt øke kunnskapen om reinkjøtt i restaurantbransjen. Målet med prosjektet er å stimulere restaurantene til å bruke reinkjøtt i utviklingen av unike og autentiske menyer.

Internasjonalt reindriftssenter har som mål å fremme urfolks matkulturer, tradisjoner og kunnskap som utgangspunkt for innovasjon og entreprenørskap. En satsing på urfolks matkultur, tradisjoner og kunnskap bidrar til lokal verdiskaping, destinasjonsutvikling for turisme og regional utvikling. Med støtte fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil senteret etablere et arktisk matlaboratorium – Boaššu. Matlaboratoriet vil være mobilt, slik at det kan flyttes og stasjoneres i kortere eller lengre perioder der det skal brukes. Laboratoriet skal bidra til etableringen av et lokalt innovasjonsnettverk i skjæringsfeltet mellom næringsliv og academia, mellom vitenskap og tradisjonell kunnskap, og mellom tradisjon og nåtid. Målet er blant annet å

skape økonomisk utvikling for reindriften, nye næringsmuligheter og økt kunnskap om urfolk. Det er også et mål å skape større bevissthet blant urfolksungdom om deres tradisjonelle matkultur og vekke deres interesse for kokkeyrket. Arbeidet med matlaboratoriet vil ha tett kobling til nasjonal og internasjonal fagkompetanse på mat, blant annet nettverket i Bocuse D'Or i Frankrike.

4.2.1 Sametingets merknad

Jordbruk i samiske områder må ha muligheter til å utvikle seg ved blant annet å kunne øke sysselsettingen og produksjonen i næringen. En slik utvikling vil samtidig sikre levende bygder og bosettingen i disse områdene.

Sametinget vil være aktivt med i å utvikle jordbruk og styrke rammebetingelsene for jordbruk i samiske områder. Det dreier seg om å bli involvert i utformingen av jordbrukspolitikken som berører samiske områder. For å bremse bruksnedleggelsene i samiske områder er det nødvendig å ha en særskilt satsning for å sikre de bestående brukene og oppgradere disse til dagens standarder.

Sametinget viser til at det er klimatiske begrensninger for hvilke produkter det er mulig å produsere i samiske områder. Hovedsakelig baserer bøndene seg på grovførbasert produksjon som grunnlag for melkeproduksjon basert på ku og kjøttproduksjon basert på kje og lam. I tillegg utgjør storfeproduksjonen en viktig del av verdiskapningen i jordbruket. Sametinget mener at den grovførbaserte produksjonen må prioriteres i samiske områder også i den framtidige landbrukspolitikken. En videreføring av virkemidler og en landbrukspolitikk som sikrer driftsgrunnlaget for bønder som baserer sin produksjon på grovførproduksjon, må etter Sametingets syn prioriteres.

Overgangen fra bås fjøs til løsdrift er kommet i gang i samiske områder, men det er fortsatt langt igjen før alle har fått lagt om driften. Utfordringen er å sikre økonomiske virkemidler til de resterende gårdsbrukene som ikke har gjort det. Omleggingen fordrer vanligvis store investeringer som bøndene i liten grad kan finansiere med egenkapital. Når denne omleggingen ikke automatisk fører til økt produksjon, vegrer mange seg til å foreta disse investeringene. For å sikre rekruttering til næringen og en smidig overgang til løsdrifts fjøs innen 2034 må det finnes gunstige finansieringsordninger for unge bønder.

Etter Sametingets syn preges utviklingen i saueholdet av skader påført av rovdyr. Rovdyr-

Boks 4.4 Arktisk landbruk

Over jordbruksavtalen er det avsatt 4 mill. kroner per år til en områderettet satsing på arktisk landbruk. Satsingen omfatter Nordland, Troms og Finnmark. Midlene skal brukes til prosjekter som fremmer arktisk landbruk som regionalt fortrinn. Formålet er å bidra til utvikling og økt utnyttning av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for landbruket i nordområdene. Midlene skal fremme lønnsom verdiskaping og næringsaktivitet innenfor et bredt definert landbruksområde og bidra til økt konkurransevne og nyskaping.

skader har vært oppgitt som avgjørende årsak til at enkelte beitebrukere slutter med sau.

4.3 Marine næringer

Telemarksforskings analyser viser at det er fiske og havbruk som har høyeste verdiskaping i de samiske områdene, og siden mesteparten av verdiskapingen er driftsresultat, er dette en lønnsom bransje. Fiske og havbruk har i perioden 2010–2019 hatt en økning i antall arbeidsplasser på 30 prosent i disse områdene, fra 745 i 2010 til 971 i 2019. En forvaltning som sikrer lønnsomhet til den minste flåten (krabbefiske og kystfiskekvote) kan ha hatt en god effekt. Tilsvarende kan tilgjengelige tilskuddsordninger ha hatt effekt for den minste flåten for unge. Sametingets virkemidler, sammen med gunstige priser og kvoter, kan også ha bidratt positivt til utviklingen i antall arbeidsplasser innen fiskeri.

I samarbeidsavtalen mellom Sametinget og Innovasjon Norge, som ble inngått i 2020, har de to partene et felles mål om å jobbe for sysselsetting og lønnsomhet i marine næringer.⁷ Ifølge avtalen skal samarbeidet bidra til rekrutterings tiltak, nybygging og fornyelse av fiskeriflåten samt økt verdiskaping av marine produkter.

Sametinget følger opp avtalen og prioriterer i sin tildeling av tilskuddsmidler prosjekter som kan øke verdiskaping og videreforedling av marine råvarer, spesielt med sikte på å opprettholde og styrke fiskemottak. Tilskudd til første gangsinvesteringer i fiskefartøy, redskaper og utstyr er også prioritert. Sametinget prioriterer også prosjekter innen marine næringer initiert av ungdom.

Fylkeskommunal og kommunal planlegging er viktig for å sikre fiske- og havbruksnærings langsiktige arealbehov, samtidig som andre samfunns- og miljøbehov blir ivaretatt. Sjøsamiske interesser skal ivaretas i planleggingen i sjøsamiske områder, jmfør omtale under kapittel 3.

4.3.1 Kystfiske

Tradisjonelt har fiskerne i de samiske områdene ofte drevet med næringskombinasjoner, hvor en del av livsgrunnlaget har vært hentet fra andre steder enn havet, slik som jordbruk, skogbruk, tilvirkning av båter, reindrift og ulike former for lønnsarbeid. Dette mangesysleriet kan ha fungert som en sikkerhet dersom fisket skulle slå feil.

Torskefiskeriene var tidligere en viktig del av det materielle grunnlaget for mange samiske samfunn.

Som oppfølging av NOU 2008: 5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark* ble Sametinget og Fiskeridepartementet i 2013 enige om å opprette en rådgivende nemd for forvaltningen av fjordfiskeriene de samiske områdene. Fjordfiskerinemda ble etablert i 2014 og skal bidra til å styrke forvaltningen av fjordfiskeriene i Nord-Norge, med særlig vekt på samisk bruk og denne brukens betydning for samiske lokalsamfunn.

I samiske områder består mesteparten av fiskeflåten i dag av mindre fartøy, med lokale eiere som leverer mye av fangsten sin i området der de bor. En oversikt viser at det i 2019 var registrert 1537 fiskefartøy i STN-området. 1332 av fartøyene er under 11 meter, mens 148 av fartøyene er mellom 11 og 15 meter. Landindustrien har en varierende grad av lokalt eierskap. Selv om utviklingen generelt sett har gått i retning av færre mottaksanlegg langs kysten, har en i noen områder opplevd en reetablering, særlig knyttet til mottak av kongekrabbe.

Norske fiskerimyndigheter og Sametinget har etablert et sett med retningslinjer for konsultasjoner om fiskeri. Størrelsen på kystfiskekvoten diskuteres årlig med Sametinget.

Kystfiskekvoten er et målrettet tiltak for å bidra til å styrke næringsgrunnlaget for de minste fartøyene i samiske kyst- og fjordområder og i andre utsatte kystsamfunn. Det er ikke nødvendig å søke om å få kystfiskekvote, men det er et krav at Fiskeridirektoratet mottar påmelding før fisket tar til. Påmelding skal gjøres via det elektroniske påmeldingsskjemaet.

Regjeringen har satt av en kystfiskekvote spesifisert for fiskerne/fartøyene i den «åpne gruppen» i kystsamfunnene i fylket Troms og Finnmark, og i samiske områder i Nordland. Denne kvoten ble satt av for første gang i 2011, som en del av en avtale med Sametinget. Kvoten er garantert for fartøyer som er registrert i samiske områder, og er for tiden satt til 7 tonn torsk. Denne garanterte kvoten kommer i tillegg til den maksimale kvoten for fartøy i den åpne gruppen. Kystfartøyer i fiskerier med åpen tilgang er berettiget til en maksimal kvote, som består av to elementer: en garantert kvote og en ikke-garantert tilleggskvote. Kystfiskekvoten er innarbeidet i det årlige regelverket for torskefiske i Nord-Norge.

For samiske kystkommuner er konsekvensene av klimaendringer for havbaserte næringer spesielt viktig. De havbaserte næringene er spesielt utsatt for klimarisiko. Hittil har økningen i hav-

⁷ Samarbeidsavtale mellom Sametinget og Innovasjon Norge

temperatur i hovedsak vært gunstig for viktige kommersielle bestander som torsken i Barentshavet, og temperaturøkningen har forskjøvet områdene som er best egnet for lakseoppdrett mot nord. Samtidig kan klimaendringer i kombinasjon med økt tilførsel av næringssalter ifølge FNs klimapanel være årsak til en økning i giftige algeoppblomstringer. Den globale oppvarmingen svekker også havstrømmene i Nord-Atlanteren, som på sikt kan medføre redusert biologisk produksjon i norske farvann. I Meld. St. 20 (2019–2020) *Helhetlige forvaltningsplaner for de norske havområdene* varsler regjeringen at kunnskapsgrunnlaget for klimatilpasning av marine næringer og samfunnssektorer som er avhengige av havet, skal videreutvikles.

Klimaendringer vil også kunne gi forbedrede muligheter for matproduksjon, både i havet og på land. I klimatilpasningen bør det også legges til rette for at økt bærekraftig sjømatproduksjon realiseres. Samtidig kan fiskerinæringen i samiske områder ha et potensial for videreutvikling, ved å knytte næringen til en bærekraftig og sirkulær tankegang. For eksempel er det et stort potensial i å tenke nytt om bedre utvikling av restråstoffer fra fiskerinæringen.

Regjeringen vil legge til rette for å flere kvinner i fiskerinæringen gjennom handlingsplan for økt likestilling i fiskeriene. Dette vil omfatte også kvinner i samiske områder.

4.3.2 Havbruksnæringen

Havbruk er en relativt ny næring i de samiske områdene og har vokst frem i løpet av de siste tiårene. Næringen har ikke en spesifikk samisk dimensjon, men bruker arealer i samiske kyst- og fjordområder. Havbruksnæringen bidrar også i stor grad til verdiskaping og sysselsetting i de samiske områdene.

Konflikt mellom akvakultur og sjøsamiske interesser er blitt aktualisert i det siste som følge av økt konkurranse om arealbruken i kystnære farvann. Det er særlig der det avsettes nye områder for akvakultur at konflikt om arealbruken oppstår. Det er anerkjent at samiske interesser står i en særstilling, jamfør blant annet SP artikkel 27, havressursloven § 7g, plan- og bygningsloven § 3-1 og deltakerloven § 21 fjerde ledd. Uenighet går ofte i disse sakene på at det er usikkert hvilken påvirkning et tiltak, som nye arealer for akvakultur, har for de samiske interessene. Det er derfor viktig at det i forbindelse med planprosessen også utredes hvilke konkrete samiske interesser som ligger i det aktuelle planområdet, slik at disse

kan ivaretas på best mulig måte og sameksistere med eventuell ny bruk. Vertskommunene for de samiske interessene kan ha behov for å styrke inntektsgrunnlaget med ny næringsvirksomhet også for å skjøtte det samiske livsgrunnlaget, og det er derfor avgjørende å finne frem til løsninger som balanserer beskyttelsen av konkrete sjøsamiske interesser mot kommunenes inntektsbehov. Gode planprosesser som sikrer kartlegging og tidlig involvering av alle berørte kan bidra til størst mulig samlet verdiskaping parallelt med beskyttelsen av sjøsamiske interesser.

Avbøtende tiltak kan være aktuelt på lokaliteter der det oppstår en konkret arealkonflikt mellom historisk sjøsamisk aktivitet og nye havbruksanlegg. Det kan for eksempel dreie seg om å styrke tilretteleggingen for den samiske aktiviteten i områder utenom lokaliteten.

I innsigelsessaker som handler om havbruksarealer og samiske interesser er det viktig at interessekonfliktene er beskrevet og dokumentert så konkret som mulig, slik at staten blir i stand til å finne fram til løsninger som ivaretar samiske interesser, samtidig som det kan tilrettelegges for ny havbruksaktivitet. Bedre kartlegging av den tradisjonelle samiske aktiviteten i området er nødvendig for at staten skal kunne gjøre gode og veloverveide vurderinger av dette.

4.3.3 Sametingets merknad

Kystflåtens fiske etter torsk ble i 1989 stoppet, midt i den viktigste sesongen, i hele det samiske fiskeriområdet. Fartøykvoteordningen, som ble innført året etter, baserte seg på oppfisket kvantum i årene i forveien. Dette gikk hardt ut over samiske fiskere, som gjerne var blant de som hadde fisket lite, og søkt sitt utkomme andre steder i de dårlige årene. Disse ble dermed utestengt fra videre deltakelse i torskefiskeriene.⁸

Etter dette har den offisielle fiskeripolitikken i Norge konsentrert seg om å redusere antall båter og fiskere, for å øke lønnsomheten i næringen. På flåtesiden har dette gitt økt kamp om kvoterettighetene, samtidig som mottakene og foredlingsindustrien på land har måttet omstille seg, eller legge ned, på grunn av manglende råstoff. Fiske-mottak på små steder har vært særlig rammet av dette.

Riksrevisjonens Dokument 3:6 (2019–2020) *Undersøkelse av kvotesystemet i kyst- og havfisket* omfattet perioden 2004–2018, og konkluderte med at summen av endringer i kvotesystemet i

⁸ NOU 2005: 5

perioden har fått «*negative konsekvenser for fiskeaktiviteten i mange kystsamfunn*», herunder flere samiske. Det bekymrer Sametinget at disse konklusjonene ikke ble tatt i betraktning under Stortingets behandling av Prop. 137 L (2019–2020) *Lov om endringer i deltakerloven og havressursloven*.

Sametinget har, gjennom sin politikk og tilskuddsordning, systematisk arbeidet for å sikre samisk næring og befolkningens rettigheter i de sjøsamiske områdene. De siste årene har det vært tegn til en positiv utvikling enkelte steder i den nordlige delen av det tradisjonelle sjøsamiske bosettingsområdet. Sametingets inntrykk er at både kvinner og menn ønsker seg inn i fiskeryrket, flere kjøper seg fiskebåter og nedlagte fiskemottak rustes opp og gjenåpnes.

I tillegg utvikles det nye fiskemetoder der fisken fanges, transporteres og selges levende, slik at kvaliteten og dermed prisen blir god. Andre steder har en slik utvikling latt vente på seg. Det lille som er igjen av samisk kystkultur, etter flere generasjoner med hard fornorskning og betydelige endringer i ressurstilgangen, vil etter Sametingets syn lett kunne forsvinne dersom det materielle grunnlaget ikke bevares.

Sametingets årlige fiskerisak – 2020, som ble vedtatt under Sametingets plenum i oktober 2020, mangler omtale av og tiltak for å øke andelen kvinner i fiskerinæringen i samiske områder.⁹ Sametinget tar sikte på å lansere en egen handlingsplan om likestilling i samiske samfunn høsten 2021/våren 2022. Handlingsplanen, som vil være en oppfølging av sametingsmeldingen om likestilling, vil inneholde konkrete tiltak for å øke likestillingen i fiskerinæringen.¹⁰

4.4 Samisk språk og kultur som grunnlag for næringsutvikling

Språk og kultur er viktig for utvikling av samiske næringer, spesielt kreative næringer og samisk reiseliv. Disse næringene omfatter et bredt spekter av virksomheter der samiske språk og kulturelementer utgjør kjernen i virksomheten.

Samiske kreative næringer og samisk reiseliv kan på sin side utgjøre viktige bidrag i vitaliseringen av samisk språk og kultur. Ved å styrke samiske kreative næringer og samisk reiseliv og øke verdiskapingen i disse næringene vil man samtidig styrke samisk kultur, lokal identitet og

bosetning. Sametingets hovedmål for næringspolitikken; «*Samiske områder skal ha sterke næringer som utvikler og opprettholder livskraftige samiske samfunn*», fordrer derfor at kultur, språk og næring sees i sammenheng.¹¹

Høyere etterspørsel etter kunst- og kulturopplevelser er en reiselivstrend, og kan kobles med en økende interesse for autentiske og unike reiseopplevelser.¹² Sametinget mener at nettopp kreative næringer og samisk reiseliv har betydelig potensial til å bli blant de viktigste næringsveiene i de samiske områdene i fremtiden.

Samisk reiseliv og samiske kreative næringer har i dag flere felles utfordringer. Bedriftene er ofte små, gjerne enkeltmannsforetak som drives på deltid. Nettverkene er svake. Liten kapitaltilgang og et begrenset marked fører som regel til svak økonomi. Flere av utøverne har liten forretningskompetanse, og mangler gjerne kunnskap om regnskap, økonomi, salg og markedsføring.¹³ Sametinget har signalisert at de i sitt arbeid framover vil prioritere tiltak som kan bidra til å skape flere lønnsomme og robuste bedrifter innen kreativ næring og reiseliv, og til etablering av flere bedrifter som drives på helårsbasis.

4.4.1 Kreative næringer

I Sametingets definisjon omfatter kreative næringer bedrifter som arbeider med distribusjon, formidling, kommersialisering, markedsføring og/eller salg av kulturelle uttrykk.¹⁴

Sametinget var tidlig ute med en satsing på kreativ næring, og forvalter i dag ulike tilskuddsordninger på området, blant annet søknadsbaserte tilskuddsordninger som skal bidra til utvikling av kreative næringer generelt.¹⁵ Samiske aktører innen kreativ næring kan også benytte seg av landsdekkende tiltak og søknadsbaserte prosjekttilskudd rettet mot kreativ næring, så vel som regionale ordninger.¹⁶

Under kreative næringer inngår duodji (nord-samisk)/duodje (lulesamisk)/duedtie (sør-samisk), som er en del av samisk kulturarv og

⁹ Sametingets årlige fiskerisak – 2020

¹⁰ Sábme jállu – Sametingsmelding om likestilling (sametinget.no)

¹¹ Šattolaš Sápmi – Bærekraftig næringsutvikling – Sametingsmelding om næringsutvikling.

¹² NOU 2013: 4

¹³ Šattolaš Sápmi – Bærekraftig næringsutvikling – Sametingsmelding om næringsutvikling.

¹⁴ Šattolaš Sápmi – Bærekraftig næringsutvikling – Sametingsmelding om næringsutvikling.

¹⁵ For Sametinget omfatter dette ikke TV, radio, museum og bibliotek, da disse i hovedsak er finansiert gjennom andre offentlige midler, eller direktebevilgninger, jamfør Šattolaš Sápmi – Bærekraftig næringsutvikling – Sametingsmelding om næringsutvikling.

samenes tradisjonelle håndverksferdigheter. Duodji-produkter omfatter egenprodusert håndverk, brukskunst og klær. Sametinget behandlet i 2018 en egen melding om duodji.¹⁷ Meldingen er Sametingets styringsdokument og signaliserer målsetningen for Sametingets politiske arbeid innenfor næringen.

Duodji har tradisjonelt vært og er fremdeles en utpreget kombinasjonsnæring, innen reindrift, i de sjøsamiske primærnæringene og blant fastboende i innlandsområder. Innenfor reindriften er det vanlig at duodjialg til turister og andre besøkende skjer gjennom familiens reindriftsvirksomhet/-selskap.

Sametinget bruker betydelige midler spesielt rettet mot utviklingen av duodji som næring, både gjennom ulike søknadsbaserte ordninger og direkte tildelinger til Duodjeinstituhitta – et fag- og kompetansesenter for duodji med ansatte over hele det samiske området, og til Opplæringskontoret for reindrift og duodji – en sammenlutning av duodji- og reindriftsutøvere som tilbyr lærlingeplasser.

Næringsavtalen for duodji, som årlig fremforhandles mellom duodjiorganisasjonene Sámiid duodji og Duojáriid Ealáhussearvi og Sametinget, er Sametingets viktigste redskap for utvikling av duodji. Målet er å utvikle en næringsrettet duodji med økt lønnsomhet og omsetning av egenproduserte varer. Næringsavtalen inneholder blant annet søknadsbaserte ordninger for driftstilskudd til duodjiutøvere, investerings- og utviklingstilskudd, etablerertilskudd, velferdsordninger, salgsfremmende tiltak og tilskudd til organisasjoner. I tillegg inneholder den tiltak som avtales under forhandlingene, så som kompetansehevende tiltak, merkevarebygging, tiltak innen salg og markedsføring, etc.

Innen duodjinæringen har både duodjiorganisasjonene og Samerådet tatt initiativ for å utvikle nye merkevarer og reetablere kjente duodjimerker. Sametinget har finansiert arbeidet med merkevarebygging og vil følge opp slike initiativ, og mener det vil være spesielt interessant å se nærmere på merkevarebygging som kan dekke hele Sápmi.¹⁸

I samisk sammenheng er det tett kobling mellom kunst, håndverk og kulturarv. Blant bedriftene som faller innenfor Sametingets definisjon av kreativ næring er det derfor flere skapende kunstnere og formgivere, som i likhet med kunstnere ellers i landet virker som frilansere og selvstendig næringsdrivende. Mange knytter sin virksomhet til personlige kunstneriske mål og gjerne et ønske om å styrke samisk kultur og identitet gjennom kunsten, heller enn økonomisk fortjeneste.¹⁹ I Dáiddadállu har imidlertid kunstnerne knyttet seg til kulturnæringshagen Hermetikken, jamfør boks 5.5 i kapittel 5.2.3 Næringshagenes funksjon.

Kunstnerkollektivet Dáiddadállu er et eksempel på at man ved siden av å fokusere på kunsten, også har et mål om å tilrettelegge for nettverksbygging, profesjonalisering og lønnsomhet.

Sametinget har egne sett med virkemidler rettet mot kunstnere i form av søkerbasert prosjektstøtte til kulturtiltak, og mot kulturinstitusjoner som er viktige arbeidsgivere og oppdragsgivere for skapende og utøvende kunstnere. Samiske kunstnere og kulturinstitusjoner har også anledning til å søke øvrige aktørers virkemidler og støtteordninger, også regionalt og nasjonalt innrettede ordninger, blant annet Norsk kulturfond.²⁰

De senere år har interessen for samisk kunst og kultur vært stor både i Norge og internasjonalt. Dette har hatt stor betydning for sysselsetting av samiske kunstnere/aktører innen kreativ næring. Det må forventes at interessen også har bidratt til positive ringvirkninger for samisk reiseliv. Internasjonalisering av samisk kunst og kultur er et satsingsområde for Sametinget.²¹ Kulturdepartementet utarbeider en internasjonal strategi for kulturpolitikken i samarbeid med Utenriksdepartementet. Formålet er å sørge for at statlige virkemidler støtter opp omkring den internasjonale utviklingen i kunst- og kulturfeltene og -bransjene, og sikre en fleksibel, langsiktig og samordnet internasjonal innsats. I samarbeid med Sametinget vil man som en del av arbeidet se på hvordan strategien kan bidra til å styrke den internasjonale utviklingen også for samisk kunst og kultur.²²

¹⁶ Regjeringen iverksatte i 2017 en satsing på kulturell og kreativ næring med oppdrag til Innovasjon Norge, Norsk kulturråd og organisasjonene i Norwegian Arts Abroad (NAA) (som er på Kulturdepartementets budsjett). Satsingen, som skal styrke kultursektorens økonomiske bærekraft og synliggjøre kulturens næringspotensial, ble forsterket i 2018 og foreslås videreført for 2021. I 2018 ble det iverksatt en relativt omfattende følgeevaluering av satsingen og tiltakene. Sluttrapport skal foreligge ultimo 2022.

¹⁷ Sametingsmelding om duodji som næring.

¹⁸ *Šattolaš Sápmi – Bærekraftig næringsutvikling – Sametingsmelding om næringsutvikling.*

¹⁹ Av Samisk kunstundersøkelse fra 2019, utført av Noot & Reiding på bestilling fra Sametinget, går det fram at 34 prosent av samiske kunstnere har kunsten som hovedinntektskilde, mens 60 prosent ønsket å ha det.

²⁰ Virkemidler – samisk kunst og kultur, Visjona 2020, på oppdrag av Sametinget.

²¹ Dokument 20/17074 – Sametingets budsjettbehov 2022 – Sametinget (onacos.no).

Boks 4.5 Dáiddadállu

Dáiddadállu er et samisk kunstnerkollektiv som ble etablert i Kautokeino i 2014. Målet med kollektivet er å skape et sterkt, samisk kunstmiljø med høy kvalitet. Gjennom kollektivet får kunstnerne hjelp til å lykkes, både kunstfaglig og økonomisk.

På få år har Dáiddadállu blitt et knutepunkt mellom samisk samtidskunst og nasjonale og internasjonale fagmiljøer og publikum. Kollektivet opplever en stor interesse for samisk kunst, både nasjonalt og internasjonalt, og samarbeider med ulike nasjonale og internasjonale kunst- og kulturaktører. Flere av kunstnerne tilknyttet kollektivet turnerer verden rundt og stiller ut på de

største kunstscenene i verden. Som eksempel skal samisk kunst for første gang presenteres på Venezia-biennalen i 2022.

For tiden er 21 ulike kunstnere fra hele Sápmi tilknyttet kollektivet, og representerer et bredt felt av kunstretninger – som visuell kunst, musikk, joik, film, forfatterskap, dans og teater. Hver kunstner utvikler og driver sine egne foretak, og gjennom kollektivet får kunstnerne anledning til å jobbe i et kunstnerisk miljø som stimulerer og inspirerer til kunstnerisk utvikling. Dáiddadállu drives i hovedsak av prosjekt- og driftsmidler fra Sametinget, Kulturrådet, kommunen og Hermetikken kulturnæringshage.

Figur 4.2 Kunstnere representert i Dáiddadállu.

Foto: Dáiddadállu

De samiske bedriftene innen kreativ næring er preget av lav lønnsomhet, mangel på kunnskap

om forretningsutvikling, et lite marked og mangel på nettverk. Sametinget er opptatt av disse utfordringene i alle sine tiltak og har omtalt dem i bedriftsutviklingsprogrammer og andre tiltak.

²² Innspel til den internasjonale strategien for kulturpolitikken – regjeringen.no.

Boks 4.6 Sametingets ulike bedriftsutviklingsprogram

Kommunene Kautokeino (2018) og Tana (2019) søkte om og fikk begge delta i pilotprosjektet *Hutkás gielda*, som oversatt til norsk betyr *kreativ kommune*. Målet med *Hutkás gielda* var å øke synligheten av den kreative næringen i kommunen og øke samarbeidet mellom de kreative næringsaktørene og mellom aktørene og kommunen. Tilbakemeldingene fra begge kommunene viser at de kreative næringsaktørene hadde et behov for å møtes, mange av aktørene kjente ikke til hverandre. Flere uttrykte også ønske om samarbeid med hverandre og med kommunene.

Dáhttu, som oversatt til norsk betyr *ville noe*, er et bedriftsutviklingsprogram utviklet for den kreative næringen i Sápmi. Konsulentselskapet Kreativ Industri har på oppdrag av Sametinget drevet *Dáhttu*. Et *Dáhttu*-program har bestått av tre samlinger med 30 rådgivningstimer tilgjengelig for hver bedrift. De tre samlingene hadde følgende tema: 1) ideutvikling, 2) etableringshjelp/videreutvikling og 3) strategiutvikling. Til hvert program ble 12 bedrifter tatt opp. Hvert program varte i ett år. Det ble gjennomført seks *Dáhttu*-programmer i perioden fra 2013 til 2019.

Šoop Šoop–Sámi design days, som er en møteplass mellom innkjøpere og samiske designere, ble arrangert første gang i Tromsø i 2019 med stor suksess. Både de samiske designerne og innkjøperne opplevde *Šoop Šoop–Sámi design days* som et positivt tiltak. I et lite marked hvor det er vanskelig å finne leverandører og vite hvem som selger samisk design blir *Šoop Šoop–Sámi design days* en arena hvor man kan knytte kontakt med potensielle samarbeidsparter og kunder. *Šoop Šoop–Sámi design days* skal i 2021 arrangeres i Tråante (Trondheim), og i de neste årene i andre norske storbyer.

Mange samiske bedriftseiere jobber alene og ofte langt fra andre i samme bransje. De har god kunnskap om faget, og trenger mer kunnskap om merkevarebygging og økonomi og det å øke nettverket sitt. De har også et ønske om å være en del av en mindre gruppe. Bedriftsutviklingsprogrammet *Faamoe* har som mål å øke kunnskap innen økonomistyring, styrke merkevarene og øke salgsinntekten for bedrifter innen kreativ næring. Programmet skal også stimulere til kunnskapsdeling og nettverksbygging mellom deltakerne. *Faamoe* videreføres de neste årene.

4.4.2 Samisk kultur som grunnlag for reiseliv

Kulturturisme kan bidra til lokal og regional utvikling. Reisende som besøker steder for å oppleve kunst og kultur, stimulerer det lokale næringslivet gjennom behov for overnatting, servering og transport. De kan dermed bidra til å opprettholde eller utvide det lokale tjeneste- og kulturtilbudet, særlig på mindre reisemål. Samtidig kan inntektene fra reiselivsvirksomhet basert på kulturarv bidra til å ta vare på disse verdiene.

For å bidra til utviklingen av kulturturisme har regjeringen utarbeidet *Strategi for kultur og reiseliv – Norge som attraktiv kulturdestinasjon*. Ambisjonen er å styrke Norges posisjon som attraktiv kulturdestinasjon for å bidra til større verdiskaping i kultur- og næringsliv innenfor bærekraftige rammer.²³ Stadig flere turister i Norge fra inn- og utland ønsker å oppleve kultur når de er på reise. En undersøkelse Norstat utførte for Riksantikvaren om sommerferien 2020 viser at kulturminner er vel så viktig som naturopplevelser i Norgesferien. Et av funnene er at de som besøkte kultur-

minner også melder om høyest tilfredshet med ferien sin.²⁴ Begrepet kulturturisme defineres slik av FNs reiselivsorganisasjon (UNWTO):²⁵

Kulturturisme er en form for reiselivsaktivitet der hovedmotivasjonen til den besøkende er å lære, oppdage, erfare og oppleve materielle eller immaterielle kulturattraksjoner/-produkter på et reisemål.

Disse kulturattraksjonene/-produktene kan knyttes til en rekke ulike materielle, intellektuelle, spirituelle/åndelige og følelsesmessige trekk ved et samfunn, og omfatter kunst, arkitektur, kulturarv, mattradisjoner, litteratur, musikk og kreative bransjer, i tillegg til den

²³ *Strategi for kultur og reiseliv. Norge som attraktiv kulturdestinasjon 2019*. Strategien retter seg i første rekke mot aktørene i kulturektoren, definert som «*heile den offentlege og private kulturektoren*», inkludert det frivillige kulturlivet», men kan også ha relevans for andre aktører som er involvert i kulturturisme.

²⁴ Kulturminner er ferievinner – Riksantikvaren.

²⁵ UNWTO (2016)

lokale kulturen med sin livsstil og sine verdier, trosretninger og tradisjoner.

Kulturturisme og opplevelsesbasert reiseliv er stadig mer populært og av økende betydning som næringsvei også i de samiske områdene. Samisk reiselivsbransje opplevde vekst i likhet med reiselivet ellers i Norge, før koronapandemien inntraff.²⁶

Samisk reiseliv kan vise til særegne produkter og unike opplevelser, der den samiske kulturen i seg selv kan være et konkurransefortrinn. Reindriften er etterspurt i reiselivssammenheng, men også andre sider ved samisk kultur slik som duodji, mattradisjoner, kulturmiljøer, kunst og joik er sentrale i samiske reiselivsprodukter. Sametinget legger vekt på at det samiske reiselivet skal tilby produkter som viser det samiske mangfoldet.

Et av de nye nasjonale målene i kulturmiljøpolitikken er å ta vare på et mangfold av kulturmiljø som grunnlag for opplevelse, kunnskap og bruk.²⁷ Vern gjennom bruk er en god strategi for både å ta vare på kulturmiljø og å legge til rette for økt kulturturisme. I mange tilfeller er den opprinnelige bruken av kulturminner og kulturmiljøer borte. Utfordringen blir da å finne ny bruk, slik at kulturmiljøer, bygninger og anlegg ikke forfaller og uten at de kulturhistoriske verdiene ødelegges. Slik bruk kan bidra til både næringsutvikling og den grønne omstillingen.

En særlig utfordring og en vesentlig forutsetning for reiselivet i de samiske områdene er god infrastruktur og tilrettelagt kommunikasjon. Reiselivsbedriftene i de samiske områdene er på mange måter isolert, og de ligger langt fra markedene sine. Manglende offentlig kommunikasjon gir utfordringer for reiselivsaktører i de samiske områdene.

Primærnæringene og reiseliv

I Meld. St. 32 (2016–2017) *Reindrift – Lang tradisjon – unike muligheter*, er reindriftsbasert reiseliv et tema. Reindriften blir i økende grad brukt i markedsføringen av Norge som turistland og bidrar til økt etterspørsel etter reindriftsrettet turisme. Aktører som er lokalisert i områder med godt tilfang av turister, opplever stor pågang og god økonomisk vekst. Veksten tilfaller aktører som er profesjonelle og som klarer skalering og logistikk på en god måte. Dette gir rom for nye investeringer og økt kapasitet.

²⁶ Transport og reiseliv – SSB

²⁷ Meld. St. 16 (2019–2020)

Det reindriftsbaserte reiselivet gir en stor mulighet som en tilleggsnæring i reindriften. I den fremforhandlede reindriftsavtalen for 2020/2021 er avtalepartene også enige om at *Utviklingsprogram for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping* skal ha økt oppmerksomhet på reindriftsbasert reiseliv framover.²⁸ Koronapandemien har imidlertid ført til at 2020 ble et svært vanskelig år for disse reiselivsbedriftene. Reiselivsmarkedet har i stor grad vært basert på internasjonale turister, og dette markedet ble helt borte som følge av pandemien.

Samisk reiseliv favner også om jordbruk, fiske og sanking i utmark mv. Sametinget har støttet flere etableringer der jordbruk og utmarksnæring inngår i reiselivssatsingen. I dag blir utmarken ofte brukt som en ressurs i reiselivssammenheng der formidling av samisk kultur er en sentral del av forretningsideen.²⁹

I *Sametingsmelding om næringsutvikling 2019* viser Sametinget til at primærnæringene har potensial for økt verdiskaping og sysselsetting. Regjeringen legger også vekt på at ressursene i både landbruket og reindriften i større grad skal kunne benyttes i reiselivssammenheng og har i *Opplevingar for ein kvar smak* satt som hovedmål å øke verdiskapingen for mat- og reiselivsaktører i landbruket og i reindriften, jamfør omtale i kapittel 4.2.

Bærekraftig kulturturisme

Regjeringens reiselivspolitikken legger det sosiale, det økonomiske og det miljømessige aspektet ved bærekraft til grunn, med utgangspunkt FNs reiselivsorganisasjons (UNWTO) prinsipper for et bærekraftig reiseliv.³⁰ Det innebærer at utviklingen av det kulturbaserte reiselivet må bygge opp under FNs bærekraftsmål ved å aktivt medvirke til å ta vare på natur- og kulturverdiene våre, samtidig som det legges til rette for levende lokalsamfunn med gode og stabile arbeidsplasser, innen et økonomisk levedyktig reiseliv.³¹ Kulturturisme kan bidra til å ta vare på kulturarv gjennom bærekraftig bruk. Det er mange eksempler på at kul-

²⁸ Reindriftsavtale 1. juli 2020 – 30. juni 2021

²⁹ *Opplevingar for ein kvar smak. Strategi for reiseliv basert på landbruket og reindrifta sine ressursar.*

³⁰ *Strategi for kultur og reiseliv. Noreg som attraktiv kulturdestinasjon.*

³¹ Jamfør FNs bærekraftsmål delmål 11.4. «Styrke innsatsen for å verne og sikre verdens kultur- og naturarv» og delmål 8.9 «Innen 2030 utarbeide og iverksette politikk for å fremme en bærekraftig turistnæring som skaper arbeidsplasser og fremmer lokal kultur og lokale produkter».

turminner og kulturmiljøer som er i bruk og fyller en funksjon beskyttes mot forfall. Når kulturarv blir tatt i bruk for å skape verdier i reiselivssammenheng, øker sjansen for at kulturmiljø blir tatt vare på.

Sametinget er opptatt av at samisk kultur ikke skal misbrukes i reiselivssammenheng. Et bærekraftig samisk reiseliv innebærer derfor at kulturarv, herunder immateriell kulturarv knyttet til både natur- og kulturarv, brukes på en respektfull og troverdig måte.³² Når det gjelder reiselivsbedrifter med utgangspunkt i reindriften, peker regjeringen på viktigheten av at næringen selv er en aktiv pådriver og premissleverandør.³³

Sametinget peker på behovet for en merkeordning som samiske reiselivsbedrifter kan ta i bruk. Turister og reisende i dag søker autentiske og ekte opplevelser. Merkeordninger vil sikre kvalitet og vil være en garanti for at kundene får autentiske samiske opplevelser og produkter.

Det er regjeringens mål at flere virksomheter med vekstambisjoner innenfor kultur og reiseliv skal inngå i strategiske og profesjonelle samarbeid, som kan bidra til å styrke de involverte partenes innovasjonsevne, konkurransekraft og grunnlag for videre vekst. Gjennom deltakelse i *bedriftsnettverksprogrammet* til Innovasjon Norge får virksomhetene finansiell og faglig støtte til å realisere sitt vekstpotensial. Aktører innen samisk kultur og reiseliv skal oppmuntres særlig til å etablere bedriftsnettverk, som følge av økende etterspørsel etter samiske reiselivsprodukter og det mulige verdiskapingspotensialet, ved å styrke kompetansen og innovasjonsgraden blant virksomhetene på området. Tiltaket skal gjennomføres innenfor rammen av Innovasjon Norges bedriftsnettverkprogram.³⁴

En rekke private og offentlige aktører arbeider målrettet med å utvikle samisk reiseliv. Sametinget, de to nordligste fylkeskommunene og reiselivsorganisasjonen NordNorsk Reiseliv bidrar i arbeidet, og academia er en viktig medspiller. Det er blant annet etablert et samisk reiselivsprosjekt, *Johtit*, som på norsk kan oversettes til å bevege seg, flytte eller reise. Prosjektet er et nettverk av samiske opplevelsesbedrifter. Det skal bidra til nettverksbygging og kompetanseheving blant deltakerne, og har som mål å styrke markedstilgangen og tilgjengeligheten av samisk reiseliv.

³² Blant annet *Šattolaš Sápmi – Bærekraftig næringsutvikling – Sametingsmelding om næringsutvikling*, side 21.

³³ Meld. St. 32 (2016–2017)

³⁴ *Strategi for kultur og reiseliv. Noreg som attraktiv kulturdestinasjon 2019*, side 42.

Boks 4.7 Vacha-prosjektet

Vahca, som er det nordsamiske begrepet på nysnø, er et samarbeidsprosjekt mellom Sametinget og Tromsø kommune, igangsatt i 2018. Målet er at Tromsø skal være en foregangskommune for hvordan samisk kultur kan forvaltes i reiselivssammenheng. Visjonen er at Tromsø skal gå foran og lage en sti i snøen som andre kan følge. Prosjektets mål er å bidra til at man i reiselivet framstiller og bruker samisk kultur og identitet på en realistisk og bærekraftig måte og unngår eksotifiserende, stereotype og forenklete framstillinger. Erfaringene fra prosjektet skal kunne overføres til andre aktører i reiselivsbransjen og relevante organisasjoner.

Det er også under utvikling en Vahca-veiviser som skal ha sitt utgangspunkt i forskning,¹ lokal historie og brukerinvolvering. Veiviser-prosjektet skal fremme kunnskap om, og gi retningslinjer for etisk bruk av samisk kultur i kommersiell sammenheng og i utviklingen av produkter, opplevelser og tjenester innen reiselivs- og handelsnæringen.

¹ Wright, R. J., (2014)

Johtit ledes av NordNorsk Reiseliv og har en egen styringsgruppe. Sametinget, Innovasjon Norge, Nordland fylkeskommune og Troms og Finnmark fylkeskommune finansierer prosjektet.³⁵

Samarbeid mellom kulturbaserte virksomheter som de seks samiske museumssiidane og samiske reiselivsaktører gir nye muligheter for verdiskaping for reiselivsnæring og for kulturinstitusjonene selv. Museumssiidane har til sammen mange formidlingsarenaer og et virkeområde fra Innlandet fylke i sør til den russiske grensen i nordøst. I mange tilfeller er museene lokalisert sammen med ulike institusjoner som jobber med samiske spørsmål, blant annet språksenter, forskningsenheter mv. En slik samlokalisering gjør kultursentrene og museene til unike kunnskapsinstitusjoner og kompetansesentre for samisk kultur og språk.

Presentasjon av immateriell kulturarv kan være utgangspunkt for attraktive reiselivsopp-

³⁵ Samicultures.com (2020) og Sametinget (2020)

Boks 4.8 Immateriell kulturarv

Norge har ratifisert UNESCO-konvensjonen av 2003 om vern av immateriell kulturarv. Målet er å styrke bevisstheten rundt, og vernet av immateriell kulturarv. Stortinget har også vedtatt at urfolk og nasjonale minoriteters immaterielle kulturarv skal være et prioritert område i oppfølgingen av UNESCO-konvensjonen i Norge.¹ Norsk kulturråd har ansvar for å gjennomføre konvensjonen i Norge, og samarbeider blant annet med Sametinget om dette.

I konvensjonen er det et premiss at kunnskapsbærerene selv eier den immaterielle kulturarven. Immateriell kulturarv er derfor blant annet løftet inn på et all-samisk nivå, til Samisk parlamentarisk råd – et samarbeidsorgan for sametingene i Finland, Norge og Sverige. Målet er å utforme en felles samisk intensjon for forvaltning av samisk kulturarv og tradisjonell kunnskap.

¹ St.prp. nr. 73 (2005–2006)

levelser. I museene er kunnskap om den immaterielle kulturarven tett sammenvevd med kunnskap om gjenstandssamlingene.

Som oppfølging av regjeringens strategi for kultur og reiseliv (2019), vil det gjennomføres en utredning som vurderer de næringspolitiske sidene ved den immaterielle kulturarven. Potensialet i reiselivssammenheng skal også belyses. Det kan bidra til mer kunnskap om koblingene mellom kulturarv og reiseliv og legge grunnlag for å utvikle reiselivsprodukter basert på immateriell kulturarv.

Etter oppdrag fra Nærings- og fiskeridepartementet har Innovasjon Norge utarbeidet en nasjonal reiselivsstrategi. Nærings- og fiskeridepartementet mottok strategien i mai 2021.³⁶ I strategien foreslår Innovasjon Norge i alt 23 tiltak som peker ut kursen for norsk reiseliv fram mot 2030. Nærings- og fiskeridepartementet vil i dialog med relevante fagdepartementer vurdere hvordan og i hvilken grad de vil følge opp de ulike tiltakene i strategien. Strategien oppfordrer også andre aktø-

rer, inkludert Sametinget, til å bidra til å oppfylle tiltakene og målene i strategien.

Ifølge strategien vil «en bærekraftig urfolksturisme bidra til revitalisering, lokal stolthet, bevaring og gjenopptaking av gamle tradisjoner, økt kunnskap, større verdiskaping i samiske bosettingsområder med mer.» Samisk reiseliv har ifølge Innovasjon Norge et vekstpotensial, men minner samtidig om at det må få utvikle seg og modnes på egne premisser. Etter Innovasjon Norges syn er det naturlig at en samisk reiselivsstrategi vurderer mulighetene og potensialet for tettere kobling til kreative næringer, reindrift og utmarksnæringer. En samisk reiselivsstrategi bør ifølge Innovasjon Norge også gi retning for virkemiddelapparatet i oppbygging av bærekraftige bedrifter innen samisk reiseliv.

4.4.3 Sametingets merknad

Sametinget ser behovet for følgende tiltak innenfor kreativ næring og reiseliv:

- Videreføre Sametingets kunnskapsinnhenningsprosjektet *Hutkás Gielda*, bedriftsutviklingsprogrammet *Dáhtu* og designmessen *Šoop – Sámi design days*.
- Gjennomføre Sametingets bedriftsutviklingsprogrammer *Faamoe* (lokalmat) og *Máistu* (reinkjøtt).
- Igangsette et FoU-prosjekt om samisk kreativ næring.
- Igangsette et forprosjekt for å vurdere behovet for å etablere en klynge av samiske designbedrifter.
- Utvikle en merkevareordning for samisk design, eventuelt med utgangspunkt i en klynge av samiske designbedrifter.
- Etablere et *Faamoe-program* (bedriftsutviklingsprogram) for aktører med fast jobb.
- Etablere et internasjonaliseringsprogram som skal legge til rette for at etablerte samiske designbedrifter kan dra på en utenlandsk messe.
- Igangsette et forprosjekt med en kommune med tanke på etablering av et destinasjonsselskap.
- Etablere et kompetanseprogram, der deltakerne ved programavslutning deltar på Norwegian Travel Award (NTW).
- Utvikle en merkevareordning basert på felles verdier for samisk reiselivsbransje, eventuelt med utgangspunkt i en klynge av samiske reiselivsbedrifter.

³⁶ Nasjonal reiselivsstrategi 2030 – Sterke inntrykk med små avtrykk

4.5 Digitalisering og teknologi – nye muligheter for vekst og verdiskapning

Næringslivet er i endring, og stadig kommer det nye og spennende næringer som bidrar til næringsutvikling. De siste 30 årene har digitalisering og ny teknologi skapt store endringer og gitt nye muligheter til utvikling. Samisk næringsliv består av en rekke små og mellomstore bedrifter, som hele tiden må utvikle seg og å ta i bruk nye muligheter.

Derfor blir de nye teknologiske næringene stadig viktigere også i de samiske områdene. Digitalisering og ny teknologi åpner opp for nye ideer og muligheter, eksempelvis vil man kunne programmere for store internasjonale selskaper selv om man er lokalisert i Kautokeino. Teksting, dubbing og tilrettelegging av digitale tjenester for samisk språk er også eksempler som det vil kunne være mulig å bygge nye bedrifter på.

4.5.1 Digital infrastruktur

Samiske brukere, i likhet med befolkningen i Norge ellers, forventer i dag bedre og flere digi-

tale tjenester tilpasset deres språk. Et raskt og stabilt mobil- og bredbåndnett er en grunnleggende infrastruktur for innbyggere og næringsliv, og en viktig forutsetning for å redusere ulemper, slik som avstander og spredt bebyggelse. Norge har en god og solid digital grunnmur i internasjonal målestokk. I EUs DESI-indeks for 2020 rangeres Norge sammen med Danmark som best på mobil- og bredbåndstilgang. Nesten alle husstander og bedrifter har tilbud om grunnleggende bredbånd, og om lag 90 prosent av husstandene har tilbud om raskt bredbånd med minst 100 megabit per sekund nedlastningshastighet.

En godt utbygd digital infrastruktur er viktig for små samiske lokalsamfunn. Utbygging av digital infrastruktur åpner opp for nye samarbeidsformer, nettverk og forretningsmodeller der avstand er mindre viktig enn før.

Korona-pandemien har skapt endringer i jobbhverdagen for de aller fleste i Norge. Med fjernarbeidsplasser for ansatte i både offentlig og privat sektor har man måtte ta i bruk ulike digitale løsninger for å holde virksomheten i gang. Det er grunn til å anta at fjernarbeidsplasser, med lokale arbeidsmiljø der flere sitter sammen, og digitale

Boks 4.9 Tundra Drone

Tundra Drone i Kautokeino utvikler unike produkter til droner, med ny teknologi som skiller seg ut i markedet. Deres siste produkt lansering er et dronelys som er verdens kraftigste og det første bevegelige lys til drone. I tillegg har de utviklet sirene til drone som har særlig reindriftsnæringen, men også beitenæringen generelt, som målgruppe. Tundra Drone ønsker å nå ut til verdensmarkedet, og har kontakt med internasjonale kunder som ønsker å teste ut produktene.

Tundra Drones produkter kan monteres på de mest kjøpte dronene i markedet. Den bevegelige lyskasteren gjør det mulig å filme også i mørket, og målgruppen er blant annet nødetater, kraftbransjen, filmbransjen og media, både nasjonalt og internasjonalt. Andre dronelys på markedet lyser i en fastlåst retning, i tillegg til at lyset er svakere. Alternativene til Tundra Drones produkter er å oppgradere til en dyr og profesjonell drone, eller leie helikopter.

Bak Tundra Drone står gründerne Tim Valio og Tor Erik Somby. Utviklingen av prosjektet er støttet med tilskudd og rådgivning fra Innova-

sjon Norge. I tillegg har prosjektet fått verdifull støtte fra flere andre aktører som Sametinget, Kautokeino kommune, omstillingsselskapet Ovddos, Troms og Finnmark fylkeskommune, Samfunnsløftet, Arctic Accelerator og private investorer.

Figur 4.3 Testing av lysdrone.

Foto: Tor Erik Somby

møteplasser, også etter pandemien vil kunne bli en viktig del av jobbhverdagen for mange.

Med digitalisering blir arbeidsplasser mindre stedbundet. Kommunikasjon via digitale plattformer blir en stadig viktigere kommunikasjonskanal. Det er viktig at slike digitale plattformer også utvikles på minoritetsspråk, som samisk. Digitalisering gir en unik mulighet til å styrke de samiske språkene og forsterke språkarenaer ved at flere tjenester kan tilbys og tilrettelegges på samisk.

Digitalisering er med på å knytte folk sammen på tvers av avstander og skaper helt nye møteplasser. Å bygge opp det digitale tilbudet vil sikre at bostedsattraktiviteten ikke bare er påvirket av samfunnet rundt, men også av hvilket tilbud man har på nett. En viktig og grunnleggende forutsetning for dette er at man har godt utbygd mobil- og bredbåndsdekning. God dekning vil gi bedre muligheter for å utvikle næringsgrunnlaget i området og gjøre det mulig å satse på nye spennende digitale næringer i distriktene og i det samiske området.

Avhengigheten av nett og tjenester øker i alle samfunnssektorer. Det har skjedd en betydelig utvikling av den digitale grunnmuren de siste årene. Ikke minst har det siste året vist hvor viktig dette er for å opprettholde næringsliv, offentlige tjenester og samfunnsfunksjoner.

Selv om den digitale infrastrukturen var god før, og viste seg å være robust til å takle nye utfordringer, stilles det stadig nye krav. Regjeringen vil gjennom å tilrettelegge for investeringer og konkurranse styrke mobil- og bredbåndstilbudet, slik at innbyggere, virksomheter og bedrifter i hele landet – også i samiske områder – har en god og stabil dekning for fast og mobilt bredbånd.

Femte generasjons mobilteknologi, som følger etter dagens 4G-teknologi, finnes hos mobiltilbydere over hele verden. De første installasjonene av 5G-teknologi er allerede gjennomført i Norge. 5G er kanskje den største oppgraderingen av tele-nettet i moderne tid. Det forventes å bidra til at vi kan løse oppgaver på nye måter og øke produktiviteten i alle samfunnssektorer. Ferdig utbygd vil det gi store ringvirkninger for samfunnet og de som ser mulighetene. Det pågår allerede pilotprosjekter for bruk av 5G til innovativ utvikling av mange viktige distriktsnæringer, for eksempel havbruk, kraftsektoren, maritim sektor og landbruk.

Regjeringen ønsker å styrke bredbåndstilbudet i samiske områder og Distrikts-Norge. I Meld. St. 28 (2020–2021) *Vår felles digitale grunnmur – Mobil-, bredbånds- og internettjenester*, setter

regjeringen som mål at 100 prosent av husstandene og virksomhetene i Norge skal ha tilbud om minst 100 Mbit/s nedlastingshastighet og minst 10 Mbit/s opplastingshastighet innen utgangen av 2025. Videre skal det være mobildekning der folk bor, jobber og ferdes, og der privat, frivillig og offentlig sektor driver virksomheter.

Regjeringen vil bidra til dette gjennom en videreføring av gjeldende politikk, som er en markedsbasert og teknologinøytral bredbåndspolitikk. Regjeringen vil fortsette å prioritere tiltak som bidrar til størst mulig grad av markedsbasert utbygging av bredbånd med god kapasitet. Markedet investerte over 12 mrd. kroner i nett og tjenester i 2020. I områder uten kommersielt grunnlag for utbygging bidrar regjeringen med tilskudd, og fylkeskommuner har også bidratt med betydelige beløp. Regjeringen vil videreføre statlige bidrag til bredbåndsutbygging i distriktene.

4.5.2 Data som ressurs

Regjeringen la fram frem Meld. St. 22 (2020–2021) *Data som ressurs. Datadrevet økonomi og innovasjon* våren 2021. Fremveksten av data representerer en viktig ressurs og driver for næringsutvikling og økonomisk vekst fremover. Regjeringen har som mål at Norge skal utnytte mulighetene som ligger i data som ressurs til økt verdiskaping, flere nye arbeidsplasser i hele landet og en effektiv offentlig sektor. Det anslås at norsk dataøkonomi representerer en årlig verdiskaping tilsvarende 150 mrd. kroner og en sysselsetting på hundre tusen arbeidsplasser i 2020. Fram mot 2030 kan disse tallene dobles, gitt at forutsetningene er til stede.

Regjeringens ambisjon er å øke delingen av data mellom offentlig og privat sektor. En slik ambisjon kan nås ved at det utvikles effektive og sikrere infrastruktur for deling og bruk av offentlige data. Data utgjør også en stadig større andel av verdiskapingen i de fleste norske næringer og sektorer, men næringslivet må bli enda bedre til å utnytte egne data, og til å dele data med hverandre. En målrettet innsats både i det offentlige og i næringslivet vil stimulere til økt deling av data, øke kvaliteten på dataene og gjøre det enklere å ta i bruk dataene i nye sammenhenger. Regjeringen støtter Datafabrikken, som skal være en pådriver for å tilpasse og skalere opp felles tjenester og løsninger som sikrer at flere aktører får raskere og enklere tilgang til relevante data.

Regjeringen legger følgende prinsipper til grunn for datapolitikken: 1) Data skal åpnes når de kan, og skjermes når de må, 2) Data bør være

tilgjengelige, gjenfinnbare, mulig å bruke, og kunne sammenstilles med andre data, 3) Data skal deles og brukes på en måte som gir verdi for næringslivet, offentlig sektor og samfunnet, 4) Data skal deles og brukes slik at grunnleggende rettigheter og friheter respekteres, og norske samfunnsverdier bevares.

Datadeling skjer vanligvis i etablerte verdikjeder innenfor samme næring eller bransje. Ordningen er basert på tillit, samarbeid og gjensidig avhengighet. En viktig driver for datadelingen er den enkelte bedrifts vekstmuligheter og muligheter for økt konkurransekraft.

Deling av data i næringslivet vil kunne stimulere til vekst og utvikling i også de samiske områdene. Det er grunn til å tro at blant annet samiske reiselivsaktører, større reiselivsaktører i regionen, aktører innenfor de kreative næringene, overnattingssteder og restauranter vil kunne dra nytte av gjensidig deling av for eksempel reiselivstrender og kundedata. Videre er det innenfor reindrift både behov for utvikling og deling av data om klimaeffekter og tilgjengelige arealressurser, jmfør omtale kapittel 4.1.

Små IT-bedrifter i samiske områder har begrensede ressurser til selv å utvikle ny kompetanse eller kjøpe tjenester for å dekke sine kompetanseutfordringer. De har gjerne også behov for alt fra standardiserte veiledninger og kortvarige kurs til etter- og videreutdanning på høyskole og universitetsnivå – gjerne utviklet i et samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene og næringslivet. Tilgang på IKT-kompetanse kan også være en mangelvare i samiske områder. For en god utvikling av digitale ferdigheter og verktøy, vil det være nødvendig å ikke bare utvikle tilbudene på kurs og videreutdanning, men også mobilisere og tilrettelegge for god utnyttelse av tilbudene.

Regjeringen har støttet opp under etableringen av toppindustrienteret DigitalNorway. Senteret er en viktig aktør for å heve den digitale kompetansen i næringslivet, og arbeider aktivt for at spesielt små og mellomstore bedrifter skal kunne ta del i den datadrevne økonomien. De tilbyr gratis kompetansetiltak som kurs, veiledningsressurser og videreutdanning. Det arrangeres webinarer, workshops og digitale møteplasser for erfaringsutveksling. I tillegg er de en sentral samarbeidspartner for det offentlige i ulike prosjekter innen digitalisering og i utdanningssektoren.

DigitalNorway engasjert i flere EU-prosjekt, og driver informasjonsvirksomhet omkring forskning, teknologi og innovasjon særlig rettet mot små og mellomstore bedrifter.

4.6 Bergverk og mineralutvinning

Nord-Norge har betydelige mineralressurser som gjennom utvinning kan gi grunnlag for økt verdiskaping og flere arbeidsplasser. God tilgang på visse mineraler er også avgjørende for å bidra til å løse de globale klimautfordringene og muliggjøre en grønn omstilling av norsk næringsliv. Regjeringen er opptatt av at mineraler må utvinnes mest mulig bærekraftig og i best mulig sameksistens med næringer og andre som berøres av utvinning.³⁷

Bergverk og mineralutvinning som skjer på en miljømessig forsvarlig og bærekraftig måte, har potensial for å styrke næringsgrunnlaget også i de samiske samfunnene. Dette er virksomhet som gir positivt bidrag til utviklingen av lokalsamfunnet, med nye arbeidsplasser og kompetanse. Samtidig kan det gi konsekvenser for reindriftsinteressene og hensynet til samisk kultur.

Saken om etableringen av Nussir ASAs gruvevirksomhet i Kvalsund illustrerer dilemmaene og konfliktene som denne typen etableringer kan gi. I denne saken var det heller ikke mulig å få til enighet mellom regjeringen og Sametinget gjennom konsultasjonene. Selskapet anslår at driften ved Nussir vil gi 150–200 arbeidsplasser lokalt. Dette vil være et substansielt bidrag til det regionale arbeidsmarkedet og dermed også til bosetting i området.

Regjeringen er opptatt av at bærekraftig utnyttelse av naturressurser skal gi positive ringvirkninger for lokalsamfunnene, samtidig som sameenes rettigheter som urfolk skal etterleves. En forutsetning for god sameksistens er at selskaper som driver mineralvirksomhet i områder med samiske interesser, tar samfunnsansvar, har en åpen dialog og opptre ansvarlig. En videre utvikling av mineralvirksomheten krever en konstruktiv og faktabasert dialog og gjensidig vilje til å foreta tilpasninger. Det er også avgjørende at partene på et tidlig tidspunkt i utviklingen av et mulig mineralprosjekt har god kontakt med sikte på å identifisere både muligheter og utfordringer knyttet til slik virksomhet.

Et offentlig utvalg ble oppnevnt 23. juni 2020 for å vurdere endringer i mineralloven. Utvalget skal etter planen legge frem sin rapport i slutten av 2021. Utvalget skal foreslå forenklinger, moderniseringer og forbedringer i loven. Mineraluttak som berører samisk reindrift utløser en separat konsultasjonsplikt for alle tillatelser og myndighetsprosesser, noe som krever tids- og res-

³⁷ Meld. St. 9 (2020–2021)

sursbruk fra både tiltakshaver, berørte samiske konsultasjonsparter (ofte reinbeitedistrikt og Sametinget) og offentlige myndigheter. Utvalget skal vurdere om dagens system kan effektiviseres uten at det går på bekostning av formålene med konsultasjonene. Utvalget skal også vurdere hvordan loven bør ivareta norske folkerettslige forpliktelser overfor samene, og eventuelle endringer i mineralloven skal ta utgangspunkt i hva norske folkerettslige forpliktelser krever.

4.6.1 Sametingets merknad

Sametinget mener at det ikke kan tillates virksomhet som fratrar den samiske befolkningen deres

livsgrunnlag. Sametinget ser med bekymring at kulturelt viktige, tradisjonelle samiske næringer som har sitt utgangspunkt i bærekraftig naturbruk, ofres til fordel for risikabel og forurensende gruvedrift. Antallet reindriftsutøvere i Fiettar reinbeitedistrikt vil potensielt kunne halveres som følge av innskrenking av beiteområder i forbindelse med etableringen av Nussir ASAs gruvedrift i Kvalsund.³⁸ Sametinget er også sterkt bekymret for at dumping av gruveavfall i fjordene kan ha negativ innvirkning på fiske og fiskerinæringen.

³⁸ Protect Sápmi (2020)

5 Virkemidler for næringsutvikling i de samiske samfunnene

Næringslivet i samiske samfunn er preget av en høy andel enkeltmannsforetak og aksjeselskap med få ansatte og relativt lav omsetning. En slik næringsstruktur skyldes trolig flere forhold, men det er en tendens som er typisk i områder der andelen sysselsatte i primærnæringen er høy. For delen med en næringsstruktur som kjennetegnes med enkeltmannsforetak og småbedrifter, er at eierne har en personlig dedikasjon til egen arbeidsplass. Utfordringen er at aktørene ofte er for små til å kunne investere i større utviklings tiltak, som igjen ville kunne gi økt verdiskaping og sysselsetting.

Samiske samfunn er varierte og ligger spredt i områder med lange avstander. Livsgrunnlaget og næringslivet i for eksempel Kautokeino og i de samiske samfunnene rundt Tysfjord er ulikt. Mens reindriften og offentlige institusjoner som Samisk høgskole, Samisk videregående skole og reindriftsskole er viktig for sysselsettingen i Kautokeino, er fiskeri, havbruk og bergverk viktige næringsveier i Tysfjord. Variasjonene mellom samiske samfunn gjør det vanskelig å definere

hva som kjennetegner et samisk innovasjonssystem.¹ Typisk vil man se lokale innovasjonssystemer som varierer ut fra det lokale næringslivets struktur og bransjemessige spissing. Bedriftene i samiske samfunn opererer i små og lite sentrale bo- og arbeidsmarkeder. Hjemmemarkedene er begrensede. Det er lange avstander til potensielle samarbeidspartnere, større markeder, utdannings- og forskningsinstitusjoner og virkemiddelapparat. Dette gjør det utfordrende å utvikle og etablere ny næringsvirksomhet i de samiske områdene.

For samiske bedrifter som har ambisjoner om vekst, må det i større grad enn for bedrifter i mer sentrale strøk planlegges for et større marked regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Siden avstandene mellom og til de samiske samfunnene er store, må salg av varer fra de samiske områ-

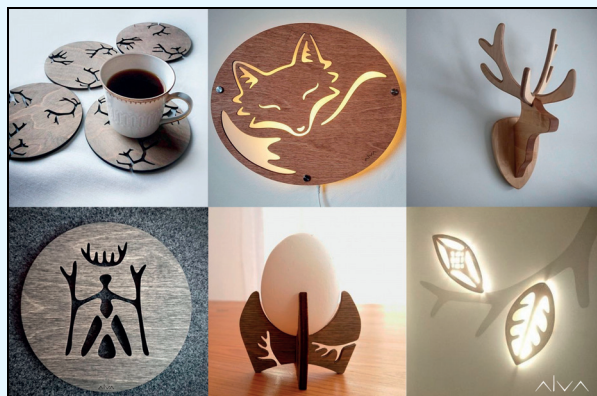
¹ Et innovasjonssystem er et regionalt eller nasjonalt system av bedrifter og institusjonelle aktører som skaper læring, innovasjon og spredning av kunnskap, jamfør Samisk kunnskapsgrunnlag (forskningsradet.no).

Boks 5.1 Alva

Alva er en bedrift som lager egendesignede bruksting med røtter til skogen, fjellet og havet. Den samiske tilhørigheten ligger til grunn i alt som blir laget, både i materialer og i formspråk.

«Alva» betyr pågangsmot og virkekraft, noe bedriften har i tankene i all produktutvikling. Alva lager brikker, lamper, klokker og annet i tresorter som finnes i nærområdet. Bedriften er opptatt av å lage produkter med høy kvalitet og tidløs design, i kombinasjon med kulturformidling.

Bedriften ligger i Mørsvikbotn i Nordland, et sjøsamisk område hvor det bor få mennesker og hvor det er få andre bedrifter. Produktene selges via en nettbutikk og bedriften har hatt god lønnsomhet og solid vekst i driftsinntektene gjennom flere år.

Figur 5.1 Collage av produkter fra Alva.

Foto: Geir Anders Hætta Berg og Sissel Horndal

dene kunne ses på som en eksport, der man i liten grad fysisk kan være til stede i de markedene man opererer i.

Sametinget, Innovasjon Norge Arktis og Norges forskningsråd har i fellesskap utformet et *kunnskapsgrunnlag* om næringsliv, innovasjons- og forskningsaktivitet innenfor 25 utvalgte kommuner.² De tre aktørene trekker frem følgende fem punkter i beskrivelsen av næringslivets tilnærming til forskning, utvikling og innovasjon i de samiske kommunene:

- Næringslivets FoU-aktivitet i de samiske kommunene er forholdvis lav sammenlignet både med regionale og med nasjonale tall.
- Sysselsettingen i de samiske kommunene preges av en sterk primærnærings og en solid offentlig sektor, som sysselsetter flere sam-

menlignet med tall på regionalt og nasjonalt nivå.

- Offentlige aktører bidrar med en høy andel personale med høy formell utdanning, dette kan være en viktig katalysator for økt forskningsaktivitet.
- Antall nasjonale forskningsmiljøer som jobber med samisk relevante temaer, øker. Denne kunnskapsbasen vil kunne være viktig i et styrket samarbeid mellom FoU-miljøer og samisk næringsliv og offentlige aktører.
- Tilskudd og virkemidler er relativt ujevnt fordelt. Enkeltkommuner og enkeltaktører har betydelig gjennomslag og erfaring med bruk av virkemiddelapparatet, mens noen kommuner ikke har registrert tildelinger verken fra Innovasjon Norge, Forskningsrådet eller Sametinget. Her ligger et stort potensial for erfaringsutveksling og mobilisering.

² Samisk kunnskapsgrunnlag (forskningsradet.no)

Boks 5.2 Omstillingsarbeid i Kautokeino

Kautokeino kommune er inne i sin tredje periode som kommune med omstillingsstatus, etter å ha vært igjennom samme prosess på 1990-tallet og mellom 2003–2008. Bakgrunnen for omstillingsstatusen er at kommunen er i en svært alvorlig situasjon, både nærings- og samfunnsmessig, med pågående omstilling i reindrifta, høy ledighet og barnefattigdom.

Kautokeino kommune har et stort areal, som også bidrar med utfordringer for næringslivet. I areal kan Kautokeino kommune sammenlignes med de tidligere fylkene Akershus, Oslo og Østfold til sammen. Dette skaper utfordringer for transport og samarbeid. Samtidig som næringslivet i kommunen er svært avhengig av reindriftsnæringen, preges det av «birgejupmi» (se kapittel 1 for nærmere omtale) og derav mange enkeltpersonforetak. Få kommuner i landet kan vise til like mange enkeltpersonforetak, noe som betyr at det foregår en god del entreprenøriell virksomhet i kommunen. Samtidig viser omstillingsanalysen at tankegangen om «birge» holder næringslivet tilbake og hindrer en oppskalering av bedrifter med et vekstpotensial.

Det pågående omstillingsarbeidet i Kautokeino tegner bilde av en kommune med stort

utviklingspotensial. Det er et potensial for utvikling av småskala industri i Kautokeino, særlig småskala industri som bygger rundt eksisterende verdikjeder i reindriftsnæringa. I tillegg pekes det på at næringslivet bør satse på kvalitetsprodukter og elementer fra samisk kulturarv, duodji eller annen samisk design, som kan ha et markedspotensial utover det lokale. Opplevelsesnærings er et annet område som har potensial for vekst, både innenfor reiseliv, kultur og de ulike arrangementene som finnes. IKT-bransjen antas også å kunne ha et potensial for vekst i Kautokeino. De ulike teknologiske løsningene som denne bransjen kan tilby er viktig for utviklingen av blant annet de samiske språkene.

I omstillingsarbeidet i Kautokeino kommune framheves behovet for å hjelpe kvinner som ønsker å etablere egen virksomhet. Analyser fra omstillingsprogrammet viser at kvinner kan oppleve det som vanskelig å satse som gründere i Sápmi. Dels fordi det er økonomisk risiko forbundet med en slik satsing og dels fordi det mangler nettverk å samarbeide om gründervirksomhet. Samtidig er kvinnes kompetanse etterspurt i offentlig sektor, hvor de innehar lederstillinger og viktige samfunnsverv.

5.1 Virkemiddelaktørenes rolle og samarbeid for utvikling av samisk næringsliv

Sametinget har som mål å utvikle sterke næringer som utvikler og opprettholder livskraftige samiske samfunn. Innovasjon Norge skal finansiere prosjekter og heve kompetansen til bedrifter med ambisjoner om vekst og eksport, og på den måten være med på å skape fremtidens arbeidsplasser. Forskningsrådet «*jobbar for eit samfunn der forskning blir skapt, brukt, utfordra, verdsett og delt av alle slik at det faktisk bidrar til omstilling og eit meir berekraftig samfunn.*»³

De tre virkemiddelaktørene har dermed ulike mandat som supplerer hverandre og fyller ulike behov. Samtidig vil det i enkelte sammenhenger være noe overlapp, eksempelvis mellom Sametingets tilskuddsmidler og Innovasjon Norges distriktsrettede tilskuddsmidler.

³ Hva gjør Forskningsrådet? (forskningsradet.no)

Sametinget og Innovasjon Norge har også inngått en samarbeidsavtale. Avtalen viser til de områdene der Innovasjon Norge og Sametinget har felles mål og hvordan man i fellesskap skal jobbe for å nå disse målene. Avtalen regulerer også hvordan partene samarbeider på et praktisk nivå om saksbehandling av konkrete tilskuddsaker. Sametinget og Forskningsrådet har ingen formell samarbeidsavtale. Partene har likevel et praktisk samarbeid, med jevnlig dialog både på saksbehandlernivå og årlige direktørmøter mellom partene.

Virkemidlene til de ulike virkemiddelaktørene har ofte en mobiliserende effekt for hverandre. Ofte vil en bedrift som er uerfaren med utviklingsprosjekter først søke Sametinget og/eller en av Innovasjon Norges distriktsrettede ordninger om støtte. Etter hvert vil bedriften med mer prosjekterfaring kunne være aktuell for mer komplekse ordninger, eksempelvis hos Forskningsrådet. Sametinget er derfor opptatt av man ikke bare bør

Boks 5.3 Innsatsområder for Samisk ressursgruppe

- Bedre kartlegging og forståelse av det samiske innovasjonssystemet og de viktigste aktørene. Det tas sikte på å etablere en felles samarbeidsplattform mellom kompetansemeglere, virkemiddelapparatet, Sametinget og øvrige aktører i innovasjonssystemet der det er relevant. Dette innebærer blant annet dialog og samarbeid med kompetansemeglere, næringshager, næringsforeninger og kommuneadministrasjon (næringsavdelingen) innenfor de samiske kommunene. Foreliggende kunnskapsgrunnlag brukes som utgangspunkt for diskusjoner og samarbeid.
- Gjennomføre regionale mobiliseringstiltak for å møte bedrifter, informere om relevante virkemidler og benytte verktøy for prosjektutvikling (for eksempel prosjektcanvas og prosjektverksted) der det er aktuelt. Dette inkluderer også én-til-én-møter med bedrifter og offentlige aktører.
- Arrangere møteplasser der forskere og bedrifter møtes. Som for Nord-Norge for øvrig er også de samiske kommunene preget av små produksjonsorienterte bedrifter og av relativt store avstander både mellom bedriftene og mellom bedrifter og relevante FoU-miljøer. Dette høyner terskelen for samarbeid bedriftene imellom og med relevante FoU-miljøer og for initiativer rettet mot virkemiddelapparatets ordninger. Derfor er det et mål å redusere denne avstanden og arbeide med å koble forskningsmiljøer og bedrifter med forskningsbehov.
- Synliggjøre mulighetsrom innenfor bedriftsnettverksordningen og det nasjonale klyngeprogrammet, koble samiske aktører på allerede etablerte nettverk og klynger, og pågående store satsinger som N² og BA-senter Nord.
- Systematisk mobilisere til økt bruk av SkatteFUNN-ordningen.
- Sørge for større mobilitet og bruk av mobilitetsordninger, for eksempel Forskerpool, i dialogen mellom næringsliv og relevante FoU-miljøer.
- Mobilisere flere til å søke næringsrettede FoU-virkemidler i og utenfor Forskningsrådets programmer, bidra til økt samarbeid med og bistand fra relevante FoU-miljøer i utviklingen av prosjekter.
- Mobilisere relevante forskningsmiljøer til å forske på temaer Sametinget er opptatt av.
- Undersøke muligheten for samisk oversettelse av de mest relevante utlysningene.

se på ordningene isolert sett, men også hvilken samlet effekt man klarer å få ut av ordningene.

Kunnskapsgrunnlaget som er utviklet i felleskap mellom Forskningsrådet, Sametinget og Innovasjon Norge Arktis, omtalt ovenfor, er utviklet som et grunnlag for arbeidet i henholdsvis Forskningsrådet, Sametinget og Innovasjon Norge, men også for aktørenes dialog med for eksempel Siva – Selskapet for industrivekst og fylkeskommunene som forvalter Regionale forskningsfond. Det tas sikte på oppdatering hvert andre år. Den felles målsettingen er å bidra til mer forskningsbasert innovasjon innenfor det samiske området. Overordnet konsentrerer man seg om næringslivet, men skal samtidig bidra til tettere samarbeid med og mellom kunnskapsmiljøer, offentlige aktører og virkemiddelapparatet.

Som en oppfølging av arbeidet med det første kunnskapsgrunnlaget, er det etablert en samisk ressursgruppe som består av medlemmer fra Forskningsrådet, Sametinget, Innovasjon Norge, næringshager og rådgivingselskaper i de samiske miljøene og utvalgte forskningsinstitusjoner med aktivitet i de samiske områdene. Målet med ressursgruppa er å få til felles innsats og mobilisering av aktører som jobber mer direkte med forskning og næringsliv. På den måten ønsker man å få til raskere og bedre gjennomføring av utfordringene og mulige innsatsområder identifisert i kunnskapsgrunnlaget. En liste over innsatsområdene som ressursgruppen ønsker å sette søkelys på i sitt arbeid, framkommer av boksen nedenfor.⁴

5.1.1 N2 – samarbeid omkring utvikling av verdikjeder

N2 – *Framtidens leverandører innen sjømat, reiseliv og opplevelsesnæringen i Nord-Norge* er et treårig leverandørutviklingsprogram (2019–2021) hvor eierne og samarbeidspartnere har slått sammen økonomiske og menneskelige ressurser for å skape en helhetlig overordnet satsing i Nord-Norge. Eiere er Nordland og Troms og Finnmark fylkeskommuner og Sametinget, og samarbeidspartnere er Innovasjon Norge og Forskningsrådet. Programmet skal skape et framtidrettet næringsliv gjennom økt satsing på FoU og innovasjoner, og øke konkurransekraften til leverandører og kompetansmiljø innen sjømat, reiseliv og opplevelsesnæring og tilstøtende næringer. Det skal blant annet engasjeres kompetansemeglere spesielt for samisk reiseliv i alle fylkene.

Sametinget ser N2-programmet som svært relevant og nyttig for utvikling av samisk næringsliv. Programmet har en innretning som gjør at man også treffer samiske organisasjoner og prosjekter. Sápmi næringshage har fått rollen som kompetansemegler for samiske bedrifter i Troms og Finnmark og har et særlig ansvar for å bidra til flere FoU-prosjekter i samisk næringsliv. I tillegg har det vært et mål at det skal være samisk innhold i noen av prosjektene som mottar søkbare kompetansemidler. Som et eksempel kan det nevnes at det samiske kunstnerkollektivet Dáidda-dállu fikk et tilsagn på 1,95 mill. kroner i 2020 for prosjektet *Produktutvikling og økonomisk innovasjon i samisk kunst*. Sametinget peker på at trolig ville ingen av de deltagende organisasjonene tildeelt en så stor sum til et slikt enkeltprosjekt på egen hånd, men ved å samle midler og ressurser i et fellesprosjekt kan man bidra til større satsinger for gode prosjekter i samiske områder.

5.1.2 Næringshagens funksjon

På grunn av store avstander, små markeder og generelt tynt næringsgrunnlag, peker Sametinget på at det i liten grad er marked for private rådgivningsmiljøer rettet mot lokalt næringsliv i de samiske områdene. Gode rådgivningsmiljøer er viktige katalysatorer for vekst og utvikling i privat

Boks 5.4 Næringshageprogrammet

Næringshageprogrammet finansieres av Kommunal- og moderniseringsdepartementet, og forvaltes av Siva – Selskapet for industrivekst på oppdrag fra fylkeskommunene. Programmet har til hensikt å bygge opp og støtte næringshager i hele landet. Næringshagene er innovasjonsselskaper som tilbyr bedriftene tjenester som bedriftsrådgivning, hjelp til utvikling av forretningsidéer, markedsplanlegging, nettverksbygging, internasjonalisering og andre utviklingsrelaterte oppgaver til en subsidiert kostnad. Næringshagene skal være aktive tilbydere og tilretteleggere av kompetanse, nettverk og infrastruktur, samt være en attraktiv møteplass og samhandlingsarena for bedriftene. En viktig oppgave for næringshagene er å koble bedriftene opp til relevante fagmiljøer, FoU-miljøer, andre innovasjonsselskaper, investeringsmiljøer og offentlig virkemiddelapparat.

⁴ Samisk kunnskapsgrunnlag (forskningsradet.no)

Boks 5.5 Sápmi næringshage

Sápmi næringshage tilbyr bedrifts- og utviklingsrådgivning for nyetablerere og etablerte bedrifter og har Indre Finnmark (kommunene Nesseby, Tana, Porsanger, Karasjok og Kautokeino) som sitt virkeområde. Sápmi næringshage er en del av det nasjonale næringshageprogrammet. Målet er at næringshagen kan bidra til at små bedrifter når sitt potensial for vekst og utvikling. Et slikt støtteapparat har vært etterspurt av næringslivet.

Som deltaker i næringshageprogrammet, mottar Sápmi næringshage tilskudd fra Siva – Selskapet for industrivekst og Troms og Finnmark fylkeskommune. Sametinget og kommunene Karasjok, Porsanger, Kautokeino, Tana og Nesseby bidrar også med tilskudd til næringshagens arbeid.

Boks 5.6 Hermetikken Kulturnæringshage

Hermetikken Kulturnæringshage er lokalisert i Vadsø, og er en del av det nasjonale næringshageprogrammet. Hermetikken, som er den første kulturnæringshagen som ble etablert i Norge, har i løpet av sine 20 år i kulturnæringsbransjen opparbeidet seg spisskompetanse innenfor næringsaspektet av kultur, et stort nettverk både innen næringsliv, virkemiddelapparat og academia. I dag består næringshagen av 80 bedrifter som skaper og leverer opplevelser, kunnskap, varer og tjenester både regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Et eksempel er samarbeidet med Dáiddadállu – Kautokeino kunstnerkollektiv, der hvert enkelt medlem av kunstnerkollektivet har tilgang til Hermetikkens nettverk og til personlig veiledning gjennom kulturnæringssekspertene i næringshagen.

næringsliv i en region. På grunn av små markeder, er rådgivningstilbudet i stor grad bygd opp rundt offentlig finansierte tilbud.

Næringshagene fyller en viktig rolle i sine respektive næringsområder, både ved at de bistår enkeltbedrifter i utviklingsarbeid og ved at de initierer og leder utviklingsprosjekter som kommer flere bedrifter i regionen til gode.

Næringshager eller andre rådgivingselskaper har i stadig flere distriktskommuner overtatt førstelinjetjenesten som kommunene tidligere leverte til næringslivet gjennom egne ansatte. Det betyr at næringshagene ofte er den første rådgiveren lokalt næringsliv møter ved konkrete henvendelser om mulige utviklingsprosjekter. Dette gjør at næringshagene får en stadig mer sentral posisjon i lokalt utviklingsarbeid.

I de samiske områdene finnes flere næringshager, blant annet:

- Sápmi næringshage AS
- Halti næringshage AS
- Hermetikken kulturnæringshage AS
- Nordkappregionen næringshage AS
- Næringshagen Midt-Troms AS
- Orinor AS
- INAM AS
- Rørosregionens næringshage AS

En god og utviklende næringshagestruktur er viktig for utviklingen av lokalt næringsliv i de

samiske samfunnene. Å skaffe finansiering av utviklingsprosjekter, herunder søknadsskriving, krever kompetanse og erfaring som mange småbedrifter og næringsaktører ikke har. Da er man helt avhengig av rådgivning og støtte utenfra. Lokalt næringsliv som har aktiv tilstedeværelse fra en næringshage eller andre lignende rådgivende aktører, vil lettere kunne utnytte utviklingspotensialet som ligger i lokalt næringsliv.

5.2 Sentrale virkemidler for næringsutvikling og innovasjon

5.2.1 Sametingets næringsrettede virkemidler

Sametinget har flere ulike næringsrettede virkemidler. Disse fordeler seg på direktetilskudd til organisasjoner, prosjekter i egen regi og søkerbaserte tilskudd. For Sametinget er det et mål at det er en rød tråd i prioriteringene på de ulike virkemidlene, slik at disse bidrar til å forsterke effekten av hverandre.

Direktetilskudd blir bevilget årlig gjennom Sametingets budsjett og er dermed gjenstand for politisk behandling fra Sametingets plenum. Direktetilskudd blir bevilget til aktører som anses som nøkkelaktører for å skape utvikling i næringslivet i de samiske områdene. Organisasjoner som

får direktetilskudd fra Sametingets næringsbudsjett, er:

- Sápmi næringshage
- Ungt entreprenørskap
- Dáiddadállu
- Duodjeinstitutt
- Opplæringskontoret for reindrift og duodji
- Duojáriid Ealahus Searvi
- Sámiid Duodji

Sametinget initierer og gjennomfører også prosjekter i egen regi. Dette er prosjekter som skal styrke næringslivet i samiske samfunn og er med på å løfte Sametingets øvrige næringsrettede satsinger. Prosjektene kan både være utførende og praktiske fellesprosjekter rettet mot lokalt næringsliv og rene forskningsprosjekter på temaer som er viktige for å få til vekst i næringslivet. Disse prosjektene blir enten gjennomført av Sametinget eller så blir gjennomføringen lyst ut på offentlige anbud. Eksempler på slike prosjekter de siste årene er:

- Forskningsprosjektet Tillit som faktor i samfunnsutvikling. En studie av tillitsnivå og sammenhengen mellom tillit og vekst i samiske kommuner. Gjennomføres av Stiftelsen Telemarksforskning.
- Utredning om gjennomgang av reindriften og reindriftsforvaltninga.
- Samisk reiseliv – Johtit
- Vahca

Sametinget har som folkevalgt organ frihet og ansvar til å prioritere og nedprioritere tiltak, innenfor Stortingets bevilgningsvedtak for kap. 560 Samiske formål, post 50 Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Under Sametingets budsjettbehandling for 2021 vedtok Sametinget å tildele totalt 34,9 mill. kroner til ulike næringsformål. Av dette prioriterte Sametinget å sette av 22,7 mill. kroner til søkerbaserte tilskuddsordninger.

Sametinget fikk i 2020 og 2021 tildelt totalt 8 mill. kroner i ekstra bevilgninger over Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett i forbindelse med koronapandemien. Midlene skal brukes til utviklingsprosjekter i samisk næringsliv.

Ingen av Sametingets tilskuddsordninger har krav om at søkerbedriften må ha et samisk formål eller at eier må være registrert i Sametingets valgmanntall, men ordningene for primærnæringer og tilskudd til variert næringsliv har som krav at bedriften/prosjektet må ha aktiviteten sin i STN-området. Duodji-ordningene, tilskudd til samisk reiseliv og tilskudd til kreative næringer har som

Tabell 5.1 Sametingets fordeling av søkerbaserte tilskudd til næringsformål i 2021

Tilskudd til	Tildelinger i 2021
Primærnæringer	9,9 mill. kroner
Variert næringsliv	3,6 mill. kroner
Samisk reiseliv	1 mill. kroner
Kreative næringer	750 000 kroner
Næringsavtale Duodji	7,4 mill. kroner

krav at prosjektet må ha et samisk innhold. Med unntak av deler av duodji-budsjettet gir ikke Sametinget driftstilskudd.

Det er store geografiske variasjoner i hvordan ulike tilskuddsordninger fordeler seg, jmf tabell 5.1 under. I Kautokeino og Karasjok utgjør tilskudd til duodji og duodji-relaterte aktiviteter over halvparten av de søknadsbaserte tilskuddsmidlene. Til sammenligning er det tildelt mye tilskuddsmidler til bedrifter i Lyngen og Nordkapp, men ingen av disse er tilskudd til duodji. I Nordkapp går tilskuddene i vesentlig grad til primærnæringer og i Lyngen til variert næringsliv. Av de kommunene som mottar mest tilskudd, har Porsanger og Tana den mest varierte fordelingen av tilskuddsmidlene.

Tilskudd til primærnæringer fordeler seg på tilskudd til marine næringer, fiskefartøy, fiske-mottak og andre foredlingstiltak, landbruk og samarbeidsprosjekter i reindrifta. Alle primærnæringsaktører i STN-området kan søke, men tilskudd til fiskefartøy er kun for førstegangs-etablerere.

Tilskudd til enkeltbedrifter kan ha betydning for hele lokalsamfunnet

Tilskudd til variert næringsliv er en bransjeuavhengig ordning som gjelder alle typer bedrifter lokalisert i STN-området. Maksimalt tilskudd er 500 000 kroner per prosjekt, men det er relativt sjelden at maksimalsatsen benyttes. Ordningen er en lavterskelordning som er med på å støtte næringsliv i STN-området. Ordningen bidrar til å finansiere mange prosjekter som tidligere ble del-finansiert av kommunale næringsfond. I de kommunene som fremdeles har aktive næringsfond, er det fremdeles stor grad av samfinansiering mellom kommunene og Sametinget.

Selv om ordningen *tilskudd til variert næringsliv* tildeler relativt små beløp per prosjekt, ser

Tabell 5.2 Tildelinger fra Sametinget i perioden 2015–2019. Oversikt over de elleve kommunene som har mottatt mest støtte, og totalt cirka 90 prosent av samlede bevilgninger.

Kommune	Kroner	%	Kommune	Kroner	%
2011 Kautokeino	14 707 349	16,9	2027 Nesseby	4 231 734	4,9
2021 Karasjok	13 173 569	15,1	1940 Kåfjord	3 196 017	3,7
1938 Lyngen	9 101 000	10,5	2023 Gamvik	2 976 000	3,4
2019 Nordkapp	8 443 000	9,7	1943 Kvænangen	2 746 800	3,2
2020 Porsanger	8 228 595	9,5	1941 Skjervøy	2 155 000	2,5
2025 Tana	7 946 448	9,1			

Sametinget

Sametinget dette som en viktig ordning for bedriftene som mottar tilskudd og også for lokalsamfunnene disse bedriftene hører hjemme i. Dette er lokalsamfunn med få innbyggere og få arbeidsplasser, noe som gjør at hver ny arbeidsplass som blir skapt eller sikret, har stor betydning lokalt. I tillegg fyller lokalt næringsliv en viktig samfunnsfunksjon i mindre bygder. Funksjoner som brøyting, rørleggertjenester eller sosiale møteplasser fylles gjerne av en enkelt lokalt eid bedrift. Sametinget peker på at aktiviteten i denne bedriften dermed kan være av avgjørende betydning for et velfungerende lokalsamfunn. Å gi utviklingstilskudd til denne typen bedrifter er dermed ikke bare viktig for bedriftsutvikling og sysselsetting, men kan også være viktig i et bolyst-perspektiv.

Selv om alle bedrifter lokalisert i STN-området er likestilt i ordningen, er det store geografiske forskjeller i hvor aktivt lokalt næringsliv er i å bruke ordningen. I perioden 2015–2019 ble det tildelt over 33 mill. kroner over ordningen. Næringslivet i Lyngen fikk totalt 6,2 mill. kroner i tilskudd til utviklingsprosjekter, mens ingen i Balsfjord eller Kvalsund fikk midler fra ordningen. Sametingets forklaring på denne variasjonen er at det er viktig å ha lokale koblere, eksempelvis næringskontor eller næringshager, med kunnskap og erfaring om Sametingets ordninger, i tillegg til at det generelt er stor forskjell i hvor kjent Sametingets ordninger er i ulike lokalmiljø. Dette gjør at det ligger et uutnyttet potensial i å markedsføre ordningene enda mer opp mot de næringsmiljøene som har lave søker-tall til Sametingets ordninger.

Også de andre av Sametingets tilskuddsordninger har stor geografisk variasjon, men her er det i større grad et logisk samsvar mellom til-

skuddsordningens bransjemessige prioritering og de lokale næringsstrukturene.

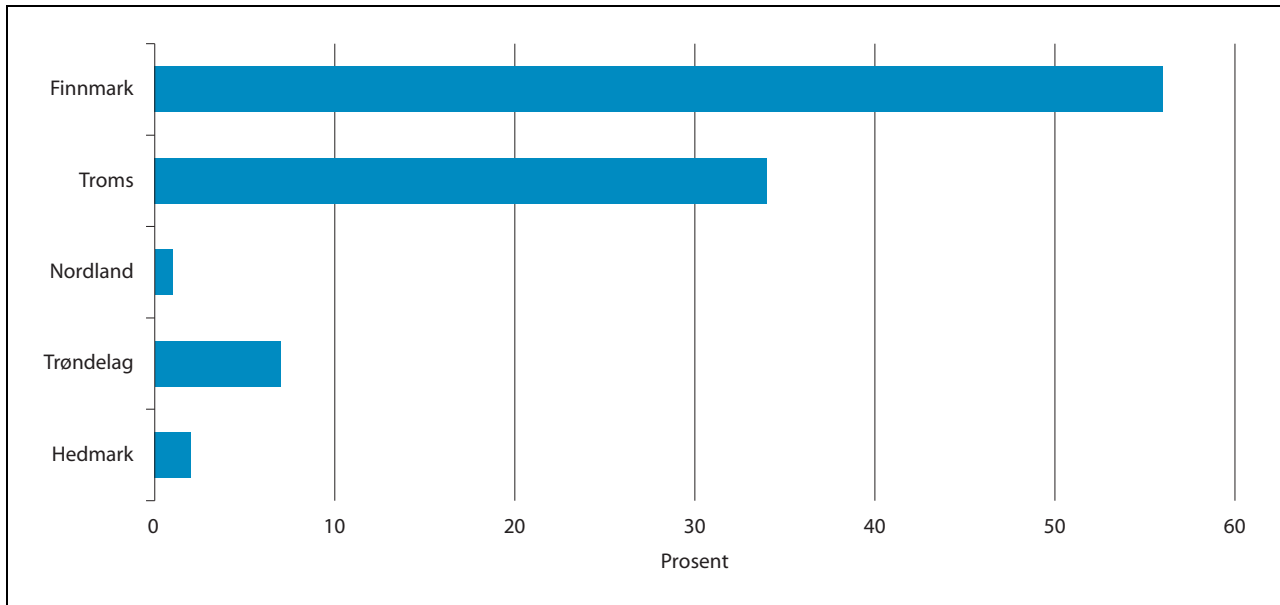
Styrke innsatsen for utvikling av bedriftsnettverk

Sametinget ser utvikling av større og gode fagnettverk som et viktig grep i omstillingen av næringslivet i de samiske områdene, jamfør Sametingets næringsmelding *Šattolaš Sápmi – Bærekraftig næringsutvikling – Sametingsmelding om næringsutvikling*. Sametinget mener blant annet at erfaringer fra eksisterende klyngeprogrammer viser at bedrifter som jobber i næringsklynger, jobber mer på tvers, har høyere sysselsetting, økte salgsinntekter og større verdiskaping enn bedrifter som ikke er medlem av en klynge. Dette gjelder særlig de første årene.

Sametinget vil styrke innsatsen på næringsrettet arbeid i nettverk mellom bedrifter og andre ressursmiljøer. Et økt fokus på nettverk anses også som avgjørende for å få til et mer aktivt innovasjonsmiljø innenfor bredere grupper i de samiske områdene. Sametinget jobber også aktivt med å utløse nettverksinitiativ gjennom å bidra i tidlig fase hvor aktørene har behov for å samles om et felles mål. I tillegg har Sametinget initiert flere kompetanseprogrammer som skal styrke respektive næringer.

5.2.2 Innovasjon Norges tildelinger

Samlede lån, tilskudd og garantier innvilget fra Innovasjon Norge til aktører innenfor de samiske kommunene var i gjennomsnitt på 243 mill. kroner i året i perioden 2013 til 2019. Lavest i 2013 (183 mill. kroner) og høyest i 2014 (298 mill. kroner), men relativt stabilt de øvrige år. Totalt over perioden er det bevilget 1,7 mrd. kroner.

Figur 5.2 Lån, tilskudd og garantier innvilget av Innovasjon Norges i perioden 2013–2019 til samiske kommuner

Innenfor de undersøkte kommunene tildelte Innovasjon Norge i perioden 2013–2019 totalt 398 mill. kroner i tilskudd. Tilskuddsmidlene ble tildelt prosjekter innen jordbruk/skogbruk, industri, fiske/oppdrett, forretningsmessig tjenesteyting og faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting.

Fordelingen av tilskudd til industriell/offentlig forskning og utviklingskontrakter i perioden 2013–2019 er tre prosent til de samiske kommunene. Totalt ble det bevilget 508 mill. kroner til denne typen prosjekter til alle fylker med STN-kommuner, men kun 15 mill. kroner av disse bevilgningene gikk til prosjekter i de undersøkte kommunene. Den største andelen av støtte til FoU-prosjekter finner vi i Finnmark, der 39 prosent av bevilgede beløp er innvilget til bedrifter innenfor de undersøkte kommunene. Tilsvarende andeler er ni prosent i Troms og to prosent i Trøndelag. I Nordland og Hedmark er det ingen registrerte FoU-bevilgninger innenfor de undersøkte kommunene.

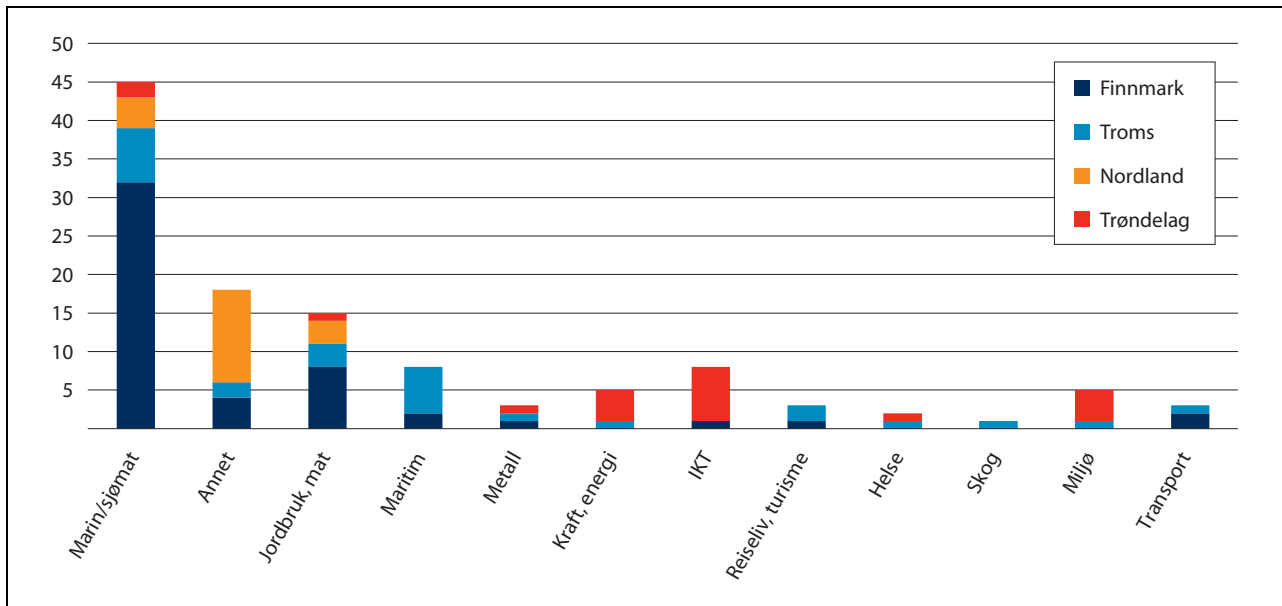
Utviklingsprogrammet *Landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping* skal bidra til å øke verdiskapingen innen lokalmat, reiseliv, reindriftsnæringen og andre landbruksbaserte næringer. Programmet forvaltes av Innovasjon Norge og tilbyr skreddersydde virkemidler innen bedriftsnettverk, vekststøtte, kompetanseutvikling og omdømmebygging.

5.2.3 Bruk av SkatteFUNN-ordningen

Bruken av SkatteFUNN innenfor de samiske kommunene har vært lav i perioden 2013–2019. Totalt er det registrert mellom seks og 28 godkjente søknader hvert år. Det er naturlig nok betydelig variasjon i antall søknader fra hver kommune, og flere kommuner har ikke registrert godkjente SkatteFUNN-prosjekter de siste seks år. Sammenlignet med nasjonal bruk av SkatteFUNN ligger de undersøkte kommunene ved omtrent 1,4 SkatteFUNN-prosjekter per 1000 sysselsatte. På nasjonalt nivå ligger denne verdien ved cirka 2,5. Godkjeningsprosent for søknader fra de samiske kommunene er tilnærmet likt med eller marginalt lavere enn landsgjennomsnittet. Forskningsrådet arbeider systematisk for å øke bruken av SkatteFUNN-ordningen.

Boks 5.7 SkatteFUNN

SkatteFUNN er en skattefradragtsordning for forsknings- og utviklingsinnsats (FoU) i næringslivet. Formålet er å motivere bedrifter som skaffer seg ny kunnskap, informasjon eller erfaring som igjen kan føre til nye eller bedre produkter, tjenester eller produksjonsmåter.

Figur 5.3 Fordeling av godkjente SkatteFUNN-prosjekter (bransje/fylke) i de undersøkte kommunene i 2013–2019.

Kilde: Forskningsrådet

Sektoren marin/sjømat dominerer bruken av SkatteFUNN i de samiske kommunene, jmf figur 1. Samlet sett gjennomføres 45 prosent av prosjektene i samarbeid med en FoU-institusjon. Spesielt havbrukssektoren har tradisjon for samarbeid med FoU-miljøer.

En gjennomgang av porteføljen viser at det er tre SkatteFUNN-prosjekter med temaer knyttet til *duodji* (samisk tradisjonelt kunsthåndverk og husflid). Det er siden 2013 registrert åtte prosjekter med temaer relatert til reindrift, og det man har vært opptatt av i disse prosjektene er utviklingen av kvalitetssystemer, omsetningssystem, produktutvikling og utvikling av sporingssystem for flokk og enkeltindivider.

5.2.4 Regionale forskningsfond

I perioden 2010–2019 hadde fondsstyrene for fondsregion Nord-Norge, fondsregion Midt-Norge og fondsregion Innlandet ansvaret for å ivareta også samiske forskningsinteresser og -behov. Fra 2020 ligger dette ansvaret til den enkelte fylkeskommune, og fylkeskommunene Troms og Finnmark, Nordland, Trøndelag og Innlandet skal gjennom konsultasjoner med Sametinget også ivareta samiske forskningsinteresser og -behov.⁵

I kunnskapsgrunnlaget utviklet av Forskningsrådet, Sametinget og Innovasjon Norge Arktis framkommer det at *Regionalt forskningsfond Nord-Norge* tildelte totalt 13,2 mill. kroner til 17 prosjek-

Boks 5.8 Regionale forskningsfond

Regionale forskningsfond forvaltes av fylkeskommunene og har som formål å styrke regionenes forskningsevne gjennom tilskudd til forskning og innovasjon og gjennom mobilisering til økt FoU-innsats. Videre skal forskningsfondene finansiere forskningsprosjekter av god kvalitet og medvirke til at bedrifter og offentlige virksomheter øker sin kompetanse, innovasjonsevne, verdiskapning og konkurransekraft ved å initiere forskning og ta i bruk resultater fra FoU. FoU-prosjektene kan være initiert av næringslivet, frivillig sektor og offentlig virksomhet, inkludert universiteter, høyskoler og andre forskningsmiljøer.

ter rettet mot samiske temaer eller miljøer. Ett prosjekt har eierskap i næringslivet, instituttsektoren står for åtte prosjekter, universitet- og høyskolesektoren for tre og offentlig sektor for fem.

⁵ Fram til 2019 ble RFF forvaltet innen syv fondsregioner, der blant annet Nord-Norge var en egen fondsregion. Med regionreformen forvalter den enkelte fylkeskommune sitt eget fond, jmf *forskrift om de regionale forskningsfondene* (2019).

Av de 17 prosjektene er det 14 kvalifiseringsstøtteprosjekter (forprosjekter).

Temaene for prosjektene som er tildelt midler har vært brede. Det har dreid seg om reindrift i prosjekter om kjøttkvalitet, om effekter av klimaendringer og om utvikling av kunnskapsgrunnlag for effektiv forvaltning. Samisk entreprenørskap og innovasjon har vært utgangspunktet i flere prosjekter om samisk reiseliv og kreative næringer, og kommunal tilrettelegging, samisk kultur og natur har vært utgangspunktet for opplevelsproduksjon.

Regionalt forskningsfond Midt-Norge har gitt støtte til prosjekter med samiske temaer i perioden 2015–2019. Til sju prosjekter ble det totalt bevilget 8,4 mill. kroner. Instituttsektoren står for tre prosjekter. Universitet- og høyskolesektoren for tre og offentlig sektor for ett. Også her var det flest forprosjekter, det vil si fem kvalifiseringsstøtteprosjekter. Forvaltning og formidling av sørsamisk tradisjonskunnskap, identitet og kultur, tradisjonskunnskap innen reindrift, sørsamisk språk og unge sørsamers identitet har vært viktige temaer i disse prosjektene. I tillegg har det vært gjennomført et prosjekt om pasientsikkerhet hos samiske brukere av helse- og omsorgstjenester.

Regionalt forskningsfond Innlandet har tildelt midler til ett forprosjekt med samisk tema i 2010, dette handlet om sørsamisk kulturhistorie og kulturmiljøforvaltning.

5.3 Regjeringens skattepolitikk gir lokale ringvirkninger

Regjeringen fører en næringsfremmende skattepolitikk som fremmer vekst og investeringer i norske arbeidsplasser, både nasjonalt og lokalt og bygger opp under lokalt eierskap. Brede skattegrunnlag, lave skattesatser og skattemessig likebehandling av næringer bidrar til at ressursene blir utnyttet best mulig. Redusert selskapsbeskatning gjør det mer lønnsomt for bedriftene å gjennomføre investeringer som skaper arbeidsplasser og ruste dem opp for fremtiden. Regjeringen har også prioritert lettelse i formuesskatten for å styrke det private, norske eierskapet og små bedrifter som er avhengige av lokale investorer. Regjeringen sine lettelse i skattleggingen er særlig viktige for å legge til rette for verdiskaping, omstilling og for å sikre og skape arbeidsplasser i distriktsnæringslivet. Regjeringen mener at naturressurser bør beskattes slik at overskuddet tilfaller fellesskapet, samtidig som selskapene kan

utvinne lønnsomme ressurser. Norge er rikt på naturressurser som ved effektiv regulering og utnyttelse kan gi avkastning utover hva en kan få gjennom annen næringsvirksomhet, det vil si grunnrente eller ren profitt. Beskatning av grunnrenten i petroleumsvirksomheten og i vannkraften har gitt et betydelig bidrag til å finansiere velferd. Riktig utformede skatter på grunnrente fra stedbundne kilder hemmer ikke investeringene, og bidrar samtidig til å redusere behovet for vridende skatter. Samlet sett kan det bidra til bedre ressursbruk.

I havbrukssektoren betaler næringen for kapasitetsutvidelser og betaler i tillegg en produksjonsavgift fra 2021. Deler av disse inntektene overføres Havbruksfondet som så fordeler inntektene videre til de kommunene som legger til rette for næringsvirksomhet.

5.4 Omstilling og vekst fordrer tilgang til kapital

En rekke utredninger, blant annet Skatteutvalget (NOU 2014: 13), Produktivitetskommissjonen (NOU 2016: 3) og Kapitaltilgangsutvalget (NOU 2018: 5) indikerer at kapitalmarkedene i Norge fungerer godt i normale tider. Regjeringen har nylig omtalt kapitaltilgangen i Finansmarkedsmeldingen 2021. Der fremgår det at lønnsomme prosjekter i Norge samlet sett synes å ha god tilgang til finansiering. Selv om kapitalmarkedet i makroperspektiv ser ut til å fungere godt, kan det ikke utelukkes at det finnes lønnsomme prosjekter som ikke finner finansiering til rett pris.

Regjeringen vil etablere et nytt investeringsfond med statlig og privat kapital som forvaltes fra Nord-Norge, jmfør Meld. St. 9 (2020–2021) *Mennesker, muligheter og norske interesser i nord*. Formålet skal være å bedre kapitaltilgangen og framveksten av gode forvaltermiljøer i nord og innrettet mot de delene av markedet hvor det er ønskelig med mer kapital enn hva kapitalmarkedet allerede tilbyr. Etableringen vil bygge på erfaringene fra såkornfondene og se hen til kapitaltilgangsutvalgets anbefalinger for slike fond, jmfør NOU 2018: 5. I revidert nasjonalbudsjett for 2021 foreslår regjeringen at det nye fondet skal ha en minimumsstørrelse på 400 mill. kroner, og at staten går inn med inntil 50 prosent av kapitalen. Staten skal gå inn med kapital i fondet samtidig og på like vilkår som de private medinvestorene. Det foreslås at Investinor får oppdraget med å lyse ut forvaltningen av fondet og forvalte den statlige delen av eierskapet. Forvalteren skal selv velge hvor i

Nord-Norge fondet skal lokaliseres. Når de statlige midlene har utløst privat kapital på samme nivå, vil regjeringen vurdere å øke statens bidrag til fondet med ytterligere 200 mill. kroner.

Innenfor rammen av EU-programmet Interreg Nord utreder regionene i Nord-Finland, Nord-Sverige og Nord-Norge i felleskap opprettelsen en Arctic Investment Platform. Den europeiske investeringsbanken (EIB) er blant samarbeidspartnerne i dette prosjektet. Ambisjonen er å øke tilgangen på investeringskapital for små og mellomstore bedrifter i regionen, herunder etablere et fond i fond-instrument for investering i regionen. En forutsetning for at EIB skal bidra med kapital er at de nordligste fylker og län etablerer en hensiktsmessig samarbeidsstruktur. Nordland fylkeskommune og Troms og Finnmark fylkeskommune har besluttet å delta i samarbeidet. Plattformen vil kunne bidra til økt kapitaltilgang for utvikling av vekstbedrifter, samt utvikle forvaltningsmiljøer i landsdelen. Tiltaket vil supplere et dedikert nordnorsk fond på en god måte. I nordområdemeldingen har regjeringen gitt et tydelig signal til EIB, EU og nordiske naboland om at Norge vil støtte opp om fylkeskommunenes beslutning om å delta aktivt i opprettelsen av Arctic Investment Platform.⁶

5.4.1 Sametingets merknad

Sametinget viser til at det finnes flere ulike investeringsfond og såkornfond, men ingen fond som retter seg spesifikt mot bærekraftig næringsutvikling i urfolksområder. Sametinget mener derfor at det er behov for etablering av et nytt investeringsfond som ivaretar denne interessen.

Samiske samfunn er generelt kapitalsvake, noe som gjør det enda mer krevende for samisk næringsliv å skaffe investorer og kapital til investeringer. Sametinget mener derfor at behovet for fond rettet mot urfolk er ekstra stort. Fondet kan etableres etter flere modeller, men Sametinget understreker at fondets formål må være å fremme fornybar og bærekraftig næringsvirksomhet og innovasjoner som er urfolksforankret. Preså Korn- og såkornfond kan ta høyere risiko enn andre typer finansiering, og kan investere i tidlige faser eller før selskapet har omsetning, hvis visse forutsetninger er til stede. Sametinget viser til at det er etablert mange såkornfond med siktemål om å bidra til å utløse mer langsiktig og kompetent

kapital til bedrifter som fyller kriteriene for fondets investeringsmålsetninger. Sametingets erfaring er at de samiske bedriftene faller utenfor målgruppen for disse fondene. Etter Sametingets syn er det derfor behov for å utvikle et næringsfond spesifikt rettet mot samiske bedrifter.

Et slikt fond vil, slik Sametinget vurderer det, kunne finansiere og investere i bedrifter og næringsvirksomheter med potensial. For Sametinget er det viktig at etableringen av et slikt fond har urfolksdimensjonen for øyet, og at grunnreglene, retningslinjene og målgruppen for fondet har dette som utgangspunktet.

Sametinget støtter regjeringens initiativ om å etablere et nytt investeringsfond og aktivt bidra til opprettelsen av Arctic Investment Platform. Sametinget imøteser en tidlig involvering i prosessene med etableringen av begge disse fondene, som utvilsomt kan bedre tilgangen på kapital til næringslivet i Sápmi.

5.5 Differensiert arbeidsavgift gir fordeler for næringslivet

Differensiert arbeidsgiveravgift innebærer at satsene varierer etter hvor virksomheten er lokalisert. Satsene er lavere i distriktene enn i sentrale strøk. Landet er delt inn i syv ulike arbeidsgiveravgiftssoner. I tiltakssonen i Nord-Norge er arbeidsgiveravgiften 0 prosent, mot 14,1 prosent som er full sats i sentrale strøk. Resten av Nord-Norge har 5,1 prosent, med unntak av Bodø og Tromsø, som har 7,9 prosent. 14 samiske kommuner ligger i tiltakssonen, mens seks samiske kommuner har 5,1 prosent og Snåsa har 6,4 prosent.

Den differensierte arbeidsgiveravgiften er det mest omfattende distriktspolitiske virkemiddelet i Norge. Differensiert arbeidsgiveravgift virker ved at den reduserer kostnaden direkte ved å ansette personer i distriktene. Ordningen er forutsigbar fordi den er automatisk tilgjengelig for alle bedrifter i distriktene, med unntak av visse sektorer. Differensiert arbeidsgiveravgift virker ved å favorisere bruk av arbeidskraft framfor andre innsatsfaktorer som for eksempel maskiner og transporttjenester, og ved å favorisere bruk av arbeidskraft i distriktene framfor i sentrale strøk. Avgiftslettelsen kan også veltes over i høyere lønn, og på denne måten kan subsidien fungere som en direkte bosettingsstøtte for å bo og arbeide i distriktene.

⁶ Meld. St. 9 (2020–2021)

6 Godt å leve i samiske områder

6.1 Tilgang på egnede boliger

Befolkningsutvikling, bostedsattraktivitet, boligbygging og boligpriser henger sammen. Tilgang på egnede boliger er viktig for den enkeltes livskvalitet, utvikling av næringslivet og muligheten til å levere gode velferdstjenester. I regional analyse for samisk område trekker Telemarksforskning frem boligbygging som en av de viktigste faktorene for bostedsattraktivitet.¹

Enkelte kommuner har små, usikre og stagnerende boligmarkeder. Lav boligbygging gir lite fornyelse av boligmassen. Samiske områder har hatt lavere boligbyggingstakt enn landet som helhet i alle årene etter 2000. I samisk område har boligbyggingstakten i perioden 2010–2019 vært på gjennomsnittlig 2,5 nye boliger per 1 000 innbyggere.² Dette er betydelig lavere enn landet for øvrig og lavere enn sammenlignbare områder. I 2020 ble det bygget 2,7 nye boliger per 1000 innbyggere, mens tilsvarende tall for hele landet var 5,5. Tana er den eneste av de samiske kommunene som har hatt høyere boligbygging enn landsgjennomsnittet de ti siste årene. I Gamvik ble det ikke bygget en eneste bolig mellom 2009 og 2018, selv om kommunen har hatt befolkningsvekst.³

Liten tilgang på egnede boliger kan ha betydning for om folk etablerer seg eller blir boende på et sted. Mangel på egnede boliger er en av flere årsaker til rekrutteringsproblemer i distriktene. Den viktigste årsaken til manglende tilgang på egnede boliger er at det sjelden er boliger for salg eller leie i regionen, samtidig som at lokale boligpriser er så lave at det ikke lønner seg å bygge nytt.⁴

Husbanken har virkemidler som støtter opp under boligbyggingen i distriktene og i samiske områder. Et av formålene med Husbankens låneordning er å støtte opp under boligbygging i distriktene. Husbanken kan lempe på krav om belåningsgrad i områder der private banker i liten grad

finansierer nybygging. For startlån kan det gjøres unntak fra noen krav i regelverket hvis boligsituasjonen hindrer mulighetene til å opprettholde et arbeidsforhold eller hindrer utvikling av det lokale næringslivet. Husbanken har også virkemidler for å sikre egnede boliger for en aldrende befolkning. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har bedt Husbanken om å sørge for at adgangen til å ta distriktpolitiske hensyn i långivningen blir bedre kjent, og styrke kunnskapen om hvordan ordningene praktiseres.

For å øke attraktiviteten til de samiske kommunene, kan det være behov for økt tilgang på boliger og mer variasjon i boligmassen. Husbankens virkemidler blir best utnyttet gjennom at kommunene har en aktiv boligpolitikk. Kommunene har gjennom planlegging en sentral rolle i å tilrettelegge for attraktive og tilgjengelige boligområder for hele sin befolkning. Mer attraktive lokalsamfunn vil øke verdien av en bolig, og slik kunne bidra til å utløse investeringsvilje. Dette krever en helhetlig inngang, der ulike deler av boligmarkedet ses i sammenheng. Det er viktig å koble stedsutvikling til planer for eldreomsorg og rekruttering av arbeidskraft. For eksempel er det i distriktskommuner relativt få eldre som på egen hånd flytter til en lettere tilgjengelig og bedre tilpasset bolig for alderdommen. Bygging av boliger for eldre kan frigjøre boliger for andre befolkningsgrupper, samtidig tett samarbeid med næringsliv og utbyggere kan finne frem til gode løsninger og skape attraktive boområder.

Etter Sametingets syn er boligløsningene i liten grad tilpasset klimaet og temperaturene i nord, samt forventninger om økt forekomst av ekstremvær. Sametinget mener også at boligpolitikken må tilpasses de næringsveiene som er typisk i samiske områder. I tillegg er det viktig at generasjoner og familier får bo i nær tilknytning til hverandre. Også stimuleringsordninger for å styrke muligheten til investering i offentlige bygg, som skoler, barnehager og eldreinstitusjoner, er ifølge Sametinget viktig for samfunnsutviklingen i samiske områder.

Sametinget viser til at distriktsdemografiutvalget i sin rapport NOU 2020: 15 *Det handler*

¹ Regional analyse Samisk område 2019.

² Telemarksforskning, Regional analyse.

³ Telemarksforskning: Regional analyse

⁴ Gyene, M., m.fl. (2020)

om Norge har pekt på behovet for velfungerende boligmarkeder i distriktene, hvor boligpriser er lave og prisveksten er svak. Sametinget støtter utvalgets forslag om å utvide Husbankens ansvar for å bidra til at forskjellen mellom byggekostnader og markedspris/boligverdi ikke blir for stor. Dersom unge boligbyggere eller kjøpere kan bli tryggere på at investeringer i bolig i distriktene ikke er et tapsprosjekt, har Sametinget tro på at det vil kunne gi flere tilflyttere og dermed også bostedsattraktivitet i samiske områder.

Sametinget har ved flere anledninger pekt på betydningen av en aktiv boligpolitikk og tilpasset boligfinansieringsordning. Sametinget tok blant annet opp saken i forbindelse med regjeringens arbeid med Meld. St. 9 (2020–2021).

6.2 Kultur- og fritidstilbud

Et bredt og mangfoldig kulturtilbud bidrar til å styrke steders attraktivitet, og det er en viktig faktor for å styrke opplevelsen av fellesskap, identitet og livskvalitet. Tilgang på både kultur- og naturopplevelser har stor betydning for valg av bosted. I tillegg bidrar kultur og kreative næringer i de samiske områdene til verdiskaping som genererer investeringer og arbeidsplasser.

Sametinget bidrar med direkte tilskudd til om lag 75 ulike språksentra, kulturinstitusjoner (museer, teatre, festivaler, filminstitutt, forlag m.m.), næringsorganisasjoner og -institusjoner, som igjen er fordelt på 26 ulike plasser/steder rundt om i landet. Alle disse institusjonene og organisasjonene bidrar til at samisk kunst, kultur, språk og næringsliv er til stede lokalt og er viktig for trivsel og ønsket om å bo i et samisk område. Språksentrene bidrar til at folk får lært seg samisk og får brukt språket. Museene bidrar til å fortelle den viktige historien om lokalsamfunnet og igjen bygge identitet og fellesskapsfølelse. Teatrene bidrar til å utvikle språket, fortellerkunsten og gir de gode kulturopplevelsene. Festivalene bidrar til å formidle samisk joik og musikk og til at folk kan treffes og hygge seg i gode omgivelser. Duodji-instituttet og duodjiorganisasjonene bidrar til at folk får lært seg duodji og sy sin egen kofte. Alle disse eksemplene og flere til, bidrar positivt til at samiske lokalsamfunn er attraktive, de gir arbeidsplasser og de bidrar sterkt til positive ringvirkninger for næringslivet i de enkelte lokalsamfunnene. Potensialet er på langt nær utnyttet med tanke på hva språk-, kultur- og næringsinstitusjoner/-organisasjoner kunne bidratt til for å skape enda flere arbeidsplasser, enda mer aktivitet og

ringvirkninger, enda mer trivsel og styrket identitets- og selvfølelse for det samiske folk.

Samisk kulturliv er utadrettet og bidrar til å synliggjøre og profilere landsdelen internasjonalt. Kultursektoren i Nord-Norge styrker det internasjonale samarbeidet og skaper gode og åpne relasjoner mellom folkene i Arktis. Kulturelle møteplasser og nettverksarenaer for urfolk er sentralt i dette arbeidet. Urfolksfestivalen Riddu Riddu, Sámi Dáiddaguovdáš, påskefestivalene i Kautokeino og Karasjok, Internasjonalt samisk filminstitutt (ISFI) og Arctic International Film Fund, Festspillene i Nord-Norge, Kulturfestivalen Barents Spektakel i Kirkenes, det samiske nasjonalteatret Beaivváš og Nordnorsk Kunstmuseum er eksempler på nyskapende bidragsyttere til internasjonalt kultursamarbeid der samisk kultur er sterkt til stede.

Regjeringen ønsker å legge til rette for å skape og produsere kultur, på amatørnivå blant unge og eldre så vel som på høyt internasjonalt nivå i profesjonelle institusjoner. Det kan være bidrag til å formidle kulturuttrykk i alle former, fra små festivaler og scener på mindre steder, til større arenaer som museer og kulturbygg i byer og regionsentra. Et eksempel er Riddu Riddu-festivalen i Manndalen i Kåfjord i Troms, som har utviklet seg til å bli en kulturarena for nye urfolksstemmer. Festivalen samler årlig et stort publikum som får oppleve både samisk og internasjonal urfolkskultur. Riddu Riddu-festivalen bygger kompetanse blant lokal ungdom som jobber med å planlegge og gjennomføre festivalen, dette gir ringvirkninger i form av næringsvirksomhet og bidrar til å styrke urfolksstemmer. I sum bidrar festivalen til å synliggjøre Manndalen og Kåfjord som et attraktivt sted.

Grenserregionalt kultursamarbeid

Det samiske folket bor i fire forskjellige land, derfor er grenseoverskridende samarbeid helt avgjørende. Samisk språk, kultur og levesett kjenner ikke landegrenser. Et samisk, grenserregionalt fellesskap er derfor viktig for at det samiske samfunnet skal utvikle seg. Tradisjonelle samiske næringer, som duodji og reindrift, har i dag tette bånd og samarbeid på tvers av landegrensene. Disse områdene har et felles kunnskapsgrunnlag og deler tradisjoner som til dels følger språkområdene. Historien til samene som urfolk har mange felles trekk med historien til urfolk over hele verden. Internasjonalt samarbeid mellom urfolk gir rom for å møte globale, felles utfordringer. Samarbeidet løfter frem de mulighetene, utfordringene og erfaringene ulike urfolk har.

Boks 6.1 Tana bru – fra et hus til handelssentrum

Tana bru (nordsamisk: Deanušaldi) er administrasjonssenteret i Tana kommune i Finnmark. Stedet ligger på vestsiden av elva Tana, ved brua med samme navn. Tana bru har siden 1964 vokst fra å være så å si ingenting til å bli et tettsted med over 700 innbyggere, og er i dag et kompakt tettsted med et bredt tilbud av tjenester. Tettstedet som en gang var et kompromiss mellom de daværende kommunene Tana og Polmak, har i dag utviklet seg til å bli et forholdsvis stort handelssentrum i en arealmessig stor kommune.¹ Det finnes samisk barnehage, kul-

turskole med samisk barneteater og en egen sameskole på stedet. Det finnes en rekke butikker og serveringssteder, i tillegg til et rådhus. Indre Finnmark tingrett har også adresse Tana bru. Det offentlige og private tjenestetilbudet er viktig for et stort omland, også omlandskommunene. Med åpningen av nye Tana bru i september 2020, kan også muligheten for frakt av varer bidra til å styrke Tana bru sin rolle som handelssentrum.

¹ Eriksen, F. (2012)

Fylkeskommunene i nord har lang erfaring med samarbeid over landegrensene. Det internasjonale perspektivet er godt integrert i fylkeskommunenes utøvelse av samfunnsutviklerollen. Internasjonalt samarbeid, gjennom blant annet de europeiske Interreg-programmene, bidrar til utvikling av relasjoner og tillit over landegrensene, tilgang til kompetanse, bedre tilgang til handel og tjenester og større markeder for lokale bedrifter.

Urfolkssamarbeid over landegrensene i Arktis er viktig for å videreutvikle kunst og kultur, språk, næringer og samfunnsliv. Erfaringsutvekslinger om tradisjonell kunnskap, klimaendringer og beskyttelse av natur og miljø er en del av samarbeidet. I dette inngår også dialog med EU om urfolksspørsmål.

6.3 Småbyene og tettstedene gir tilgang til tjenester

Regjeringen har som mål å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret i Norge. Desentral bosetting er en stor verdi for Norge. Det gir nærhet og mulighet til å høste av verdifulle naturressurser og ivaretar kulturlandskapet i hele landet. Ikke minst er desentral bosetting viktig for å hevde suverenitet og norske interesser, særlig i nord.

Sterke småbyer og tettsteder er en viktig forutsetning for å gjøre det attraktivt å bo, leve og jobbe i hele landet. Regjeringen vil legge fram en strategi for småbyer og regionale kraftsentre i juni 2021. Målet med strategien er å bidra til å styrke norske småbyer og større tettsteder som kraftsen-

tre for sine regioner. Regjeringen mener at attraktive og utviklingskraftige småbyer som samhandler godt med sitt omland vil være en distriktspolitisk styrke. Regjeringen vil med denne strategien motvirke og balansere sentralisering.

Boks 6.2 Snåsa – den sørsamiske hovedstaden

Snåsa er et tettsted i Trøndelag og administrasjonssenteret i Snåsa kommune. Kommunen har vel 670 innbyggere. Snåsa er et kjerneområde for sørsamisk språk og regnes som den sørsamiske hovedstaden. Kommunen er Trøndelags nest største i utstrekning. Til tross for å være et forholdsvis lite tettsted, har Snåsa et rikt kulturtilbud. De er kjent for både musikk- og idrettsliv og sitt arbeid med å ta vare på det sørsamiske språket. Kommunen har en sørsamisk barnehage og en sørsamisk skole med internat, slik at elever fra andre kommuner kan bo der i løpet av skoleåret. I kommunen finnes flere samiske institusjoner, deriblant Samien Sijte, som er et nasjonalt museum for sørsamisk historie og kultur. Snåsa satser sterkt på å utvikle næringsliv og har en aktiv næringsforening, og samarbeider tett med andre kommuner i Innherred. Snåsa har blant annet et eget kommunalt næringsfond, eget kraftfond og tilgang til regionalt utviklingsfond for Indre Namdal, som brukes til å bistå gründere og bedrifter med støtte til utviklingsprosjekter.

Regjeringen mener sterke småbyer og tettsteder vil bidra til gode bomiljø og velfungerende offentlige og private tjenester også i de samiske lokalsamfunnene. Lavt kundegrunnlag i mange distriktsområder gjør det kostnadskrevende å opprettholde en del offentlige og private tjenester i områdene. Småbyer og tettsteder blir dermed viktige arenaer for eksempel for opplevelser og servicetilbud.

6.4 Tilrettelegging for fjernarbeid gir tilgang på kompetansearbeidsplasser

Regjeringen er opptatt av å ta i bruk mulighetene som ligger i den teknologiske utviklingen. Digitalisering reduserer avstandsulempene i distriktene, og gir muligheter for mer fleksible løsninger. Digitale løsninger legger til rette for at arbeidsoppgaver kan utføres fra et annet sted enn det fysiske kontoret hos arbeidsgiver. Staten åpner nå opp for at ansatte i større grad kan arbeide fra hele landet. Dette vil øke mulighetene for at flere kan få jobb i andre deler av landet enn der de bor. Både private virksomheter og offentlige myndigheter kan bidra med å legge til rette for og benytte lokal infrastruktur. Slik kan de tilby gode løsninger for fjernarbeid, blant annet ved at ansatte kan ta del i et arbeidsfellesskap.

Arbeidsmarkedene som de samiske samfunnene inngår i, har liten tilgang på kompetansearbeidsplasser. Områdene preges derfor av at personer med høyere utdanning flytter ut. Personer som flytter til området er ofte også en del av en familie, og det er dermed behov for tilgang på arbeid til to. Mulighet for fjernarbeid vil kunne bidra til å øke muligheten for å ta med arbeidet på flyttelasset, og dermed senke terskelen for flytting. Flere kommuner har også gått sammen om å koordinere utlysning av stillinger, og dette gjør det enklere å finne relevant arbeid for flere.

Når medarbeidere i statlige virksomheter i større grad kan arbeide fra hele landet, blir det statlige arbeidslivet mer fleksibelt, noe som bidrar til at fagkompetanse både kan beholdes og styrkes i distriktene. Næringslivet har lenge praktisert ordninger med stor frihet i valg av arbeidssted, noe som både gir bedre muligheter for å rekruttere arbeidskraft fra hele landet og hindre at medarbeidere slutter i bedriften ved endring av bosted. Nærings- og fiskeridepartementet har denne våren lyst ut to stillinger med fritt valg av arbeidsted. I flere statlige etater, som Statens vegvesen og Mattilsynet, er det utviklet ulike typer

Boks 6.3 Sametinget – en desentralisert virksomhet

Sametinget har siden etableringen i 1989 hatt en desentralisert organisasjon med flere kontorsteder spredt rundt i landet. Sametinget har i dag kontorer på ni ulike steder. For Sametinget har en desentralisert organisering vært en god løsning, som har bidratt til at organisasjonen har kunnet rekruttere medarbeidere fra hele det samiske området. Sametingets tilstedeværelse i flere samiske lokalsamfunn har også bidratt til større nærhet til og kontakt med det samiske folk i hele landet. Sametingets kontorer har vært avgjørende for at mindre samiske lokalsamfunn som eksempelvis Drag i Hamarøy kommune, Manndalen i Kåfjord kommune, Varangerbotn i Nesseby kommune og Snåsa i Snåsa kommune har hatt en positiv utvikling. Sametingets kontorer har vært og er i mange tilfeller samlokalisert med samiske kulturinstitusjoner som har gitt flere kompetansearbeidsplasser i samme lokalsamfunn. Det har igjen gitt mulighet for at unge i etableringsfasen, som har høyere utdanning, kan få jobb på samme plass.

ordninger for fjernarbeid. Regjeringen vil kartlegge stedsuavhengige funksjoner i direktoratene og andre statlige forvaltningsorganer med sikte på å vurdere muligheter for å flytte slike funksjoner til mindre byer og tettsteder, og vurdere merutgifter og andre konsekvenser knyttet til utflytting av slike funksjoner.

Større muligheter for å arbeide fra hele landet bør kombineres med at det utvikles muligheter for å tilhøre et arbeidsfellesskap. Det er viktig både for å kunne møte kollegaer og ivareta behov for å være del av et faglig kompetansemiljø. Regjeringen ønsker å legge til rette for at ansatte i staten kan tilhøre lokale kontorfellesskap med andre statlige tilsatte eller private aktører som for eksempel lokale gründere eller småbedrifter. Det er opp til den enkelte arbeidsgiver om det i egen virksomhet skal tilrettelegges for bruk av slike kontorfellesskap.

Statlig infrastruktur som statlige etatskontorer og statsforvalternes lokaler kan også egne seg for å tilby lokale arbeidsfellesskap. Regjeringen vil kartlegge behovet for kontorfellesskap som følge av at det blir lagt til rette for fjernarbeid. Slike

behov skal så langt det er mulig dekkes i eksisterende bygningsmasse. Regjeringen mener videre det er stort potensial for å tilrettelegge for fysiske fellesløsninger og kontorfellesskap i eksisterende lokaler, næringshager og kunnskapsparker, som samlingspunkt også for studenter som benytter seg av fleksible utdanningstilbud gjennom fjernundervisning, jmfør kapittel 8.1.

Regjeringen oppfordrer kommuner og fylkeskommuner til å kartlegge og, i samarbeid med privat næringsliv, ta i bruk lokal infrastruktur til lokale arbeidsfellesskap for gründere og fjernarbeidere. Regjeringen oppfordrer samtidig kommunene, i samarbeid med relevante aktører, til å legge til rette for kontorfellesskap for statsansatte. Regjeringen vil også vurdere nærmere hvordan det mer systematisk kan tilrettelegges for denne type infrastruktur som kan samle både studenter og/eller arbeidstakere i privat og offentlig sektor med fjernarbeid.

6.5 Personrettede virkemidler

Regjeringen viderefører tiltakssonen for Finnmark og Nord-Troms, jf. Meld. St. 9 (2020–2021). Tiltakssonen for Finnmark og Nord-Troms ble opprettet som et distriktspolitisk virkemiddel i 1990, på bakgrunn av en negativ utvikling i folketall og næringsliv på slutten av 1980-tallet. Innenfor tiltakssonen i Finnmark og Nord-Troms er fritak for arbeidsgiveravgift det fremste virkemidlet. I tillegg kommer redusert personskatt (3,5 prosent lavere enn i resten av landet), fritak for avgift på elektrisk kraft for husholdninger og offentlig forvaltning, og nedskrivning av studielån. Personer som har bodd og arbeidet i tiltakssonen i tolv måneder sammenhengende, kan videre få slettet inntil ti prosent av det opprinnelige studielånet sitt hvert år, opptil en grense på 25 000 kroner i året. Utover det kommer en årlig avskrivning av studielån for kvalifiserte grunnskolelærere som jobber i tiltakssonen på ytterligere 20 000 kroner i året. Ordningene utgjorde i 2019 4,1 mrd. kroner. En evaluering fra 2012 viser at særlig de personrettede tiltakene bidrar til tilflytting til sonen (Angell m.fl. 2012).

7 Tilrettelegging for næringsutvikling

Tilrettelegging for næringsutvikling og bostedsattraktivitet handler om innsats gjennom flere sektorer, ulike forvaltningsnivåer og aktører. Det handler om tilgang på arealer for vekst i eksisterende virksomheter og etablering av ny næringsvirksomhet, infrastruktur som binder bo- og arbeidsmarkeder sammen og velfungerende boligmarkeder. Lokalsamfunnenes attraktivitet handler også om tilgang på et variert arbeidsmarked, et godt kulturtilbud og sosiale møteplasser. Kommunen er nærmest både innbyggere og næringsaktører og har en nøkkelrolle.

7.1 Kommunene og fylkeskommunenes rolle

Kommuner og fylkeskommuner har ansvar for lokal og regional planlegging, sentrale velferdstjenester og virkemidler som påvirker samfunns- og næringsutviklingen.

Gjennom sin regionale samfunnsutviklerrolle og ansvar for videregående opplæring, fagskoler, regionale forskingsfond, tilskuddsordninger, infrastruktur og kompetanse- og næringsutvikling, har fylkeskommunene oppgaver med stor betydning for utviklingen i de samiske lokalsamfunnene. Med regionreformen fikk fylkeskommunene en tydeligere regional kompetansepolitisk rolle og et tydeligere ansvar, og skal blant annet bidra til bedre samsvar mellom tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft i regionale arbeidsmarkeder.

Fylkeskommunene har gjennom rollen som regional utviklingsaktør og planmyndighet ansvar for å se utdannings- og kompetansepolitikken, arealforvaltningen, samfunns- og næringsutviklingen i sammenheng. I samarbeid med partene i arbeidslivet, Sametinget, kommuner, NAV, Statsforvalteren og utdannings- og næringsaktører utarbeider fylkeskommunene regionale planer for å gi strategisk retning for innsatsen fra kommunene, regional stat og andre aktører med betydning for utviklingen.

Kommunens innsats for næringsutvikling bør ses i sammenheng med andre kommunale inn-

satsområder som boligutvikling, inkludering, stedsutvikling og tilflytting mv. God tilgang på nok og relevant arbeidskraft er en forutsetning for innovasjon, omstilling og verdiskaping i hele landet. Velfungerende infrastruktur, tilbud og kvalitet på boliger og offentlige tjenester krever gjennomtenkte strategier i kommuneplanene.

Sametinget mener at bostedsattraktivitet i samiske områder skapes gjennom å fokusere på det unike ved samisk språk, kultur og næringsliv. Tiltak som kan bidra til økt bostedsattraktivitet bør etter Sametingets syn derfor utvikles i partnerskap mellom kommunene, Sametinget, sentrale og regionale myndigheter og virkemiddelaktører som Innovasjon Norge og Husbanken.

Strategisk samfunns- og arealplanlegging er et viktig styringsverktøy for kommuner og fylkeskommuner. Dette gjelder også små kommuner. Planleggingen skal avveie hensyn og avklare konflikter, bruk og vern av ressurser, samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver, og samtidig sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte. Planlegging forutsetter medvirkning fra de som planen angår og er viktig for å få fram kunnskap og hvilke interesser som er berørt.

7.1.1 Konsultasjoner med Sametinget og andre samiske interesser

I Prop. 86 L (2020–2021) *Endringer i sameloven mv. (konsultasjoner)* foreslo regjeringen at statlige myndigheters konsultasjonsplikt lovfestet i en ny bestemmelse i sameloven § 4-1, og at kommuners og fylkeskommuners konsultasjonsplikt lovfestet i en ny bestemmelse i sameloven § 4-4, jamfør omtale under kapittel 1.1 *Overordnede mål og rammer*. Lovendringene ble vedtatt av Stortinget 3. juni 2021 og skal etter planen tre i kraft 1. juli 2021.

Konsultasjonsplikten kan omfatte alle ideelle og materielle former for samisk kultur. Aktuelle sakstemaer kan for eksempel være immaterielle rettigheter og tradisjonell kunnskap, eiendoms- og bruksrettigheter, arealinngrep- og arealdisponeringsaker, næringsutvikling, reindrift, fiske,

landbruk, mineralvirksomhet, vindkraft og vannkraft. Eksempelvis vil det kunne være konsultasjonsplikt i en del saker som gjelder tildeling av akvakulturtillatelse, siden det vil kunne få en spesiell innvirkning for sjøsamiske lokalsamfunn og sjøsamiske interesser.

Sametinget er gitt adgang til å fremme innsigelse etter plan- og bygningsloven § 5-4 tredje ledd til kommuneplanens arealdel og reguleringsplan, i spørsmål som er av vesentlig betydning for samisk kultur eller næringsutøvelse. I saker der Sametinget har innsigelsesadgang etter reglene i plan- og bygningsloven § 5-4 eller energi- og vassdragslovgivningen, har ikke Sametinget konsultasjonsrett etter reglene i sameloven, jamfør forslag til § 4-1 *fjerde ledd*. Her vil innsigelsesordningen som helhet ivareta de samme hensynene som konsultasjonsplikten. Forvaltningsorganets plikt til å konsultere Sametinget i slike saker vil derfor være oppfylt gjennom behandlingen av innsigelsene. I praksis vil dette gjelde det meste av den kommunale arealplanleggingen.

Avgrensningene som følger av den foreslåtte bestemmelsen i sameloven § 4-1 fjerde ledd gjelder imidlertid kun for Sametinget. Det enkelte forvaltningsorgan kan derfor ha plikt til å konsultere andre representanter for berørte samiske interesser, for eksempel reinbeitedistrikter, i utarbeidelsen av de delene av kommuneplanens arealdel og reguleringsplan som vil kunne ha betydning for samisk kultur eller næringsutøvelse.

7.1.2 Samarbeid mellom kommuner

Regjeringen har stor tillit til at kommunene selv har vilje og evne til å utvikle egne småbyer og lokalsamfunn. Samtidig har en rekke små kommuner utfordringer med kapasitet og kompetanse til å stå i økende omstillingspress. Behov knyttet til næringsutvikling, kompetansepolitikk, samfunns- og arealplanlegging og klima- og miljøpolitikk går i dag ofte på tvers av kommunegrensene. Samarbeid og deling av kunnskap og erfaringer på tvers av kommunegrensene om nærings-, samfunns- og tjenesteutvikling kan gi gevinster. Dette gjelder også samiske kommuner som ofte er små og har vanskeligheter med å bygge opp fagkompetanse.

Regjeringen mener sammenslåing av kommuner er den beste løsningen for å styrke kommunenes helhetlige perspektiver, tjenester, planer og utviklingskapasitet under direkte folkevalgt styring. Det er særlig utfordringer knyttet til kapasitet og kompetanse i små kommuner og behovet for en mer helhetlig og bærekraftig samfunns- og

næringsutvikling, som gjør det nødvendig å jobbe videre med en mer fremtidsrettet kommunestruktur. Dette reformbehovet er forsterket gjennom de siste tiårene.

Interkommunalt samarbeid vil alltid være et supplement til gjeldende kommunestruktur og oppgavefordeling, og det foregår på mange ulike områder og i ulike former. Samarbeid og deling av kunnskap og erfaringer på tvers av kommunegrensene om nærings-, samfunns- og tjenesteutvikling kan gi gevinster.

Småbykommunene kan ta en lederrolle i regionen som samarbeidspartner, pådriver og tilrettelegger for aktører i by- og omlandskommunene innen utviklingsarbeid, omstilling, innovasjon og problemløsning.

Relevante områder for samarbeid i småbyregionene ligger særlig innenfor planlegging, også interkommunale plankontorer, og nærings- og samfunnsutvikling, utslippsreduksjoner og klimatilpasning, og samarbeid om utvikling av tjenestetilbudet i småbyregionen, også IKT, digitalisering og innovasjon. Videre vil regjeringen peke på muligheten som ligger i samarbeid gjennom interkommunale planer.

Statsforvalteren kan bistå i arbeidet med å få på plass mer systematisk samarbeid mellom kommuner i småbyregioner, som kan være en god midlertidig løsning for å sikre gode tjenester til innbyggerne og en bedre utvikling av lokalsamfunnene, der det på kort sikt er for krevende å få til sammenslåing.

7.1.3 Arealinngrep og dialog med samiske interesser

En naturressursbasert økonomi er avhengig av tilgang til arealer for å nyttiggjøre seg naturressursene. Regjeringen har som mål at vekst og verdiskapning skal eksistere side om side med de samiske tradisjonelle næringene som reindrift, fiske, landbruk og utmarksnæringer. Noen ganger kommer imidlertid ny næringsvirksomhet i konflikt med samiske næringsinteresser. Regjeringen er opptatt av at man finner løsninger som bidrar til å redusere interessekonflikter og eventuelle etterfølgende rettsprosesser. Dette kan man unngå ved å legge til rette for beslutningsprosesser der kunnskap, og tidlig og god dialog mellom alle involverte parter, danner grunnlag for de vedtak som fattes.

Regjeringen har fremmet et lovforslag for Stortinget om å lovfeste regler om konsultasjoner i sameloven, jamfør Prop. 86 L (2020–2021) *Endringer i sameloven mv. (konsultasjoner)*. For-

slaget skal legge til rette for mer effektive og bedre konsultasjoner mellom offentlige myndigheter og Sametinget eller andre berørte samiske interesser. Loven forankrer konsultasjonsplikten for alle forvaltningsnivåer, også kommuner og fylkeskommuner. Lovfestingen av konsultasjonsplikten endrer ikke på det kommunale selvstyret.

Regjeringen ser et behov for å styrke den offentlige plankompetansen og få flere planleggere. Regjeringen ønsker også å legge vekt på at det skjer en samordning mellom myndigheter og lovverk gjennom planarbeidet. Aktiv bruk av regionalt planforum i planprosesser og tett dialog mellom regionale myndigheter og kommuner for å finne rett nivå på faglige innspill og avveininger, er avgjørende for å få mer effektive planprosesser. For eksempel kan interkommunale plansamarbeid være en måte å styrke kompetanse og kapasitet i samiske kommuner, samt samordne og ivareta samiske interesser i planprosessen. Et interkommunalt plansamarbeid løser i hovedsak faglige og administrative oppgaver for den enkelte kommune og forbereder saker som behandles i kommunestyrene og andre folkevalgte organer i kommunene. Kunnskapsbehovet er stort, og regjeringen mener at kunnskapsdeling gjennom planarbeidet er viktig.

Sametinget viser til at planer etter § 3-1 c) i lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) skal «sikre naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv.» Lovens § 5-1 stiller også krav om at «enhver som fremmer planforslag skal legge til rette for medvirkning.» Videre blir det i lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldsloven) § 8 stilt krav om at myndighetene skal «legge til vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet.» En undersøkelse om bruken av tradisjonell kunnskap i areal- og miljøforvaltning viser imidlertid at forvaltningen på grunn av manglende kunnskap ikke har mulighet til å følge opp forpliktelsen knyttet til tradisjonell kunnskap.¹ Etter Sametingets syn er det viktig at planmyndighetene har den kunnskapen som er nødvendig for å vite om når og hvordan tradisjonell kunnskap skal vektlegges i forvaltningen og planarbeidet.

¹ Gaup Eira, I. M. og Sara, M. N. (2017)

7.2 Samarbeid for utvikling

Sametinget har mål om å ha samarbeidsavtaler med alle fylkeskommunene som dekker de samiske områdene. I etterkant av regionreformen og sammenslåing av flere fylkeskommuner, har Sametinget igangsatt forhandlinger om nye samarbeidsavtaler med de sammenslåtte fylkene. Ny samarbeidsavtale med Trøndelag for perioden 2019–2022 er allerede framforhandlet og vedtatt. En samarbeidsavtale mellom Sametinget og Troms og Finnmark fylkeskommune er forventet ferdigforhandlet våren 2021. Sametinget har også vært i kontakt med Innlandet fylkeskommune om en samarbeidsavtale. Arbeidet med denne avtalen er i tidlig prosessen.

Samarbeidsavtalene skal være fleksible og tilpasset de ulike behovene i de ulike fylkeskommunene. En forutsetning for arbeidet med de regionale samarbeidsavtalene, er at avtalene samlet skal gi bedre betingelser for samisk språk, kultur, samfunnsliv og næringsliv.

Samarbeidsavtalene mellom Sametinget og fylkeskommunene er et svært viktig verktøy for å ivareta og bygge opp om levende samiske lokalsamfunn. Regjeringen oppfordrer derfor Sametinget og fylkeskommunene til å legge til rette for utvikling og oppfølging av nye avtaler der dette trengs. Tilrettelegging for nærings- og kompetanseutvikling i de ulike fylkene bør spesifikt inkludere vurderinger av utfordringer og muligheter i de samiske områdene.

Det finnes flere regionale partnerskap hvor målsetning er å stimulere til næringsutvikling. Sametinget deltar i det regionale partnerskapet for landbruk som Troms og Finnmark fylkeskommune har ansvaret for. Målet med dette partnerskapet er å utvikle et bærekraftig, lønnsomt og fremtidsrettet landbruk som drives i samspill med den arktiske naturen og samfunnet. Innenfor reindrift deltar Sametinget i et samarbeidsforum for reindrift i Trøndelag, og i et liknende forum i Nordland. Dagsaktuelle problemstillinger drøftes i disse foraene. Statsforvalteren og representanter fra Norske Reindriftssamers Landsforbund deltar også i disse.

7.2.1 Regionalt nordområdeforum

For å styrke en helhetlig tilnærming til nordområdepolitikken tok regjeringen høsten 2016 initiativ til opprettelsen av Regionalt nordområdeforum. Forumets faste medlemmer er politisk ledelse i Utenriksdepartementet, Nærings- og fiskeri-departementet og Kommunal- og moderniserings-

departementet, Sametinget, Nordland fylkeskommune og Troms og Finnmark fylkeskommune. Andre relevante departementer og aktører deltar avhengig av saksområde.

Formålet med forumet er å ha tett dialog og samarbeid om videreutvikling av den nasjonale og regionale nordområdepolitikken, bidra til felles eierskap til nordområdepolitikken og samordning med annen nasjonal og regional innsats i Nord-Norge. Forumets sekretariatsfunksjon ble som del av regionreformen, overført til Troms og Finnmark fylkeskommune i Vadsø. Sekretariat for Regionalt nordområdeforum jobber for alle forumets medlemmer. Samtidig skal sekretariatet bidra til et sterkere regionalt eierskap til arbeidet med forumet. Sekretariatet har fra 2021 blitt styrket med en prosjektstilling over tre år der blant annet en koordinatorfunksjon for ungdomssamarbeid vil inngå. Dette er i tråd med anbefalinger fra ungdomspanelet til nordområdemeldingen, jmfør Meld. St. 9 (2020–2021).

7.2.2 Interreg – verktøy for samiske samarbeid over landegrensene

Interreg er EUs program for å fremme økonomisk, sosial og territoriell utvikling i Europa gjennom regionalt, grenseoverskridende samarbeid. Deltagelsen skal bidra til EUs mål om et smartere, grønnere og mer sammenknyttet Europa, og bygger opp under norske distrikts- og regionalpolitiske mål. Den er også en del av regjeringens nordiske og europeiske politikk, inkludert samarbeid i nordområdene og med Russland. Regjeringen har besluttet deltakelse i EUs programmer for regionalt territorielt samarbeid (Interreg) i perioden 2021–2027.

Interreg er et viktig verktøy for å styrke samisk samarbeid over landegrensene. Samisk reiseliv, kreative næringer og samisk språk er blant viktige satsingsområder.

Norge deltar i 11 ulike programmer i kommende periode, hvorav programmene Kolarctic, Nordlig Periferi og Arktisk og Interreg Aurora dekker nordområdene. Interreg Aurora (2021–2027) vil bestå av et delområde Aurora Sápmi som omfatter hele det samiske området fra Elgå i Innlandet fylke til Finnmark på norsk side, og de samiske områdene i Sverige og Finland. Representanter fra de tre nordiske Sametingene deltar i programutviklingen, sammen med regionale myndigheter og departementer fra de tre land, samt Kommisjonen i EU. Det vil også opprettes en egen samisk styringsgruppe for programmet.

Erfaringene med Interregperioden 2014–2021 viser at det er utfordrende å mobilisere samiske søkere til Interreg. Årsaker til dette er blant annet at mange av aktørene i Sápmi er relativt små og kapitaltilgangen er noe begrenset. Det kan være krevende å skaffe 50 prosent medfinansiering til prosjekter. Likevel ble mange gode prosjekter godkjent i perioden. For å tilrettelegge for økt mobilisering, vil det i kommende Interreg Aurora legges opp til mindre prosjekttypen med enklere prosedyrer.

7.2.3 Den digitale grunnmuren

I Meld. St. 28 (2020–2021) *Vår felles digitale grunnmur – Mobil-, bredbånds- og internettjenester* setter regjeringen som mål at alle husstander og virksomheter skal ha raskt bredbånd innen utgangen av 2025. Regjeringen skal nå målet gjennom en videreføring av gjeldende politikk og en markedsbasert utbygging, der tilbyderne investerer over 10 mrd. kroner årlig i nett og tjenester. I områder uten kommersielt grunnlag for utbygging bidrar regjeringen med tilskudd. I 2021 bidrar regjeringen med over 800 mill. kroner til raskt bredbånd, fordelt på over 264 mill. kroner i ordinært bredbåndstilskudd og inntil 560 mill. kroner i forbindelse med kommende frekvensauksjon, jmfør Meld. St 28 (2020–2021). Regjeringen bidrar derfor i 2021 med over dobbelt så mye som i 2020, som også var et rekordår.

Vi legger stadig større verdier over mobil- og bredbåndsnettene, og stadig flere kritiske samfunnsfunksjoner er avhengige av dem. Derfor stiller regjeringen krav til forsvarlig sikkerhet gjennom regulering og pålegg, og følger opp gjennom tilsyn. I tillegg bidrar regjeringen med tilskudd til tiltak som går ut over det som kan pålegges tilbyderne uten kostnadsdekning.

Fra 2014 til 2020 har regjeringen prioritert penger til forsterket mobilberedskap til 64 kommuner i Norge gjennom programmet forsterket ekom. Det er bevilget over 500 mill. kroner til programmet. Dette gir særlig utsatte kommuner mer robuste mobilnett i et utvalgt område som er viktig for lokal kriseledelse. Blant annet får området tre døgn reservestrøm, og det etableres sikringstiltak for å styrke transmisjonslinjene til basestasjonene. Tiltaket gir befolkningen et område i nærområdet som de kan oppsøke, der mobildekningen vil bli opprettholdt i tre døgn ved langvarige strømutfall. Sårbare kommuner er prioritert først, og i første fase har mange kommuner langs kysten i Nord-Norge og på Vestlandet fått etablert slik forsterket ekom. I

2020 fikk 21 kommuner midler, og dette gikk til å sikre forsterket ekom i tolv kommuner i Finnmark slik at alle kommunene i fylket er dekket, og forsterket ekom til elleve kommuner i Indre Agder.

I statsbudsjettene fra 2018–2020 ble det bevilget totalt 80 mill. kroner til pilot for alternativt kjernenett/transportnett. Deler av midlene blir benyttet til tiltak i Finnmark, etter at Nasjonal kommunikasjonsmyndighet har gjennomført en grundig sårbarhetsanalyse i regionen. Tiltakene inkluderte blant annet styrking av transportnettene i regionen, og vil gi vesentlig økt sikkerhet og beredskap. Regjeringen vil benytte erfaringene fra Finnmark og gjennomføre slike grundige risiko- og sårbarhetsanalyser i minst fem sårbare distriktsområder, vurdere tiltak i disse regionene og fase inn tiltak etter en årlig vurdering, jmfør Meld. St. 28 (2020–2021). Det er startet en analyse for Troms, og regjeringen vil bruke midler på tiltak i denne regionen i 2021.

7.3 Samferdsel

God og trygg samferdsel er viktig for utvikling i distriktene, og binder by og land sammen. Regjeringen prioriterer utbygging av infrastrukturen for at folk skal kunne bo og bedrifter skal kunne skape arbeidsplasser og verdier i hele landet. God utvikling av transportsystemet, med infrastrukturtiltak til sjøs og på land samt grensekryssende forbindelser, er avgjørende for å sikre en bærekraftig samfunnsutvikling i Nord-Norge og nordområdene. I Nasjonal transportplan 2022–2033 legger regjeringen opp til at transportsystemet i nord skal legge til rette for regional utvikling og nye muligheter for landsdelens viktige næringer. Det skal utvikles på en miljømessig bærekraftig måte, og med vekt på sikkerhet og tilgjengelighet for alle.

Store deler av næringslivet befinner seg langs kysten og er avhengig av gode veiforbindelser og en fungerende hovedferdselsåre for at varene skal komme til markedet. Selv om trafikken på veinettet er lav, er veiene helt avgjørende for lokal og regional transport. For den framtidige transportutviklingen vil det være viktig å sikre kapasitet, sikkerhet og god framkommelighet på viktige ruter for næringstransporten, og å binde sammen bo- og arbeidsmarkedsregioner. Vintersesongen er særlig lang i nord, og på fjellovergangene er det utfordrende å opprettholde god regularitet. I tillegg til gode transportforbindelser innad i Nord-Norge er det også viktig med gode forbindelser med resten av landet.

Sametinget understreker at en positiv utvikling av næringslivet i samiske områder er avhengig av at infrastrukturen er på plass. Mye av godstransporten skjer langs vei, og da er leveranser av gods avhengig av at veiene til enhver tid er åpne og sikre. Det tidligere fylket Finnmark er også en stor råvareprodusent og -leverandør for resten av landet. Markedstilgang er avgjørende, spesielt for leveranser av fersk fisk til markedene i sør.

Samferdselsdepartementet følger opp konsultasjonsordningen og gjennomfører konsultasjoner med Sametinget eller reinbeitedistrikter i flere saker som gjelder utredning, planlegging eller gjennomføring av fysiske samferdselstiltak. Slike konsultasjoner gjennomføres enten direkte med Samferdselsdepartementet, eller gjennom de ulike transportvirksomhetene som hører inn under departementets ansvarsområder.

7.3.1 Utbygging og forbedring av riksveier som er viktige for samiske samfunn

Regjeringen har i Nasjonal transportplan 2022–2033 prioritert flere store viktige veiprojekter som vil ha betydning for samiske samfunn i Nordland og Troms og Finnmark, jmfør Meld. St. 20 (2020–2021). Dette gjelder for eksempel utbyggingen av ny E6 på strekningen Megården-Mørsvikbotn i Nordland. Samferdselsdepartementet har også prioritert å bygge ny vei på strekningen E10/rv. 85 Tjeldsund-Gullesfjordbotn-Langvassbukt (Hålogalandsvegen) i Nordland og Troms og Finnmark. Stortinget har vedtatt gjennomføring av prosjektet, jmfør Prop. 101 S (2020–2021) og Innst. 380 S (2020–2021). Videre er det prioritert midler til skredsikringsprosjektet på E45 Kløfta mellom Alta og Kautokeino i Troms og Finnmark. Det er også satt av midler til utbedringsstrekninger på rv. 94 mellom Skaidi og Hammerfest. Dette gjelder parsellene Mollstrand-Grøtnes og Akkarfjord-Jansvannet. Videre fremdrift i arbeidet med disse prosjektene vil bli vurdert i forbindelse med fremtidige statsbudsjetter.

I juni 2019 overførte Samferdselsdepartementet ansvaret for å bygge ut veistrekningen E6 Kvæangsfjellet i Troms og Finnmark fra Statens vegvesen til Nye Veier AS. Fjellovergangen på 25 km er ofte stengt vinterstid på grunn av skredfare og sterk vind som skaper drivsnø. E6 Kvæangsfjellet er eneste vei mellom nordlige deler av Troms og Finnmark og resten av landet. Eneste omkjøringsmulighet er nesten 70 mil gjennom Finland. Nye Veier AS har inngått veiutbyggingsavtale med Samferdselsdepartementet om å

bygge ut strekningen. Planlagt ferdigstillelse er i 2024.

7.3.2 Økt satsing på fylkesveiene

I arbeidet med Nasjonal transportplan (NTP) har regjeringen åpnet for økt regional involvering, med vekt på å identifisere og prioritere transportutfordringer over hele landet. Fylkeskommunene har gitt innspill til prioriterte løsninger som svarer ut de viktigste utfordringene i sitt fylke. Innspillene handler i stor grad om opprusting og fornying av fylkesveinettet, skredsikring og viktige næringsveier. Regjeringen har derfor i forslaget til ny NTP prioritert tilskuddet til fylkesveier, både gjennom økt rammetilskudd til tunnelsikring, og gjennom et øremerket tilskudd. Kriteriene for tilskudd er opprusting av viktige næringsveier og veier som forstørker bo- og arbeidsmarkedsregioner. Kortere reisetid vil kunne gi bedrifter økt tilgang på arbeidskraft. Større arbeidsmarkeder gir økt tilgang til arbeidskraft og kompetanse for næringslivet. Det gir også tilgang til et bredere tilbud av offentlige og private tjenester og kan slik bidra til økt attraktivitet og tilflytting. Dette er et viktig grep for å redusere avstandsulempene som også de samiske lokalsamfunnene opplever, og for å legge til rette for økt attraktivitet og utvikling i det lokale næringslivet.

7.3.3 Smarte kollektivløsninger som øker tilgjengelighet

Kollektivløsninger som binder småbyer til sine distriktsomland, er viktig for at befolkningen skal ha tilgang til grunnleggende og likeverdige tjenester i hele landet. Kollektiv- og transportløsninger i tynt befolkede områder har imidlertid ofte dårlig kostnadseffektivitet, med lavt belegg og lite fleksible reisetider. Lavt kundegrunnlag gjør det også kostnadskrevende å opprettholde andre offentlige og private tjenester i slike områder. Samtidig påvirker effektiviseringstiltak i ulike sektorer også tjenestetilgangen. Nødvendig omorganisering av tjenester i ulike sektorer kan gjøre reiseavstander til en økende utfordring i områder med store avstander til sine regionale sentre.

Ny teknologi kan løse noen av utfordringene vi tidligere har løst med mer tradisjonelle løsninger for fremkommelighet, kapasitet og transport-sikkerhet. Gjennom bruk av ny teknologi og nye arbeidsformer kan tjenester forbedres og tilbys i nærhet til der folk bor, slik at dette for eksempel kan bidra til å øke tilgjengeligheten mellom småbyene og deres distriktsomland. Slike tiltak vil

også gjøre det enklere for ungdom som bor i samiske områder og som ikke har tilgang til transportmiddel. Det finnes for eksempel ulike satsninger for å få nye, smarte transport-/mobilitetsløsninger raskere over i anvendelse, blant annet Pilot-T, Grønn plattform og ulike innovasjonsordninger. Regjeringen har invitert fylkeskommuner til å delta i et tidsavgrenset læringsnettverk om løsninger i distriktsområder med særlige utfordringer, i samarbeid med kommuner og forskningsmiljøer, og mener at dette vil kunne tilføre verdifull læring underveis. Nye løsninger vil bidra til økt tilgjengelighet i distriktsområder og knytte dem tettere sammen med småbyer i regionen.

7.3.4 Klimaendringer og mer utsatt infrastruktur

Opplevd trygghet er viktig for at folk skal trives på et sted. Mer ekstremvær øker flom- og skredfare, og gjør energiforsyningen og telenett mer sårbare. Regjeringen har derfor prioritert arbeidet med å forebygge flom- og skredskader for å skape tryggere lokalsamfunn. Gjennom programmet for forsterket ekom vil regjeringen også bidra til at utvalgte områder i utsatte kommuner får forsterket mobilnett.

Vi bor i et langstrakt land med mange rasutsatte veistrekninger, det gjelder også enkelte

Boks 7.1 Smart transport i distriktene – effektiv samkjøring av vare- og persontransport

Innovasjonsprosjektet «Smart transport i distriktene», ledet av SINTEF, skal utvikle verktøy og tjenester for Mobility-as-a-Service tilpasset grigrendte strøk. Hovedideen er å lage et felles system for transportplanlegging, der behov for person- og varetransport samordnes dynamisk for å utnytte transportressursene best mulig. Nye tjenester og verktøy for planlegging vil støtte samkjøring av personer, gods og varer, og også omfatte nyere transportformer som bildeling og behovstransport ved bruk av fleksible minibusser/taxi for å oppnå best mulige reiser. Prosjektet vil forbedre transportsystem og forvaltning for brukerpартnerne, men resultatene vil være generiske slik at de kan tilpasses øvrige deler av Distrikts-Norge.

samiske områder. Med over en milliard kroner i rassikring på riksveiene i 2021 sørger regjeringen for bedre og tryggere veier for næringslivet og folk flest. For regjeringen er det viktig at også mindre veier blir sikret mot ras. Derfor blir det fordelt 800 mill. kroner særskilt til fylkeskommunene til skredsikring. Med dette vil de kunne gjennomføre små og store tiltak for å sikre veiene i sine områder. Regjeringens prioriteringer av skredsikringstiltak i årene som kommer er omtalt i Nasjonal transportplan 2022–2033. Et annet relevant tiltak er ordningen for innovasjonspartnerskap, hvor offentlige og private virksomheter samarbeider om utvikling av innovative løsninger.

Troms og Finnmark fylkeskommune har fått tildelt midler til innovasjonspartnerskap for utvikling av en løsning for effektiv deteksjon og varsling av skred over veiene.

7.3.5 Sametingets merknad

Sametinget viser til at antallet saker som krever faglig oppfølging og formelle konsultasjoner blir stadig flere. Etter Sametingets syn er det behov for å bygge opp Sametingets kompetanse og kapasitet på samferdselsfeltet for å kunne ivareta konsultasjoner og veiledning på området.

8 Tilgang på utdanning og kompetent arbeidskraft

I distriktsområdene har arbeidstakere generelt langt lavere utdanningsnivå enn i mer sentrale regioner. Utdanningsnivået varierer mye mellom ulike bransjer og sektorer. Når enkelte av de samiske områdene, slik som Kautokeino og Karasjok, har høyere utdanningsnivå i befolkningen enn kommunene i sentralitetsklasse 6, skyldes dette i stor grad de samiske institusjonene i offentlig sektor, jmfør kapittel 2.

Utdanningsnivået i næringslivet i samisk område er langt under landsgjennomsnittet og mer på nivå med andre distriktskommuner. 15,5 prosent av de sysselsatte i næringslivet i samisk område har høyere utdanning, det er litt høyere enn kommunene på sentralitet 6, men lavere enn på sentralitet 5.¹

Næringslivet i nord rapporterer om utfordringer med å rekruttere arbeidskraft med relevant utdanning og kompetanse. Det er også stor mangel på samisk kultur- og språkkompetanse på en rekke fagområder. En undersøkelse av de mindre sentrale kommunene i Nord-Norge (sentralitet 5 og 6) viser at det er de minste og minst sentrale

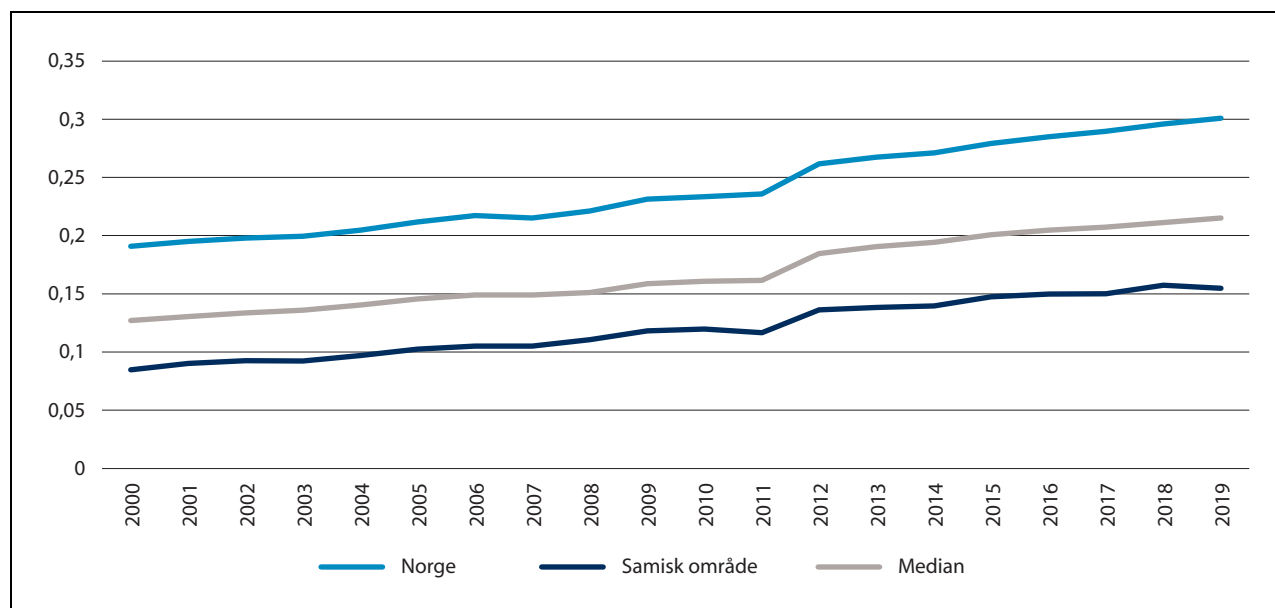
kommunene som har størst utfordringer med rekruttering. Små fagmiljøer, avstand til utdanningsinstitusjoner og generell bostedsattraktivitet trekkes frem som viktige årsaker til at det er krevende å rekruttere arbeidskraft i distriktsområdene i nord.² Mangel på kompetent arbeidskraft er alvorlig og bidrar til å svekke næringslivets verdiskapings- og omstillingsevne.

Meld. St. 14 (2019–2020) *Kompetansereformen – Lære hele livet* har som mål at ingen skal gå ut på dato som følge av manglende kompetanse, og at arbeidslivet skal få tilgang til den kompetansen det har behov for. Meldingen inneholder flere tiltak rettet mot å tette gapet mellom hva arbeidslivet etterspør, og den kompetansen arbeidstakerne har. Tiltakene retter seg også mot permitterte og ledige.

Våren 2020 lanserte regjeringen *Utdanningsløftet*, som skal motvirke de negative effektene av koronapandemien. Tiltakene i Utdanningsløftet skal blant annet bidra til å sikre gjennomføring for lærlinger og avgangskull i videregående opplæring. I tillegg er det flere tiltak rettet mot voksne

¹ *Regional analyse av samisk område*. Telemarksforskning.

² Oslo Economics (2020)

Figur 8.1 Prosentvis andel ansatte med minst tre års høyere utdanning i næringslivet

som har behov for mer videregående opplæring. Utdanningsløftet inneholder også kompetansetilbud for permitterte og ledige.

8.1 Tilgang til utdanning og kompetanseutvikling der du bor

Det er et mål for regjeringen at alle skal ha tilgang til utdanning uavhengig av bosted og livssituasjon, og at ingen skal gå ut på dato i norsk arbeidsliv. Mange voksne som trenger mer kompetanse, er i arbeid og har kanskje familie. Disse har begrensede muligheter til å studere på heltid på en campus, som ofte er lokalisert i sentrale områder. Unge som flytter for å ta høyere utdanning, flytter i liten grad tilbake til hjemstedet. Studier viser at rundt 70 prosent av kandidatene finner jobb og blir værende i regionen der studiene er gjennomført. Tilgang til desentraliserte og fleksible studietilbud gjør at både voksne og unge kan ta utdanning uavhengig av hvor de bor og arbeider.

For å dekke det lokale og regionale næringslivets behov for arbeidskraft, er desentraliserte og fleksible utdanningstilbud i regi av universitetene, høyskolene og fagskolene nødvendig. Regjeringen har som mål å øke tilgangen til høyere utdanning i hele landet slik at det skal være mulig å studere uavhengig av bosted og livssituasjon. Regjeringen legger nå fram *Strategi for desentralisert og fleksibel utdanning ved fagskoler, høyskoler og universiteter* og *Strategi for høyere yrkesfaglig utdanning (fagskoleutdanning)*.

En styrking av utdanningsmuligheten for voksne vil også gjøre det enklere for personer bosatt i samiske områder å styrke sin egen kompetanse gjennom videreutdanning.

8.1.1 Desentral struktur for høyere utdanning

UiT – Norges arktiske universitet og Nord universitet er begge flercampus-institusjoner som tilbyr utdanning på mange studiesteder fordelt over hele Nord-Norge og det tidligere Nord-Trøndelag. UiT – Norges arktiske universitet har studiesteder i Tromsø, Alta, Kirkenes, Hammerfest, Harstad, Narvik, Bardufoss, Bodø og Mo i Rana, mens Nord universitet har studiesteder i Bodø, Levanger, Mo i Rana, Namsos, Steinkjer, Nesna, Stjørdal og Vesterålen. Samlet utgjør dette et bredt høyere utdanningstilbud over et spredt geografisk område. Sammenslåingen av institusjonene i nord, unntatt Samisk høgskole, til to universiteter har gjort at søkerne ser ut til å ha mer tillit til den

faglige kvaliteten, og våren 2021 er det for eksempel et rekordhøyt antall søkere med Nord universitet som sitt førstevalg. Dette styrker også utdanningsinstitusjonene i samiske områder og gjør det attraktivt å søke høyere utdanning i området.

I tillegg tilbyr Samisk høgskole, UiT – Norges arktiske universitet og Nord universitet alle desentraliserte utdanninger, inklusive i samiske språk. De tre utdanningsinstitusjonene samarbeider om dette med samiske språksentre, som legger til rette for undervisningen. Sametinget viser til at studietilsynsforskriftens krav til bruk av ansatte fra institusjonen for studietilbud som gis i regi av universiteter og høyskoler (minst 50 prosent av årsverkene tilknyttet studietilbudet skal utgjøres av ansatte i hovedstilling og 20 prosent med førstestillingskompetanse), setter grenser for samarbeidet med språksentre og andre aktører.³

8.1.2 Økt satsing på fleksible utdanningstilbud som møter regionale behov

Desentrale og fleksible utdanningstilbud må være nært knyttet til arbeids- og samfunnslivets kompetansebehov. Dette krever at utdanningsmiljøene samarbeider tettere med arbeidslivet i de regionale kompetansepartnerskapene som organiseres av fylkeskommunene (se boks 8.2 om Kompetanseforum Arktis), for å få oversikt over kompetansebehovene og mobilisere nødvendig antall deltakere, så vel som i utvikling av tilbudet. Universitetene og høyskolene skal tilby fleksible og desentrale utdanninger innenfor tildelte budsjett. I tillegg forvalter Diku – Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og Kompetanse Norge (fra 1. juli 2021 sammen slått til Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse) midler til utvikling av desentralisert og fleksibel utdanning der universiteter og høyskoler står som søkere.

De særskilte behovene i samiske områder er omtalt i *Nasjonal kompetansepolitisk strategi*. Strategien har som mål å bidra til at enkeltmennesker og virksomheter har en kompetanse som gir Norge et konkurransedyktig næringsliv, en effektiv og god offentlig sektor og gjør at færrest mulig står utenfor arbeidslivet. Strategien følges opp gjennom Kompetansepolitisk råd, som møtes jevnlig. Formålet med rådet er å videreføre samarbeidet mellom regjeringen og strategipartene

³ Forskrift om tilsyn med utdanningskvaliteten i høyere utdanning (studietilsynsforskriften), § 2-3 fjerde ledd.

om oppfølging og videreutvikling av kompetansepolitikken. Sametinget har observatørstatus i Kompetansepolitisk råd.

Et mål i Nasjonal kompetansepolitisk strategi er at behovene for arbeidskraft i samisk kultur og næringsliv skal inngå i kompetansen til karriereveiledere, og at Kompetanse Norge skal stimulere til bruk av Kompetansepluss-ordningen i det samiske arbeidslivet. Det har vært en egen satsing på samiske prosjekter i Kompetansepluss-ordningen. Gjennom *Kompetansepluss arbeid* kan virksomheter søke om tilskudd til opplæring i grunnleggende ferdigheter og norsk og samisk for sine ansatte. I 2020 bevilget Kompetanse Norge vel 2,9 mill. kroner over *Kompetansepluss Arbeid – Samiske satsing* til opplæring av til sammen 185 deltagere fra elleve virksomheter. Gjennom denne satsingen får nå 18 håndverkere i Kulturcompagniet AS i Røros arbeidsrettet opplæring i grunnleggende ferdigheter, mens ansatte Rørosnytt får opplæring i samisk. Tana og Kautokeino kommuner fikk også prosjekter innenfor *Kompetansepluss Arbeid – Samisk satsing*.

Nord universitet, UiT – Norges arktiske universitet og Samisk høgskole har til sammen en rekke fleksible studietilbud med nettbaserte løsninger og lokal praksis. Det gjelder blant annet grunnskolelærerutdanning, barnehagelærerutdanning, sykepleierutdanning, vernepleierutdanning og utdanning i paramedisin.⁴

Strategi for desentralisert og fleksibel utdanning ved fagskoler, høyskoler og universiteter er en del av

⁴ Meld. St. 9 (2020–2021)

regjeringens langsiktige arbeid med å gjøre utdanning mer tilgjengelig for mennesker uavhengig av bosted og livsfase. Regjeringen har som mål å øke tilgangen til fleksible og desentraliserte utdanningstilbud av høy kvalitet gjennom fagskolene, høyskolene og universitetene, som er tilpasset de ulike behovene arbeidslivet og enkeltmennesker har. Med strategien ønsker regjeringen også å styrke samarbeidet mellom aktørene i utdanning og arbeidsliv og koble tilbud og etterpørsel bedre.

8.1.3 Flere valgmuligheter i videregående opplæring

Regjeringen har foreslått å gi større adgang til fjernundervisning, jmfør Meld. St. 21 (2020 – 2021) *Fullføringsreformen – med dører for fremtiden* og Prop. 145 L (2020–2021) *Endringer i opplæringslova, friskulelova og barnehagelova (behandling av personopplysninger, fjernundervisning o.a.)*. Større adgang til fjernundervisning i hele eller deler av fag vil gi alle elever flere valgmuligheter. Hovedregelen er fortsatt at elevene skal motta fjernundervisning på skolen, i og med at det vil legge best til rette for at elevene får oppfylt retten til gratis opplæring, til trygt og godt fysisk og psykososialt skolemiljø, til tilrettelagt arbeidsplass og til en mulighet for sosial tilhørighet mv. Fjernundervisning kan gi elever i de samiske kommunene et bredere fagtilbud ved den nærmeste videregående skolen, for eksempel der skolen mangler egnede lærere eller det er for lite elevgrunnlag i videregående opplæring.

Boks 8.1 De samiske videregående skolene

Staten eier to samiske videregående skoler, Samisk videregående skole i Karasjøk (SVS) og Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino (SVSRS). Disse to skolene er organisert som én virksomhet under et felles styre. Styrelederen er oppnevnt av Utdanningsdirektoratet, mens de andre styremedlemmene er oppnevnt av Sametinget, vertskommunene og fylkeskommunen m.fl. Skolene skal være landsdekkende og rekruttere samiske elever fra hele landet og gi et tilbud om videregående opplæring, stedlig og gjennom fjernundervisning. Opplæringen ved skolene følger Kunnskaps-

løftet samisk. Skolene har et bredt opplærings-tilbud innen studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogram. Skolenes særskilte oppgave er å gi opplæring i og på samisk, i samisk kultur og samfunnsliv, og i spesielle samiske kurs og fag. I tillegg tilbyr Åarjelsaemien Vierhtiesåafoe/Sørsamisk Kunnskapspark fjernundervisning og språksamlinger for samiske elever på videregående nivå. Formålet med disse statlige skolene er å medvirke til å utvikle samisk identitet, språk og kultur. Dette er et sentralt bidrag for å innfri Norges forpliktelse til å ivareta urfolks rettigheter.

8.2 Kompetanse- og utdanningstilbud tilpasset lokale arbeidsmarkeders behov

Med regionreformen fikk fylkeskommunene et større strategisk ansvar for den regionale kompetansepolitikken, jamfør Meld. St. 6 (2018–2019). Dette omfatter blant annet et ansvar for å kartlegge regionale kompetansebehov, formidle behov til tilbydere og tilrettelegge for etterspurte opplærings- og utdanningstiltak. Fylkeskommunens helhetlige ansvar for utdannings- og kompetansepolitikken legger godt til rette for å samordne og koordinere tiltak tilpasset regionale behov. Regionale kompetansepartnerskap og planer/strategier er et viktig virkemiddel for å få dette til.

Alle fylkeskommuner har utviklet, eller er i ferd med å utvikle, regionale kompetansepartnerskap eller -fora der partene i arbeidslivet, NAV, kommuner, statsforvalter og nasjonale og regionale kompetanse- og utdanningstilbydere deltar (kartlegging, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021). Fylkeskommunene Troms og Finnmark, Nordland og Trøndelag har fokus på behovene for arbeidskraft i samisk kultur og næringsliv i sine regionale kompetanseplaner.

Et godt og oppdatert regionalt kunnskapsgrunnlag, også i samiske områder, forutsetter samarbeid om dette i kompetansepartnerskapet. I tillegg har regjeringen styrket samarbeidet mellom fylkeskommunene og nasjonalt nivå om kunnskapsgrunnlaget for kompetansepolitikken. Kompetansebehovsutvalget (KBU) som skal settes ned for 2021–2026, vil få i mandat å etablere analyser av fremtidige kompetansebehov. Fylkeskommunene er representert i utvalget.

8.3 Mobilisere til kompetanseutvikling

Framskrivninger (SSB) viser en befolkningsutvikling med flere eldre og færre unge i samisk område. Det blir også nedgang i antall innbyggere i aldersgruppen 20–66 år, der vi finner arbeidsstyrken. Resultatet vil bli en vesentlig mangel på arbeidskraft i samisk område. Årlig kommer det rundt tre prosent nyutdannede inn i arbeidsmarkedet nasjonalt. Av disse vil de fleste bli boende i regionen der de har studert. I en situasjon med mangel på nok og relevant arbeidskraft, må man sørge for at den arbeidskraften som finnes, har den kompetansen som nærings- og

Boks 8.2 Kompetanseforum Arktis

Troms og Finnmark fylkeskommune har opprettet *Kompetanseforum Arktis*. I forumet deltar representanter fra arbeidsliv og næringsliv, bransjeorganisasjoner, UiT – Norges arktiske universitet, Arbeids- og velferdsetaten (NAV), Samisk høgskole og ungdommens fylkesråd. Forumet skal gjennom samarbeid og koordinering avdekke hvilke faktiske behov de ulike sektorene i regionen har. Basert på dette skal felles mål og tiltak etableres, inkludert en ny strategi for karriereveiledning, opplæring og dokumentasjon av kompetanse.

arbeidsmarkedet etterspør. Kompetanseutvikling og etter- og videreutdanning av arbeidskraften lokalt blir viktig. Behovet for livslang læring forsterkes av den digitale utviklingen, som påvirker alle bransjer og næringer.

Regjeringen ser innsats for aktiv mobilisering til utdanning og kompetanseutvikling som avgjørende for å styrke tilgangen på arbeidskraften som etterspørres, og som det vil være behov for nå og i fremtiden.

Etterspørselen etter kompetansehevende tiltak, særlig i små bedrifter i distriktene, er lav.⁵ Små bedrifter og enkeltpersoner i distriktene har ofte ikke kapasitet og ressurser til å analysere behovene til de ansatte og finne relevante kompetansetilbud. Det er behov for å legge til rette for at små bedrifter og individer særlig i distrikter mobiliseres og kobles mot kompetanse-tiltak og etter- og videreutdanningstilbud som det lokale og regionale arbeidsmarkedet etterspør.

Regjeringen utreder en digital kompetanseplattform for livslang læring som blant annet skal skape bedre kobling mellom tilbud og etterspørsel etter kompetanse.

8.3.1 Bedriftsintern opplæring

Bedriftsintern opplæring (BiO) er et arbeidsmarkedstiltak som fra 1. januar 2020 ble overført fra NAV til fylkeskommunene. Hensikten med tiltaket er å motvirke permitteringer og oppsigelser, og samtidig legge til rette for kompetanseheving i bedriftene. Delvis permitterte kan delta

⁵ Berge, 2018

i opplæringstiltak den tiden de er i jobb. For å motvirke permitteringer og oppsigelser som følge av koronapandemien, og samtidig bidra til kompetanseheving, har fylkeskommunene fått 300 mill. kroner til bedriftsintern opplæring i 2021. Disse 300 mill. kronene kommer på toppen av det som ble bevilget i saldert budsjett for 2021.

8.3.2 Mobilisering til kompetanseheving i bedriftene

For å støtte små bedrifter har Kommunal- og moderniseringsdepartementet igangsatt Kompetansepiloter²(2020–2022). Målet er å identifisere behovet små bedrifter i Distrikts-Norge har for kompetansehevende tiltak, koble og tilrettelegge for et tilpasset etter- og videreutdanningstilbud der den ansatte bor. Fylkeskommunene er ansvarlige for prosjektene i 20 distriktsområder, og prosjektene er forankret i de regionale kompetansepartnerskapene. Kunnskapen fra pilotene vil gi et godt grunnlag for å videreutvikle tiltak og samarbeidsmodeller som bidrar til omstilling og verdiskaping gjennom økt kompetanse i arbeidsstokken.

Erfaringene fra kompetansepilotene så langt, er at det er behov for aktivt å motivere og stimulere næringslivet, offentlig sektor og befolkningen generelt til relevante kompetansetilbud. Innsats for å stimulere til kompetanseheving – og å ta tilbudene i bruk – er vesentlig for å bedre tilgangen på kompetent arbeidskraft i Distrikts-Norge. Men

Boks 8.3 Kompetansepiloter i Nordland

Nordland fylkeskommune gjennomfører to kompetansepilotprosjekter i Salten og Indre Helgeland. Målgruppen er offentlige og private virksomheter i de to delregionene. Nordland prioriterer ansatte i bransjene industri, havbruk, reiseliv med vekt på opplevelse, og offentlig tjenesteyting. Et mål er å rekruttere flere til etter- og videreutdanning innen samiske emner og utdanningsløp som er relevante for samiske næringer og interesseorganisasjoner, institusjoner og innenfor regioner omfattet av samisk språkforvaltning. Hensikten er at økt kompetanse innen samisk språk, kultur og samfunn skal styrke innovasjon og tas ut som verdiskaping i samiske næringer og kultur i større grad.

dette skjer ikke av seg selv. Regjeringen vil vurdere hvordan innsats for å stimulere til bruk av utdannings- og kompetansetilbud som etterspørres av arbeidslivet lokalt og regionalt, kan styrkes ytterligere. Dette vil blant annet bli gjort i lys av erfaringene fra kompetansepilotene.

8.3.3 Karriereveiledning

Karriereveiledning tilbys både av private og offentlige aktører. Karriereveiledning i offentlig regi kan finnes i skoler, på universiteter og høyskoler og studentsamskipnader, i opplæringsinstitusjoner og i arbeidsmarkedstjenester, på arbeidsplassen, i frivillig eller i privat sektor. Det er kommunene, fylkeskommunene og NAV som har ansvar for karriereveiledning i samiske områder.

Fylkeskommunene har en lovpålagt plikt til å ha et tilbud om karriereveiledning til sin befolkning. Alle fylkeskommuner har også et karrieresenter der befolkningen kan henvende seg. I tillegg skal elever i videregående opplæring få nødvendig rådgivning. Flere fylkeskommuner er også med og bemanner den nasjonale digitale karriereveiledningstjenesten karriereveiledning.no, som ble lansert høsten 2020. Dette sikrer profesjonell karriereveiledning og bidrar til at kompetansemiljøer i hele landet blir brukt. Oppfølgings-tjenesten følger opp og veileder ungdom med rett til videregående opplæring som ikke er i opplæring eller arbeid. NAV tilbyr også veiledning til noen av sine brukere. For at innbyggerne skal få tilgang til god veiledning, må alle tjenester som tilbyr veiledning samarbeide.

Det er behov for å synliggjøre kompetansebehov og fremtidsmuligheter i samisk kultur og næringer. Det er viktig at karriereveiledere og

Boks 8.4 Karriere Troms og Finnmark

I Troms og Finnmark fylke har Karriere Troms og Finnmark, med kontorsted i Alta og Vadsø, søkelys på det samiske perspektivet. Karriere Finnmark inngår i Kompetanseforum Arktis. Det er etablert et samarbeid mellom karriereveiledningstjenesten og det samiske kunnskaps-, nærings- og politiske miljøet. Målet med samarbeidet er bedre kompetanse om karriereveiledningen for den samiske befolkningen i karrieresentrene, i skolene, i voksenopplæringen, i flyktningetjenesten og i NAV.

rådgivere har tilgang til et oppdatert kunnskapsgrunnlag om bedrifter og næringers behov i samiske områder.

8.4 Ungt utenforskap

Utdanningsnivå påvirker grunnlaget for næringsutvikling og tilgangen på kompetent arbeidskraft også i de samiske samfunnene. Ungdom som faller fra underveis i videregående opplæring har stor sjanse for å falle utenfor arbeidsmarkedet senere i livet. Ungdom som må flytte hjemmefra allerede som 16-åringer for å ta videregående skole, har større risiko for frafall.

I Meld. St. 21 (2020–2021) *Fullføringsreformen – med åpne dører til verden og fremtiden* har regjeringen foreslått en fullføringsreform. Regjeringen ønsker å gjennomføre en historisk utvidelse av retten til videregående opplæring, slik at elevene får rett til opplæring frem til studie- eller yrkeskompetanse. En utvidet rett betyr at fylkeskommunene skal ta et større ansvar for å gi elevene mer faglig støtte, flere sjanser og bedre tilpassede løp. Endringene skal gi alle elever i videregående skole en mer tilrettelagt vei gjennom sitt utdanningsløp, men særlig er det de elever som har utfordringer, som skal få et bedre tilbud. Forslaget vil gi mer like muligheter til å skaffe seg et godt grunnlag videre i livet.

Riksrevisjonen peker på at det mangler informasjon om læringsutbyttet til elever som får opplæring i og på samisk.⁶ Det har over tid vært færre elever i de tre nordligste fylkene som har fullført og bestått videregående opplæring, enn det som er landsgjennomsnittet.

Kunnskap om frafall, gjennomføring og lærerkompetanse er nødvendig for å utforme samisk utdanningspolitikk. Regjeringen mener at fremtidig forskning på videregående opplæring må bidra til å øke kunnskapen om samiske elever der

det er relevant. Regjeringen vil også vurdere hvordan det er mulig å få frem bedre kunnskap om læringsutbytte til elever som har opplæring i og på samisk.

Unge er prioritert målgruppe i NAV. Det er etablert ungdomsteam og tverrfaglige team som følger opp unge. Dette gjelder også i samiske områder. Alle fylkeskontorene i NAV har en overordnet samarbeidsavtale med den respektive fylkeskommunen der formålet er å legge til rette for et styrket og systematisk samarbeid for å nå arbeidsmarkedspolitiske og utdanningspolitiske mål.

Oppfølgingstjenesten (OT) gir råd og veiledning til unge mellom 15 og 21 år som ikke er i arbeid, i videregående opplæring eller i lære. Oppfølgingstjenesten er lokalisert også i kommuner i de samiske områdene.

8.4.1 Unge gamere som ressurs for arbeidslivet

Frafall fra videregående skole er fortsatt høyt, og andelen unge uføre er stigende. Slik havner unge mennesker utenfor arbeidslivet allerede tidlig i livet. Samtidig besitter mange av disse unge en kompetanse som er etterspurt i samfunnet. Dette er unge mennesker som har vokst opp i den digitale tidsalder og har gjennom digital interaksjon og spill utviklet en digital kompetanse som vi må bli flinkere til å utnytte og videreutvikle. Små og mellomstore bedrifter – særlig i distriktene – trenger samtidig arbeidskraft med digital kompetanse. De unge er også tilpasningsdyktige og kan spille en rolle i de små og mellomstore bedriftenes fremtidige utvikling. De unge som har vokst opp med gaming og med god digital kompetanse, kan være en ressurs i arbeidslivet. Regjeringen vil sette i gang et arbeid for å videreutvikle og benytte kompetansen til unge gamere som står utenfor arbeidslivet, og koble denne opp mot bedrifter som trenger digital kompetanse.

⁶ Riksrevisjonen. Dokument 3:5 (2019–2020)

9 Økonomiske og administrative konsekvenser

Tiltak i denne stortingsmeldingen blir dekket innenfor gjeldende budsjettammer. Stortingsmeldingen beskriver regjeringens mål og ambisjoner og setter rammer og retning for regjeringens videre samepolitikk.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet 18. juni 2021 om Samisk språk, kultur og samfunnsliv blir sendt Stortinget.

Referanseliste

- Angell, E., Eikeland, S., Grünfeld, L.A., Lie, I., Myhr, S., Nygaard, V., Pedersen, P. (2012): *Tiltakssonen for Finnmark og Nord-Troms – utviklingstrekk og gjennomgang av virkemidlene*. Rapport 2012:2, Norut.
- Berge, T. (2018). *Kunnskapsoppsummering om markedet for etter- og videreutdanning*. Kompetanse Norge.
- Eriksen, F. (2012): *Jakten på Tanaidentiteten: En sosiokulturell studie av det relativt nyetablerte kommunesenteret Tana bru*. Universitetet i Tromsø.
- Forskningsrådet (2019): *Samisk kunnskapsgrunnlag*
- Gaup Eira, I. M. og Sara, M. N. (2017) *Reindriftnæringens erfaringsbaserte kunnskap om reindrift og rovvilt*. Samisk høgskole.
- Gyene, M., Norberg-Schulz, M., Røtnes, R. og Walbækken, M.M. (2020): *Tilgang på boliger i distriktene og rekruttering av arbeidskraft*. Samfunnsøkonomisk analyse AS. Rapport 35-2020
- Holen, D. et al (2015): *Interdependency of subsistence and market economies in the Arctic*. Glomsrød S., Duhaim G., Aslaksen I. (2015): *The Economy of the North 2015*. Statistical analyses 151. SSB
- Innovasjon Norge (2021): *Nasjonal reiselivsstrategi 2030 – Sterke inntrykk med små avtrykk*. Strategi.
- Johansen, T.J., Hykkerud, A.J., Uleberg, E., Møllmann, J.A.B. (2018): *Arktisk kvalitet – En beskrivelse av nordlige natur- og klimaforhold og virkning på egenskaper hos nordnorske matprodukter*. Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO). NIBIO-rapport nr. 4 (40) 2018
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2018): *Regionale utviklingstrekk 2018*. Rapport.
- Kulturdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet (2019): *Strategi for kultur og reiseliv – Norge som attraktiv kulturdestinasjon*. Strategi.
- Landbruks- og matdepartementet (2021): *Opplevingar for ein kvar smak*, strategi,
- Landbruks- og matdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet (2021): *Matnasjonen Norge*. Strategi.
- Landbruksdirektoratet (2020): *TOTALREGNSKAP FOR REINDRIFTSNÆRINGEN*, Regnskap 2019 og budsjett 2020, RAPPORT NR. 39/2020
- Landbruksdepartementet (2019): *Ressursregnskap for reindriften*.
- Landbruksdepartementet (2020): *Reindriftsavtale 1. juli 2020 – 30. juni 2021*
- Landbruksdirektoratet (2020): *Gjennomgang av beitekrisen i reindriften*. Rapport fra arbeidsgruppe. Rapport nr. 45/2020
- Lærings- og omsorgstjenester i reindriften (2020): *Ut på vidda – læring og omsorg i reindriftsfamilier*. Strategiplan 2020–2021
- Markussen, E., og Seland, I. (2012): *Å redusere bortvalg – bare skolens ansvar? En undersøkelse av bortvalg ved de videregående skolene i Akershus fylkeskommune skoleåret 2010–2011*. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). NIFU-rapport 2012:6.
- Meld. St. 25 (2015–2016) *Kraft til endring – Energpolitikken mot 2030*. Olje- og energidepartementet
- Meld. St. 32 (2016–2017) *Reindrift – Lang tradisjon – unike muligheter*. Landbruks- og matdepartementet
- Meld. St. 6 (2018–2019) *Oppgaver til nye regioner*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet
- Meld. St. 5 (2019–2020) *Levende lokalsamfunn for fremtiden – Distriktsmeldingen*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet
- Meld. St. 14 (2019–2020) *Kompetansereformen – Lære hele livet*. Kunnskapsdepartementet
- Meld. St. 20 (2019–2020) *Helhetlige forvaltningsplaner for de norske havområdene*. Nærings- og fiskeridepartementet
- Meld. St. 28 (2019–2020) *Vindkraft på land – Endringer i konsesjonsbehandlingen*. Olje- og energidepartementet
- Meld. St. 9 (2020–2021) *Mennesker, muligheter og norske interesser i nord (nordområdemeldingen)* Utenriksdepartementet

- Meld. St. 20 (2020–2021) *Nasjonal transportplan 2022–2033*. Samferdselsdepartementet
- Meld. St. 21 (2020–2021) *Fullføringsreformen – med åpne dører til verden og fremtiden*. Kunnskapsdepartementet
- Meld. St. 22 (2020–2021) *Data som ressurs – Datadrevet økonomi og innovasjon*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet
- Meld. St. 28 (2020–2021) *Vår felles digitale grunnmur – Mobil-, bredbånds- og internettjenester*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet
- Noot og Reiding AS (2019): *Samisk kunstnerundersøkelse*. Situasjonsanalyse. Sametinget/Samisk kunstnerråd.
- Norges institusjon for menneskerettigheter (2020): *En menneskerettsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge*.
- NOU 2008: 5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*. Kystfiskeutvalget.
- NOU 2013: 4 *Kulturutredningen 2014*. Offentlig utvalg som utredet utviklingen i norsk kulturpolitikk.
- NOU 2016: 18 *Hjertespråket*. Samisk språkutvalg.
- NOU 2018: 5 *Kapital i omstillingens tid – Næringslivets tilgang til kapital*. Kapitaltilgangsutvalget.
- NOU 2020: 12 *Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn*. Distriktsnæringsutvalget.
- NOU 2020: 15 *Det handler om Norge – Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene*. Distriktsdemografiutvalget.
- NVE (2018): *Nasjonal ramme for vindkraft*. Tema-rapport om reindrift og annen samisk utmarksbruk. Rapport 58/2018
- Olli, A.M., Aira, H., Andersen, S., Isaksen, K., Joks, S. (2021): *Maadtoej aerpje bætijen aajkan Máttøj árbbe boahhteájggáj Máttuid árbi boahhteáigái*. Sametinget.
- Oslo Economics (2020): *Kartlegging og vurdering av lokale ordninger for å beholde og rekruttere arbeidskraft i Nord-Norge*. Rapport utarbeidet for Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Prosjektgruppen for strategi- og forankringsfasen (2019): *Guovdageaidnu – Offelaš Sámis – Kautokeino veiviseren i Sápmi*. Ny utviklingsanalyse og samfunnanalyse.
- Protect Sápmi (2020): *Analyse av virkningen for reindriften ved planlagt gruvedrift i Nussir og Ulveryggen i Kvalsund kommune*, på oppdrag for Sametinget
- Prop. 116 L (2017–2018) *Endringer i sameloven mv. (konsultasjoner)*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet
- Prop. 137 L (2019–2020) *Lov om Endringer i deltakerloven og havressursloven*. Nærings- og fiskeridepartementet
- Prop. 86 L (2020–2021) *Endringer i sameloven mv. (konsultasjoner)*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet
- Prop. 145 L (2020–2021) *Endringer i opplæringslova, friskulelova og barnehagelova (behandling av personopplysningar, fjernundervisning o.a.)* Kunnskapsdepartementet
- Riksrevisjonen (2019) *Undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk*. Dokument 3:5 (2019–2020)
- Riksrevisjonen (2020): *Undersøkelse av kvotesystemet i kyst- og havfisket*. Dokument 3:6 (2019–2020)
- Sametinget (2013): *Kreativ næring – et uforløst potensial*. Sametingsrådets handlingsplan for kulturell- og kreativ næring
- Sametinget (2016): *Sametingsmelding om reindrift*.
- Sametinget (2016): *Meahcci – et grunnlag for identitet, kultur og birgejupmi*. Rapport fra Sametingets arbeidsgruppe for utmark.
- Sametinget (2017): *Sametingsrådets handlingsplan for kulturell- og kreativ næring 2017–2019*.
- Sametinget (2018): *Gieledutnjeme – Giellaläpptim – Giellalokten*. Sametingets strategier for samiske språk.
- Sametinget (2018): *Sametingsmelding om duodji som næring*.
- Sametinget (2019a): *Sametingsmelding om næringsutvikling*.
- Sametinget (2019b): *Šattolaš Sápmi – Bærekraftig næringsutvikling – Sametingsmelding om næringsutvikling*.
- Sametingsrådet (2017): *Muhtačalmmiterklæringen*. Sametingsrådets tiltredelseserklæring for perioden 2017–2021.
- St.prp. nr. 73 (2005–2006) *Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon av 17. oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven*. Utenriksdepartementet.
- Sønstebø, A. (2020): *Samiske tall – faste tabeller. Samiske tall forteller 13*. Faglig analysegruppe for samisk statistikk.
- Telemarksforskning (2020) *Norsk kulturindeks 2020*.
- Tovmo, P. (2018): *Verdiskapning i STN-området. Samiske tall forteller nr. 11*. Faglig analysegruppe for samisk statistikk.
- UNDRIP (2020): *Indigenous navigator – data by Indigenous Peoples: Where are Indigenous Peoples' Rights in the Sustainable Development Goals?*

- UNWTO (World Tourism Organization) (2018) *Tourism and culture synergies*.
- Vareide, K., Vareide D. (2020): *Regional analyse for Samisk område 2020*. Telemarksforsking
- Vareide, K., Vareide D., Miland K.P. (2019): *Regional analyse for Samisk område 2019*. Telemarksforsking, TF-rapport nr. 508
- Wright, R. J., (2014): *Samisk reiseliv & salg av kulturuttrykk – Autenistet, integritet og den store fortellingen*. Universitetet i Tromsø
- Aall C., Aamaas B., Aaheim A., Alnes K., van Oort B., Dannevig H., Hønsi T. (2019): *Oppdatering av kunnskap om konsekvenser av klimændringer i Norge*. Oppdragsrapport nr. M-1209, Cicero, Vestlandsforskning
-

Vedlegg 1**Bidrag til bærekraftsmålene**

Tabellen viser et utdrag av meldingens bidrag til FNs bærekraftsmål.

Mål	Delmål	Bidrag i meldingen (kapitler)
	<p>4.4 Innen 2030 oppnå en betydelig økning i antall unge og voksne som har kompetanse, blant annet i tekniske fag og yrkesfag, som er relevant for sysselsetting, anstendig arbeid og entreprenørskap.</p>	<p>8. Tilgang på utdanning og kompetent arbeidskraft (jf. omtale under kapitlene 8.1.1, 8.1.3, 8.3.1, 8.3.1. 8.3.2 og 8.3.3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Desentralisert struktur for høyere utdanning. • Språksamarbeid mellom Samisk høyskole, UiT – Norges arktiske universitet og Nord universitet og de samiske språksentrene. • Strategi for desentralisert og fleksibel utdanning ved fagskoler, høyskoler og universiteter. • Strategi for høyere yrkesfaglig utdanning (fagskoleutdanning). • Nasjonal kompetansepolitisk strategi. • Kompetansepluss Arbeid – Samisk satsing. • Forslag om å gi større adgang til fjernundervisning. • To statlige samiske videregående skoler (i Karasjok og Kautokeino). • Fjernundervisning og språksamlinger for samiske elever på videregående nivå ved Åarjelsaemien Vierhtiesåafoe/Sørsamisk Kunnskapsark. • Regionale kompetansepartnerskap eller -fora hvor fylkeskommunene har etablert samarbeid med partene i arbeidslivet, NAV, kommuner, statsforvalter og nasjonale og regionale kompetanse- og utdanningstilbydere. • Utrede en digital kompetanseplattform for livslang læring. • Bedriftsintern opplæring. • Kompetansepiloter (2020–2022). • Karriereveiledning.
	<p>5 a) Iverksette reformer for å gi kvinner lik rett til økonomiske ressurser, mulighet til å eie og kontrollere jord og andre former for eiendom samt tilgang til finansielle tjenester, arv og naturressurser, i samsvar med nasjonal lovgivning.</p>	<p>4.3 Marine næringer (jf. omtale under kapitlene 4.3.1 og 4.3.3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Legge til rette for å få flere kvinner i fiskeri-næringen. <p>4.1 Reindrift (jf. omtale under 4.1.6)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Øremerkede midler satt av over reindrifftsavtalen til kvinnerettede tiltak.

Figur 1.1

Figur 1.2

Mål	Delmål	Bidrag i meldingen (kapitler)
	<p>7.1 Innen 2030 sikre allmenn tilgang til pålitelige og moderne energitjenester til en overkommelig pris.</p>	<p>4.1 Reindrift (jf. omtale under kapittel 4.1.1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • God lokal og regional forvaltning av konsesjonsprosessene for vindkraft. • Utbygging av energianlegg eller annen type utbygging som krever arealinngrep i reindriftnområder vurderes opp mot statens forpliktelser overfor samene som urfolk.
Figur 1.3		<p>7.3.4 Klimaendringer og mer utsatt infrastruktur</p> <ul style="list-style-type: none"> • Arbeid for å forebygge flom- og skredskader bl.a. for å sikre energiforsyningen.
	<p>8.3 Fremme en utviklingsrettet politikk som støtter produktive aktiviteter, opprettelse av anstendige arbeidsplasser, entreprenørskap, kreativitet og innovasjon, og stimulere til formalisering av og vekst i antallet svært små, små og mellomstore bedrifter, blant annet ved å gi dem tilgang til finansielle tjenester.</p>	<p>4.4 Samisk språk, kultur og samfunnsliv (jf. omtale under kapittel 4.4.1 Kreative næringer)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sametingets søknadsbaserte tilskuddsordninger til kreative næringer. • Sametingets ulike bedriftsutviklingsprogram. • Næringsavtale duodji mellom duodjiorganisasjonene og Sametinget. • Šoop Šoop–Sámi design days – møteplass mellom innkjøpere og samisk designere. <p>4.5 Digitalisering og teknologi – nye muligheter for vekst og verdiskapning (jf. omtale under kapittel 4.5.3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Øke deling av data mellom offentlig og privat sektor. • Øke tilgang på IKT-kompetanse i samiske områder. • Administrative og byråkratiske forenklinger og digitalisering skal gjøre det enklere å starte, omstille, fornye og drive små og mellomstore bedrifter.
Figur 1.4		<p>5.1.3 Næringshagenes funksjon</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bistå enkeltbedrifter i utviklingsarbeid og initiere og lede utviklingsprosjekter som kommer flere bedrifter i regionen til gode.
		<p>6.5 Personrettede virkemidler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Videreføre tiltakssonen i Finnmark og Nord-Troms. • Redusert personskatt. • Fritak for avgift til elektrisk kraft for husholdninger og offentlig forvaltning. • Nedskrivning av studielån.

Mål	Delmål	Bidrag i meldingen (kapitler)
		<p>7.2 Samarbeid for utvikling (jf. omtale under kapittel 7.2.1, 7.2.2, 7.2.3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samarbeidsavtaler mellom Sametinget og fylkeskommunene. • Regionale partnerskap med mål om å stimulere til næringsutvikling. • Regionalt nordområdeforum. • Deltakelse i Interreg Aurora, delområde Aurora Sápmi (ett av EUs programmer for regionalt territorielt samarbeid for perioden 2021–2027). • Samisk samarbeid over landegrensene.
	<p>8.6 Innen 2020 betydelig redusere andelen unge som verken er i arbeid, under utdanning eller opplæring.</p>	<p>8.4 Ungt utenforskap (jf. omtale under kapittel 8.4.1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fullføringsreform. • Sette i gang et arbeid for å videreutvikle og benytte kompetansen til unge gamere som står utenfor arbeidslivet, og koble denne opp mot bedrifter som trenger digital kompetanse.
	<p>8.9 Innen 2030 utarbeide og iverksette politikk for å fremme en bærekraftig turistnæring som skaper arbeidsplasser og fremmer lokal kultur og lokale produkter.</p>	<p>4.4 Samisk språk og kultur som grunnlag for næringsutvikling (jf. omtale under kapittel 4.4.2 Samisk kultur som grunnlag for reiseliv)</p> <ul style="list-style-type: none"> • I større grad benytte ressursene i både landbruket og reindriften i reiselivssammenheng. • Bærekraftig kulturturisme. • Strategi for kultur og reiseliv – Noreg som attraktiv kulturdestinasjon. • Innovasjon Norges nasjonale reiselivsstrategi. • Vacha – et samarbeidsprosjekt mellom Sametinget og Tromsø kommune. • Johtit – et nettverk at samiske opplevelsesbedrifter.
	<p>9.1 Utvikle pålitelig, bærekraftig og solid infrastruktur av høy kvalitet, inkludert regional og grensekryssende infrastruktur, for å støtte økonomisk utvikling og livskvalitet med vekt på overkommelig pris og likeverdig tilgang til alle.</p>	<p>4.5 Digitalisering og teknologi – nye muligheter (jf. omtale under kapittel 4.5.1, og 4.5.1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mål om minst 100 Mbit/s nedlastingshastighet og minst 10 Mbit/s opplastingshastighet for alle husstander i og virksomheter i Norge innen utgangen av 2025. • Utbygging av 5G. • Videreføring av statlige bidrag til bredbåndsutbygging i distriktene. • Utvikling av digitale plattformer på samisk. <p>6.4 Tilrettelegge for fjernarbeid gir tilgang på kompetansearbeidsplasser</p> <ul style="list-style-type: none"> • Åpner for at ansatte i større grad kan arbeide fra hele landet. • Legge til rette for at ansatte i staten kan tilhøre lokale kontorfellesskap med andre statlige tilsatte eller private aktører.

Figur 1.5

Mål	Delmål	Bidrag i meldingen (kapitler)
		<p>7.2.3 Den digitale grunnmur.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bidra med tilskudd til utbygging av bredbånd i områder uten kommersielt grunnlag.
	<p>9.2 Fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og næringsutvikling, og innen 2030 øke andelen av sysselsetting og bruttonasjonalprodukt vesentlig, i tråd med forholdene i de respektive landene, og doble andelen av sysselsetting og bruttonasjonalprodukt i de minst utviklede landene.</p>	<p>4.3.2 Havbruksnæringen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ivareta samiske interesser i saker hvor det planlegges å etablere akvakulturanlegg, slik at disse kan sikres sameksistens med eventuell ny bruk. <p>7. Tilrettelegge for næringsutvikling (jf. omtale under kapittel 7.1.1 og 7.1.3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Konsultasjoner med Sametinget og andre samiske interesser • Styrke offentlig plankompetanse.
	<p>9.5 Styrke vitenskapelig forskning og oppgradere teknologien i næringslivssektorene i alle land, særlig i utviklingsland, blant annet ved – innen 2030 – å stimulere til innovasjon, øke antall ansatte (per million innbyggere) vesentlig innenfor forsknings- og utviklingsvirksomhet og vesentlig øke tilskudd til offentlig og privat forskning og utvikling.</p>	<p>2.1 Hvordan definere samisk område?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Årlige tildelinger til Forskningsrådets program for samisk forskning. • Sametinget har startet et arbeid for å se på hvordan en frivillig, individbasert registrering av den samiske befolkningen for å bedre statistikkgrunnlaget kan gjennomføres. <p>4.1.2 Press på reindriftsarealene</p> <ul style="list-style-type: none"> • Forskningsprosjekter skal gi mer kunnskap om arealinngrepets innvirkning, prioritert over reindriftens utviklingsfond. <p>4.5.3 Data som ressurs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Legge grunnlag for jobber med høy verdiskapning gjennom kunnskap, forskning og innovasjon. <p>5. Virkemidler for næringsutvikling i de samiske samfunnene (jf. omtaler under kap. 5.1, 5.1.2, 5.2.3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunnskapsgrunnlag om næringsliv, innovasjons- og forskningsaktivitet innenfor 25 utvalgte kommuner, utformet av Forskningsrådet, Innovasjon Norge og Sametinget. • Økt antall nasjonale forskningsmiljøer som jobber med samisk relevante tema. • Virkemiddelaktørens rolle og samarbeid for utvikling av samisk næringsliv: Etablert en samisk ressursgruppe. • N2 – samarbeid omkring utvikling av verdikjeder. • Bruk av SkatteFUNN-ordningen.

Mål	Delmål	Bidrag i meldingen (kapitler)
 <p>11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN</p>	<p>11.1 Innen 2030 sikre at alle har tilgang til tilfredsstillende og trygge boliger og grunnleggende tjenester til en overkommelig pris.</p>	<p>6.1 Tilgang på egnede boliger</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunal- og moderniseringsdepartementet har bedt Husbanken om å sørge for at adgangen til å ta distriktspolitiske hensyn i långivningen blir bedre kjent, og styrke kunnskapen om hvordan ordningene praktiseres. • Husbankens virkemidler blir best utnyttet gjennom at kommunene har en aktiv boligpolitikk.
<p>Figur 1.6</p>	<p>11.2 Innen 2030 sørge for at alle har tilgang til trygge, tilgjengelige og bærekraftige transportsystemer til en overkommelig pris og bedre sikkerheten på veiene, særlig ved å legge til rette for kollektivtransport og med særlig vekt på behovene til personer i utsatte situasjoner, kvinner, barn, personer med nedsatt funksjonsevne og eldre.</p>	<p>7.3 Utbygging av infrastruktur (jf. omtale under kapittel 7.3.1, 7.3.2 og 7.3.3)</p> <ul style="list-style-type: none"> • I Nasjonal transportplan 2022–2033 prioritert: <ul style="list-style-type: none"> – Utbygging av ny E6 på strekningen Megården-Mørsvikbotn i Nordland. – Bygging av ny vei på strekningen E10/rv. 85 Tjeldsund-Gullesfjordbotn-Langvassbukta (Hålogalandsvegen) i Nordland og Troms og Finnmark. – Midler skredsikringsprosjektet på E45 Kløfta mellom Alta og Kautokeino i Troms og Finnmark. – Midler til utbedringsstrekninger på rv. 94 mellom Skaidi og Hammerfest (parsellene Mollstrand-Grøtnes og Akkarfjord-Jansvannet). – Tilskudd til fylkesveier. – Smarte kollektivløsninger.
 <p>12 ANSVARLIG FORBRUK OG PRODUKSJON</p>	<p>12.2 Innen 2030 oppnå bærekraftig forvaltning og effektiv bruk av naturressurser.</p>	<p>5.3 Regjeringens skattepolitikk gir lokale ringvirkninger</p> <ul style="list-style-type: none"> • Redusert selskapsbeskatning. • Lettelser i formuesbeskatning. • Beskatte naturressursene slik at overskuddet tilfaller fellesskapet, samtidig som selskapene kan utvinne lønnsomme ressurser. • Nytt investeringsfond med statlig og privat kapital. • Arctic Investment Platform.
<p>Figur 1.7</p>	<p>12.8 Innen 2030 sikre at alle i hele verden har relevant informasjon om og er seg bevisst en bærekraftig utvikling og en livsstil som er i harmoni med naturen.</p>	<p>6.3 Småbyene og tettstedene gir tilgang til tjenester</p> <ul style="list-style-type: none"> • Desentral bosetting gir nærhet og mulighet til å høste av verdifulle naturressurser. <p>1.1.2 Kulturelle normer og verdier – veivisere for samisk entreprenørskap</p> <ul style="list-style-type: none"> • Birgejupmi er ideen om et evighetsperspektiv, naturens selvfornyende evne, måtehold og en sirkulær økonomi.

Mål	Delmål	Bidrag i meldingen (kapitler)
	<p>13.1 Styrke evnen til å stå imot og tilpasse seg klima-relaterte farer og naturkatastrofer i alle land.</p>	<p>4.1.6 Klimaendringer gir store konsekvenser for reindriften</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tiltak for å følge opp anbefalinger i rapport om beitekrisen i reindriften. • Bygge opp et kriseberedskapsfond. <p>4.3.1 Kystfiske</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utnytte forbedrede muligheter for matproduksjon på hav og land i nord. <p>5.2.4 Regionale forskningsfond</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tildelt midler blant annet til prosjekter om effekt av klimaendringer. <p>6.2 Kultur- og fritidstilbud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Urfolkssamarbeid i Arktis bl.a. med erfaringsutveksling om klimaendringer. <p>7.3.4 Klimaendringer og infrastruktur</p> <ul style="list-style-type: none"> • Styrket arbeid med å forebygge flom- og skredskader og sikring av veier.
	<p>14.b) Gi fiskere som driver småskala fiske, tilgang til marine ressurser og markeder.</p>	<p>4.3 Marine næringer (jf. omtale under kapittel 4.3.1)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samarbeidsavtalen mellom Sametinget og Innovasjon Norge forplikter de to partene å jobbe for sysselsetting og lønnsomhet i marine næringer. • Rådgivende nemd for forvaltningen av fjordfiskeriene i Nord-Norge, med særlig vekt på samisk bruk og denne brukens betydning for samiske lokalsamfunn. • Konsultasjoner mellom norske fiskerimyndigheter og Sametinget om størrelsen på kystfiskekvotene.

Figur 1.8

Figur 1.9

Mål	Delmål	Bidrag i meldingen (kapitler)
	<p>15.4 Innen 2030 sikre bevaring av økosystemer i fjellområder, herunder deres biologiske mangfold, slik at de skal bli bedre i stand til å yte viktige bidrag til en bærekraftig utvikling.</p>	<p>4.1 Reindrift (jf. omtale under kapitlene 4.1.1, 4.1.2, 4.1.5 og 4.1.6)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reindriftsloven. • Reindriftsavtalen. • Avgiftsfritak ved investeringer i næringen. • Ut på vidda. • Øke kunnskapen og kompetansen i næringen om blant annet plan- og bygningsloven. • Tilgjengeliggjøre dynamiske kart over reindriften arealbruk. • Landbruks- og matdepartementet vil i samarbeid med Statistisk sentralbyrå se nærmere på hvordan man kan få bedre data for utvikling av reindriften arealressurser. • Utarbeidet forslag til kriterier og indikatorer for målet om en bærekraftig reindrift. • Sametingets og Norske Reindriftssamers Landsforbunds utnevnte lovutvalg skal gjøre en helhetlig vurdering av dagens reindriftslov. • Involvering av samiske interesser i konsesjonsbehandling av vindkraft. • Styrking av kriseberedskap for reindriftnæringen pga. klimaendringenes påvirkning. <p>4.2 Jordbruk</p> <ul style="list-style-type: none"> • Et bærekraftig matsystem er et grunnleggende premiss for en sterk matnasjon. <ul style="list-style-type: none"> – Strategi for reiseliv basert på landbruket og reindriften ressurser, <i>Opplevingar for ein kvar smak</i>. – Sametingets prosjekt Máistu – Internasjonalt reindriftsenters arktiske matlaboratorium – Boaššu. • Områderettet satsing på arktisk landbruk (4 mill. kroner over jordbruksavtalen).

Figur 1.10

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

www.publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Årets kunstner er Marte Lill Somby

Marte Lill Somby: Brytningstid 2016

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 06/2021

